

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ХАЧАТРЯН АРТУР АРМЕНОВИЧ

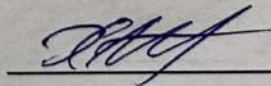
УДК 342.951:327.82(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ
ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ**

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

 А. А. Хачатрян

Науковий керівник –
доктор юридичних наук, професор
Кондратенко Віталій Миколайович

АНОТАЦІЯ

Хачатрян А. А. Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2025.

У дисертації викладено результати дослідження унікального для національної правової системи інституту почесних консулів іноземних держав, їхнього сучасного місця в системі міжнародних відносин, а також особливостей і перспектив правового регулювання їхньої діяльності в Україні.

Уперше у вітчизняній правовій науці на основі міждисциплінарного підходу здійснено системний аналіз сутності, змісту та функцій почесних консулів іноземних держав; доведено, що вони є важливим інструментом забезпечення ефективної міждержавної взаємодії, розвитку економічних, культурних, гуманітарних, наукових, а також безпекових зв'язків між Україною та державами-партнерами. Передовсім почесні консули є символічними представниками держави, а також дедалі частіше виконують стратегічні функції, що мають практичне значення для захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб, сприяють трансферу технологій, розвитку міжнародної торгівлі, налагодженню міжрегіонального партнерства, реалізації спільних проєктів у галузі освіти, культури, соціальної підтримки тощо.

На відміну від класичних дипломатичних представництв почесне консульство забезпечує гнучкість та оперативність міжнародного співробітництва, особливо в умовах обмежених ресурсів та загострення безпекової ситуації в сучасному світі. У дисертації наголошено на тому, що саме почесні консули здатні стати важливою ланкою в розбудові нової моделі публічної дипломатії з огляду на сучасні виклики: війну, глобальні кризи, потребу у швидкому реагуванні на запити громадян за кордоном.

Окрім того, у цій праці зосереджено увагу на низці суттєвих прогалин і

недоліків у чинній системі правового регулювання цього інституту в Україні. У більшості європейських держав діяльність почесних консулів інтегровано в єдину державну політику й створено належні органи для забезпечення контролю за її виконанням, однак українське законодавство поки що фрагментарне, не систематизоване й досить часто суперечливе, що створює перешкоди для повноцінної реалізації потенціалу інституту почесного консульства. У період змін і реформування публічного управління це особливо актуально, оскільки виникає потреба в гармонізації національного права з актами Європейського Союзу (далі – ЄС); адаптації внутрішніх процедур до європейських і міжнародних стандартів; забезпечення належної прозорості та підзвітності діяльності іноземних представників.

Виявлено основні теоретичні й практичні проблеми організації та функціонування почесних консулів в Україні, обґрунтовано авторське бачення шляхів їхнього розв’язання. На основі порівняльно-правового аналізу кращих зразків європейської і світової практики запропоновано модель адміністративно-правового регулювання, яка враховує специфіку сучасних українських реалій, а також безпекові виклики й потребу в розвитку зовнішньої політики держави. Окремо визначено пріоритетні критерії ефективності функціонування почесних консулів, розроблено сучасну класифікацію їхніх функцій (представницькі, правозахисні, комунікаційні, сервісні); визначено індикатори, що дозволяють здійснювати регулярний моніторинг, оцінювання та вдосконалення практики їхньої діяльності.

У дисертації сформульовано низку наукових висновків, які мають фундаментальне й прикладне значення. Уперше на основі глибокого аналізу запроваджено комплексний підхід до визначення адміністративно-правового статусу почесних консулів; окреслено його структурні елементи – правові, організаційні, гарантійні, функціональні, відповідальні. Удосконалено теоретико-методологічні підходи до розроблення нормативної бази; запропоновано рекомендації щодо оптимізації законодавчого регулювання, зокрема гармонізації внутрішніх норм із міжнародними актами та

європейськими директивами. Доведено важливість розроблення прозорих процедур призначення та відкликання почесних консулів, окреслення їхніх прав, обов'язків, відповідальності, а також упровадження механізмів державного контролю за їхньою діяльністю.

Також ґрунтовно досліджено адміністративно-правові аспекти взаємодії почесних консулів з органами публічної адміністрації – МЗС України, органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами, громадськими організаціями. На підставі емпіричних даних, практичного досвіду різних країн та узагальнення сучасних досліджень у галузі публічного управління визначено переваги й недоліки наявних моделей взаємодії, запропоновано механізми оптимізації процедур співпраці, цифровізації процесів звітності та комунікації, удосконалення кадрового забезпечення, добору й підготовки консулів.

Практичне значення наукової праці полягає в можливості використання її результатів у законотворчій діяльності, для підготовки проєктів нормативно-правових актів щодо інституту почесних консулів, у розробленні методичних рекомендацій для Міністерства закордонних справ, інших державних органів, а також у процесі підвищення кваліфікації та професійної підготовки персоналу, який залучають до реалізації міжнародних проєктів. Результати дослідження можна імплементувати в практику місцевих органів влади, територіальних громад, закладів вищої освіти під час викладання дисциплін з міжнародного, адміністративного, консульського права, а також у процесі підготовки магістерських і дисертаційних праць. Окремо окреслено шляхи впровадження електронних інструментів для оцінювання діяльності почесних консулів, запровадження регулярного моніторингу, використання відкритих даних, проведення аналітичних досліджень для підвищення прозорості та результативності цього інституту.

Наукова цінність роботи полягає також у поглибленні теорії адміністративного права у сфері міжнародних відносин, розвитку науки дипломатичного та консульського права, підвищенні якості наукової дискусії щодо місця й ролі почесних консулів в українській і світовій дипломатичній

практиці. Унаслідок узагальнення результатів науково-дослідної діяльності з обраної проблеми окреслено перспективи подальших досліджень у контексті реформування системи публічної дипломатії, посилення ролі України в міжнародному співтоваристві, підвищення інвестиційної привабливості, зміцнення культурних, освітніх, безпекових зв'язків із державами-партнерами. Праця є цінним джерелом для формування державної політики в галузі міжнародного співробітництва та зовнішньої політики, особливо з огляду на новітні безпекові виклики й завдання європейської інтеграції.

У роботі використано ґрунтовну джерельну базу – міжнародні акти, зокрема Віденську конвенцію про консульські зносини; Конвенцію про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН); документи Ради Європи (далі – РЄ); національне законодавство; офіційні стратегії і програми; матеріали сучасної адміністративної, дипломатичної, правозастосовної практики; аналітичні дослідження; статистичні та емпіричні дані. Також активно використано сучасні методи дослідження: формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, системний, структурно-функціональний, логіко-семантичний аналіз, що дало змогу забезпечити глибину й комплексність наукових результатів.

Важливе місце в нашій розвідці посідає аналіз міжнародного досвіду функціонування почесного консульства, дослідження особливостей адаптації західних практик до українських реалій, а також оцінювання сучасних тенденцій реформування адміністративно-правових механізмів регулювання дипломатичної та консульської служби у світі. Також визначено пріоритетні напрями подальшої гармонізації національного законодавства з правом ЄС, інтеграції України до спільного правового простору, упровадження інноваційних механізмів управління й контролю.

Дисертація сприяє розвитку правових, організаційних, інституційних та кадрових засад функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні, відкриває нові можливості для зміцнення зовнішньополітичної позиції держави, підвищення рівня захисту прав та інтересів громадян,

розширення міжнародного співробітництва, що є надзвичайно важливим у період трансформаційних змін у системі глобальних відносин.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий статус, державна політика, дипломатичні представництва, європейська інтеграція України, консульські функції, почесні консульські установи, міжнародне співробітництво, міжнародно-правові стандарти, органи публічної влади, почесні консули іноземних держав.

ANNOTATION

Khachatryan A. A. Administrative and Legal Principles of the Organization and Functioning of the Institution of Honorary Consuls of Foreign States in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law». – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation is devoted to the study of the institution of honorary consuls of foreign states, which is unique to the national legal system, their current place in the system of international relations, as well as the features and prospects of administrative and legal regulation of their activities.

Based on an interdisciplinary approach, for the first time in Ukrainian legal science, a systematic analysis of the essence, content, and functions of honorary consuls of foreign states is carried out; their role as important instruments for ensuring effective interstate interaction, the development of economic, cultural, humanitarian, scientific, as well as security ties between Ukraine and partner states is revealed. Honorary consuls act not only as symbolic representatives of the state, but are increasingly performing strategic functions of practical significance for the protection of the rights and interests of citizens and legal entities, facilitating technology transfer, developing international trade, establishing interregional

partnerships, and implementing joint projects in the fields of education, culture, and social support, among others.

Honorary consulates, in contrast to classic diplomatic missions, provide flexibility and operational efficiency in international cooperation, especially under conditions of limited resources and heightened security challenges in the modern world. The dissertation emphasizes that, given current challenges – war, global crises, the need for prompt response to citizens' requests abroad – honorary consuls are capable of becoming an effective link in building a multilevel model of public diplomacy.

Attention is drawn to a number of significant gaps and shortcomings in the current legal regulation of this institution in Ukraine. Unlike most European states, where the activities of honorary consuls are integrated into a unified state policy and controlled by competent authorities, Ukrainian legislation remains fragmented, unsystematic, and often contradictory, which creates obstacles to the full realization of the potential of the institution of honorary consulates. This is especially relevant during periods of change and reform of public administration, when there is a need to harmonize national law with European Union (EU) acts, adapt domestic procedures to European and international standards, and ensure proper transparency and accountability in the activities of foreign representatives.

Not only the main theoretical and practical problems of the organization and functioning of honorary consuls in Ukraine are identified, but also the author's vision of ways to solve them is substantiated. Based on a comparative legal analysis of the best European and global practices, a model of administrative and legal regulation is proposed, which takes into account the specifics of modern Ukrainian realities, as well as security challenges and the need to develop the state's foreign policy. Key criteria for the effectiveness of honorary consuls are identified, a modern classification of their functions (representative, human rights protection, communicative, service) is developed, and indicators enabling regular monitoring, evaluation, and improvement of their practice are highlighted.

The dissertation contains a number of scientific conclusions that have both fundamental and applied significance. For the first time, based on a thorough analysis, a comprehensive approach to defining the administrative and legal status of honorary consuls is formulated, with its structural elements outlined – legal, organizational, guarantee, functional, and responsibility components. Theoretical and methodological approaches to the development of the regulatory framework are improved, and recommendations for optimizing legislative regulation, in particular harmonizing domestic norms with international acts and European directives, are proposed. The necessity of developing transparent procedures for the appointment and recall of honorary consuls, determining their rights, duties, and responsibilities, as well as implementing effective mechanisms of state control over their activities, is substantiated.

Significant attention is paid to the analysis of the administrative and legal aspects of interaction between honorary consuls and public administration bodies – the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, local self-government bodies, law enforcement agencies, and public organizations. Based on empirical data, the practice of various countries, and the generalization of modern research in the field of public administration, the advantages and disadvantages of existing models of interaction are revealed, mechanisms for optimizing cooperation procedures, digitalization of reporting and communication processes, improving staffing, selection, and training of honorary consuls are proposed.

The practical significance of the dissertation lies in the possibility of using its results in law-making activities, in the preparation of draft regulatory acts concerning the institution of honorary consuls, in the development of methodological recommendations for the Ministry of Foreign Affairs and other state bodies, as well as in the process of professional training and advanced training of personnel involved in the implementation of international projects. The research results can be implemented in the practice of local authorities, territorial communities, higher education institutions in teaching international, administrative, and consular law, as well as in the preparation of master's and

doctoral theses. Particular attention is paid to the implementation of electronic tools for evaluating the activities of honorary consuls, the introduction of regular monitoring, the use of open data, and conducting analytical research to improve the transparency and effectiveness of this institution.

The scientific value of the work lies in deepening the theory of administrative law in the field of international relations, the development of diplomatic and consular law, and enhancing the quality of academic discussion regarding the place and role of honorary consuls in Ukrainian and global diplomatic practice. The author outlines prospects for further research in the context of reforming the system of public diplomacy, strengthening Ukraine's role in the international community, increasing investment attractiveness, and strengthening cultural, educational, and security ties with partner states. The work is a valuable source for the formation of state policy in the field of international cooperation and foreign policy, especially considering the latest security challenges and the tasks of integration.

The dissertation is based on a wide range of sources – international acts, in particular the Vienna Convention on Consular Relations, the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations (UN), documents of the Council of Europe (CoE), national legislation, official strategies and programs, materials of modern administrative, diplomatic, and law enforcement practice, analytical studies, statistical and empirical data. The author actively applies modern research methods: formal-legal, comparative-legal, historical-legal, systematic, structural-functional, logical-semantic analysis, which ensures the depth and comprehensiveness of the scientific results.

Considerable attention in the research is devoted to the analysis of the international experience of the functioning of honorary consulates, the peculiarities of adapting Western practices to Ukrainian realities, and the assessment of modern trends in the reform of administrative and legal mechanisms for the regulation of diplomatic and consular service worldwide. The key directions for further

harmonization of national legislation with EU law, integration of Ukraine into the common legal space, and the introduction of innovative management.

The dissertation contributes to the development of legal, organizational, institutional, and personnel foundations for the functioning of the institution of honorary consuls of foreign states in Ukraine, opens new opportunities for strengthening the state's foreign policy position, increasing the level of protection of citizens' rights and interests, and expanding international cooperation, which is extremely important during the period of transformational changes in the system of global relations.

Keywords: administrative and legal regulation, administrative and legal status, state policy, diplomatic missions, European integration of Ukraine, consular functions, honorary consular institutions, international cooperation, international legal standards, public authorities, honorary consuls of foreign states.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Хачатрян А. А. Правові засади державної політики України у сфері міжнародного співробітництва й консульських відносин. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 98–103.

2. Хачатрян А. А. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння сутності та змісту інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 167–171.

3. Хачатрян А. А. Адміністративно-правові засади діяльності почесних консулів іноземних держав і консульських установ, що очолюються такими консулами в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 110–115.

4. Хачатрян А.А. Адміністративно-правові механізми і принципи взаємодії почесних консулів іноземних держав із органами публічної влади в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2025. № 3 (26). С. 70–80.

5. Хачатрян А.А. Гармонізація міжнародно-правових стандартів і модернізація адміністративно-правового регулювання діяльності почесних консулів в умовах європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 86–91.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Хачатрян А. А. Інститут почесних консулів іноземних держав в Україні та особливості їхнього правового статусу. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 105–107.

2. Хачатрян А. А. Ретроспективний аналіз адміністративно-правового регулювання інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 273–281.

3. Хачатрян А. А. Систематизація законодавства України зі здійснення консульських функцій щодо забезпечення прав людини і громадянина. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, НУ «Одеська юридична академія», 3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 74–80.

4. Хачатрян А. А. Публічно-правовий вимір реалізації міжнародної стратегії у сфері діяльності почесних консулів іноземних держав в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 131–133.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ	23
1.1. Сутнісне наповнення, напрями діяльності та основні функції інституту почесних консулів іноземних держав.....	23
1.2. Нормативно-правова база з питань реалізації консульських функцій.....	44
1.3. Сучасний стан формування та реалізації державної політики України в галузі міжнародних відносин і дипломатії	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	77
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ	83
2.1. Адміністративно-правовий статус почесних консулів іноземних держав і почесних консульських установ.....	83
2.2. Адміністративно-правове регулювання діяльності почесних консулів іноземних держав щодо міжнародного територіального співробітництва...	103
2.3. Адміністративно-правові засади взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав	115
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	128
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ	135
3.1. Міжнародно-правові стандарти організації роботи почесних консульських посадових осіб і консульських установ	135
3.2. Основні шляхи покращення адміністративно-правових засад зі сприяння діяльності почесних консулів іноземних держав в умовах європейської інтеграції України	152

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	166
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	197

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів Україна активно впроваджує нові підходи до організації системи зовнішніх зносин, прагнучи до наближення стандартів публічного управління до європейського рівня. Одним із проявів такої модернізації є підвищення ролі нестандартних інститутів міжнародного співробітництва, зокрема почесних консулів, які стають важливою ланкою в забезпеченні ефективної міждержавної взаємодії.

Почесні консули не є професійними дипломатами, однак виконують низку важливих функцій, спрямованих на розвиток економічних, культурних, гуманітарних та інших зв'язків. Зокрема, вони представляють інтереси своїх держав у регіонах, де немає повноцінних дипломатичних або консульських установ, сприяють реалізації зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних завдань держави перебування. Унаслідок цього значно зростає потреба у формуванні дієвого адміністративно-правового механізму для регулювання діяльності почесних консулів відповідно до сучасних міжнародних і європейських стандартів.

Водночас чинну законодавчу й адміністративну базу, що регламентує діяльність почесних консулів, на сьогодні розроблено недостатньо, тому вона є фрагментарною, не охоплює всіх аспектів їхньої діяльності й не інтегрована в єдину систему публічного управління. Через це з'являється низка практичних і теоретичних проблем: нечіткість статусу почесних консулів, обмеження в реалізації їхніх повноважень, відсутність прозорих процедур призначення, контролю та взаємодії з органами влади.

Додатково досить складним є процес гармонізації національного законодавства із правом ЄС, оскільки в умовах поглиблення співпраці Україна зобов'язана враховувати європейські та міжнародні стандарти організації дипломатичної і консульської служби. Недостатня уніфікованість підходів створює правову невизначеність для учасників міжнародних

відносин та перешкоджає підвищенню ефективності зовнішньополітичної діяльності держави.

У науковій літературі останніх років засвідчено зростання інтересу до дослідження інституту почесного консульства, однак у більшості праць розроблено загальні питання міжнародного права без належної уваги до проблем адміністративно-правового регулювання цієї діяльності. Водночас сучасні виклики, пов'язані з безпековою ситуацією, реформуванням публічного управління, цифровізацією консульських послуг, спричиняють потребу в комплексному міждисциплінарному аналізі окресленої проблеми.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблематику організації консульських відносин та адміністративно-правового статусу почесних консулів розглядали такі сучасні науковці: С. Бабенко, К. Балабанов, Т. Грачевська, М. Долинська, Н. Корелова, І. Крупеня, І. Матяж, М. Окладна, В. Прощаєв, О. Погорілий, А. Пуртова, І. Руденко, А. Тертична, М. Трофименко, Я. Турчин, А. Федчишин, Є. Фурса.

Упродовж останніх років з'явилися поодинокі новітні наукові праці, у яких представлено окремі аспекти правового регулювання дипломатичної та консульської служби, функціонування інституту консулів: А. Федчишин «Дипломатична служба України: організаційно-правові засади» (2021), А. Пуртова «Адміністративно-правове регулювання консульської діяльності в Україні» (2022). Попри наявність таких монографічних розробок комплексних досліджень із системного аналізу адміністративно-правових засад функціонування інституту почесних консулів іноземних держав з урахуванням сучасних безпекових викликів і євроінтеграційних процесів питання вивчено недостатньо, що засвідчує наукову новизну дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021

№ 119/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021, Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 рр., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408, Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106 та плану науково-дослідної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Концептуально-методологічні засади правового регулювання процесу європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 200116U006126).

Мета й завдання дослідження. *Мета* передбачає комплексне дослідження організації діяльності, адміністративно-правового статусу й механізмів забезпечення функціонування почесних консулів іноземних держав в Україні, консульських установ; виявлення основних недоліків чинної нормативної бази; розроблення пропозицій та рекомендацій щодо її вдосконалення та гармонізації з європейськими і міжнародними стандартами.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні *завдання* дослідження:

- з’ясувати зміст, напрями діяльності та основні функції інституту почесних консулів іноземних держав в Україні;
- розкрити актуальну нормативно-правову базу щодо виконання консульських функцій в Україні;
- окреслити сучасний стан формування та реалізації державної політики України у сфері міжнародних відносин і дипломатії;
- визначити особливості набуття та реалізації адміністративно-правового статусу почесними консулами іноземних держав і почесними консульськими установами;

- схарактеризувати адміністративно-правове регулювання у сфері діяльності почесних консулів іноземних держав зі сприяння розвитку міжнародного територіального співробітництва;

- проаналізувати адміністративно-правові засади взаємодії органів публічної влади з почесними консулами іноземних держав;

- з'ясувати міжнародно-правові стандарти організації роботи почесних консульських посадових осіб і консульських установ;

- запропонувати основні шляхи покращення адміністративно-правових засад зі сприяння діяльності почесних консулів іноземних держав в умовах європейської інтеграції України.

Об'єктом дослідження є публічно-правові відносини, що встановлюються в процесі організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні, а також адміністративно-правові механізми забезпечення їхньої роботи у сфері забезпечення міжнародних зв'язків і захисту прав та інтересів держави й громадян.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс сучасних наукових методів, кожен з яких застосовано для розв'язання конкретних дослідницьких завдань. *Формально-юридичний метод* дав змогу проаналізувати міжнародне та національне законодавство, підзаконні акти, що регулюють діяльність почесних консулів (підрозділи 1.2, 3.1). *Порівняльно-правовий метод* використано для порівняння основних підходів до регулювання інституту почесних консулів у різних правових системах, зокрема через аналіз міжнародних правових стандартів та окремих прикладів європейської практики (підрозділ 3.1). *Історико-правовий метод* був доречним для окреслення етапів становлення та розвитку інституту почесних консулів на різних історичних періодах, для простеження еволюції правового статусу консулів в Україні (підрозділ 1.1). *Методи аналізу й синтезу* використано для узагальнення змін і формування висновків щодо

стратегічних трансформацій інституту почесних консулів, а також розроблення потрібних рекомендацій, окреслення нових підходів покращення його роботи (підрозділи 1.3, 3.2). *Системний метод* дозволив комплексно опрацювати адміністративно-правові засади організації, функціонування і взаємодії почесних консулів з органами публічної влади, визначити основні складники цієї системи (розділи 1, 2, 3). *Структурно-функціональний метод* застосовано для з'ясування внутрішньої структури інституту почесних консулів, аналізу їхніх завдань, функцій і ролі у міждержавних, дипломатичних та адміністративних процесах, у співпраці з громадськістю та суб'єктами публічної влади (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *Логіко-семантичний метод* використано для уточнення і тлумачення засадничих юридичних понять, категорій, дефініцій, пов'язаних із діяльністю почесних консулів (розділи 1, 2).

Нормативною базою дослідження є основні міжнародно-правові акти, насамперед Віденська конвенція про консульські зносини (1963), інші документи ООН і РЄ; Конституція України, закони та підзаконні акти, що регулюють діяльність почесних консулів та організацію міжнародних відносин; національні стратегії і державні програми у сфері зовнішньої політики, прав людини, європейської інтеграції; нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади України та міжнародних організацій.

Емпіричною основою наукової розвідки є узагальнена практика діяльності почесних консулів іноземних держав в Україні; офіційні матеріали міжнародних інституцій (ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ), органів публічної адміністрації, правозахисних організацій; результати наукових досліджень, конференцій; аналітичні та статистичні дані щодо адміністративно-правового забезпечення діяльності почесних консулів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першою в національній адміністративно-правовій науці працею, у якій системно представлено сучасну концепцію правового забезпечення функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. У результаті

проведеного дослідження сформульовано й обґрунтовано нові наукові позиції, висновки, рекомендації, зокрема:

у перше:

- розроблено комплексну модель адміністративно-правового регулювання діяльності почесних консулів іноземних держав в Україні, у якій ураховано особливості організації та функціонування інституту почесних консулів у національній правовій системі, сучасні умови безпеки, розширення мережі почесних консульських установ в умовах військової агресії та інтеграції до європейського правового простору;

- визначено системні критерії ефективності функціонування інституту почесних консулів в Україні, зокрема з позиції реалізації завдань зовнішньої політики, захисту прав громадян та інтересів держави, організації взаємодії із суб'єктами публічної адміністрації та адаптації адміністративно-правових процедур до стандартів ЄС;

- запропоновано авторську класифікацію функцій почесних консулів іноземних держав в Україні, у якій передбачено представницькі функції (забезпечення офіційного представництва іноземних держав); правозахисні функції (захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб); комунікаційні функції (налагодження взаємодії між органами публічної влади, організація інформаційного обміну, участь у кризових комунікаціях); сервісні функції (надання консульських послуг, сприяння розвитку міждержавних зв'язків);

- усебічно проаналізовано адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав під час кризових ситуацій, що дало змогу обґрунтувати пропозиції щодо оптимізації процедур захисту прав людини, залучення консулів до забезпечення міжнародної правової допомоги, а також розробити практичні рекомендації для органів державної влади щодо взаємодії з іноземними представниками;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до визначення адміністративно-правового статусу почесних консулів іноземних держав і запропоновано структуру цього статусу з урахуванням правових, гарантійно-відповідальних, функціональних, організаційних аспектів, що забезпечує формування цілісної системи правового забезпечення цього статусу та ефективну реалізацію функцій;

– розуміння результативності механізмів сприяння розвитку міжнародного територіального співробітництва, що передбачають оптимізацію процедур обміну інформацією між органами публічної влади та почесними консульськими установами; організацію та проведення спільних заходів, а також підтримку та супровід спільних проєктів у галузі економіки, освіти, культури тощо;

– систему нормативного регулювання функціонування почесних консулів з огляду на зміни адміністративного законодавства України та ЄС і результати комплексного аналізу сучасної законодавчої бази, що регулює статус і діяльність цих посадових осіб, а також запропоновано практичні рекомендації щодо гармонізації національного правового поля з актами ЄС, удосконалення процедур призначення, роботи та контролю діяльності почесних консулів для підвищення їхньої оптимізації та відповідності сучасним міжнародно-правовим вимогам і стандартам;

– практичні інструменти оцінювання належної діяльності почесних консулів, які використовують у роботі МЗС України, через окреслення системи індикаторів, критеріїв оцінювання результативності їхньої роботи, впровадження електронного моніторингу, регулярної звітності, самооцінки та підвищення кваліфікації консулів;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні основи гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері консульських відносин завдяки аналізу

міжнародних актів, європейських директив і визначенню пріоритетних напрямів інтеграції України у світову консульську практику;

– методи оптимізації адміністративних процедур для взаємодії з почесними консулами на регіональному рівні завдяки обґрунтуванню нових підходів до спрощення, цифровізації і підвищення дієвості співпраці органів публічної влади з почесними консулами, що сприяє певному розширенню можливостей територіальних громад у сфері міжнародного співробітництва;

– практичні рекомендації зі зміцнення кадрового консульського потенціалу й підвищення персональної відповідальності консулів з доповненням сучасними підходами до добору, професійної підготовки та підвищення кваліфікації, а також з удосконаленням системи державного контролю за виконанням службових повноважень;

– теоретичне обґрунтування модернізації структури консульських установ в умовах геополітичних змін, що ґрунтується на розробленні нових організаційних моделей функціонування таких інституцій з урахуванням актуальних викликів міжнародної безпеки та зовнішньополітичних пріоритетів України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали роботи, висновки, пропозиції і рекомендації можна використовувати в:

– *науково-дослідній* галузі для поглиблення теоретичних засад адміністративного права щодо функціонування інституту почесних консулів іноземних держав, для подальшого розвитку науки дипломатичного та консульського права; можуть слугувати основою для майбутніх досліджень з правового регулювання дипломатичної та консульської служби, міжнародного співробітництва, реформування адміністративної юстиції (акт впровадження, довідка Науково-дослідного інституту публічного права);

– *освітньому процесі* під час викладання навчальних дисциплін «Сучасні аспекти міжнародного публічного права», «Актуальні проблеми адміністративного права України», «Сучасні проблеми міжнародного

приватного права», у процесі підготовки навчальних і методичних матеріалів, проведення спецкурсів, семінарських, практичних занять, а також для написання курсових, дипломних, магістерських і дисертаційних праць (довідка про впровадження Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка).

– *законотворчій діяльності* для розроблення, експертизи та вдосконалення нормативних актів, які регулюють діяльність почесних консулів, порядок їхнього призначення і функціонування, а також під час гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та документами ЄС;

– *правозастосовній діяльності* для впровадження в адміністративну практику МЗС України, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, почесних консульських установ для підвищення ефективності консульської діяльності, удосконалення процедур взаємодії, захисту прав громадян, оцінювання дієвості функціонування почесних консулів.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження, його основні наукові положення та висновки оприлюднено на трьох міжнародних та одній всеукраїнській науково-практичній конференції: «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 11 лист. 2022 р.), «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (м. Харків, 27–28 квітня 2023 р.), «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 3 лист. 2023 р.), «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 21 лист. 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменування на 23 сторінках) і додатків (4 додатки). Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ

1.1. Сутнісне наповнення, напрями діяльності та основні функції інституту почесних консулів іноземних держав

Безперервне формування та розвиток тісних і різнопланових міжнародних зв'язків, спрямованих на стійке сприяння реалізації національних і наднаціональних інтересів абсолютної більшості держав, державних утворень, народів, є усталеною багатовіковою традицією і набутою позитивною юридичною практикою в усьому цивілізованому світі. У новітніх реаліях стрімкого зростання ролі та місця міжнародного права, значення його фундаментальних галузей та інститутів, виникла нагальна потреба в суттєвих трансформаціях науково-теоретичних і правових підходів до розуміння ваги сучасної дипломатії та консульських відносин. Вони є одним із першорядних чинників й історично доведеним дієвим засобом сприяння формуванню та реалізації зовнішньої політики України [1; 2] в основних глобалізованих ланках із належного захисту прав та інтересів держави і громадян у приватній та публічній сферах.

В окреслених питаннях чільне місце належить інституту почесних консулів іноземних держав, функціонал якого спрямовано на те, щоб додатково забезпечувати покращення міжнародних зв'язків, гарантувати реалізацію і захист прав та інтересів відповідних держав, їхніх фізичних і юридичних осіб на території консульських округів. З огляду на те, що об'єкт і предмет нашого дослідження стосується вузькопрофільного адміністративно-правового напрямку, найперше потрібно з'ясувати загальний статус почесних консулів іноземних держав, досить детально представленого в базових міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй (1946) [3], Віденській конвенції про

дипломатичні зносини (1961) [4], Віденській конвенції про консульські зносини (1963) [5].

Важливо також сформувати короткий понятійно-категоріальний апарат, який дозволить у подальшому на належному рівні виконати всі поставлені завдання в процесі написання дисертаційної роботи, тобто йдеться про основні поняття і категорії, що віддзеркалюють питання організації та реалізації міжнародних, дипломатичних і консульських відносин, їхнього юридичного закріплення та правового врегулювання міжнародно-правовими нормами. Водночас потрібно сформулювати дефініцію поняття почесних консулів іноземних держав, а також розтлумачити основну мету їхньої діяльності та інші особливі ознаки офіційних представників різних країн світу, з якими в Україні налагоджено багаторічний взаємозв'язок.

Указані проблеми досить ґрунтовно опрацювали вітчизняні науковці, унаслідок чого підготовлено значний обсяг літератури та інших джерел, які розкривають специфіку сучасного трактування міждержавних зносин. Загалом, на переконання М. Буроменського, В. Мицика, Т. Сироїд, Л. Фоміна та низки інших авторів, зовнішні зносини – це частина загальної системи міждержавних відносин і міжнародної діяльності будь-якої держави, що охоплює офіційні, підтримувані органами публічної влади переважно політичні зв'язки та відносини між державними й іншими суб'єктами міжнародного права для здійснення їхніх зовнішніх функцій мирними засобами відповідно до основних принципів міжнародного права. Очевидно, що право таких зносин охоплює галузь міжнародного права, що складається із системи юридичних норм, які регулюють правовий статус і діяльність відповідних суб'єктів у здійсненні їхніх відносин згідно з міжнародно-правовими нормами, практиками й традиціями [6, с. 188; 7, с. 150; 8, с. 204].

Як зауважують С. Андрейченко та Х. Бехруз, право зовнішніх зносин охоплює галузь сучасного загального міжнародного права, яка складається із системи правових норм, що регулюють положення та діяльність відповідних

суб'єктів у процесі здійснення ними зовнішніх зносин згідно з основними принципами міжнародного права. У системі джерел цього права першорядним є міжнародний звичай, оскільки в преамбулі Віденської конвенції про дипломатичні зносини (1961) наголошено на можливості його використання як одного з базових елементів дипломатичного права. Попри це, право міжнародних зносин є кодифікованою галуззю міжнародного права, де її норми віддзеркалено не тільки у звичаях, а й в універсальних договорах, регламентах, рішеннях міжнародних організацій, конференцій, зорієнтованих на врегулювання дипломатичних, консульських зносин та ін. [9, с. 77–78]. Як бачимо, організація спільної діяльності суб'єктів міжнародного права ґрунтується на вимогах, юридично закріплених і не прописаних у документах, проте визнаних глобальним співтовариством. Окрім того, обов'язковим аспектом таких міжнародних зносин є важливість дотримання принципів міжнародного права, однак, на перший погляд, це закономірне твердження містить певні неоднозначні особливості.

За твердженням С. Переп'юлкіна, нині в доктрині міжнародного права та практиці держав немає єдиної системи поглядів стосовно змісту поняття та дефініції принципів міжнародного права. Актуальним є вироблення узгодженого підходу до їхнього розуміння. Штучне зосередження уваги саме на основних таких засадах і відокремлене від інших видів принципів їх наукове дослідження спричинило в сучасній теорії міжнародного права формулювання окремих дискусійних положень. Загалом же принципи міжнародного права є основоположними ідеями, від яких не відступають; складниками його системи, які завжди з'являються раніше від усіх інших її елементів, зокрема норм міжнародного права. Ці принципи виконують першорядну системоутворювальну функцію, що забезпечує змістову цілісність міжнародного права та зв'язок між його базовими елементами. Імперативність є однією з основних ознак принципів міжнародного права, незалежно від їхнього доктринального розподілу на окремі види та встановлення певної ієрархії між такими видами [10, с. 88–89].

Із таким твердженням значною мірою погоджується С. Задорожна, яка зауважує, що у вітчизняній та зарубіжній юридичній практиці спостерігається невизначеність «принципів міжнародного права», відсутність єдності базисного нормативного конституційного визнання в національних правових системах поряд із загальною світовою тенденцією обов'язкового дотримання таких принципів. Навіть Конституція України обмежує визнання лише зовнішньополітичною діяльністю нашої держави й договірним закріпленням основоположних принципів міжнародного права [11], тоді як ці принципи за своєю суттю мають міжнародно-звичаєве походження. Такі недоліки обмежують національні державні органи, насамперед правосуддя, не дозволяючи повною мірою застосовувати загальновизнані принципи міжнародного права на національному рівні [12, с. 295], однак наявна полемічність у визначенні переліку та сутності основоположних принципів міжнародного права загалом не заважає зацікавленим суб'єктам міжнародних відносин, зумовлених значним обсягом чинних міжнародно-правових актів, міжнародних звичаїв, традицій, практик тощо, виокремлювати й використовувати найважливіші з них.

Основні принципи міжнародного права є надважливою умовою для цієї інституції, оскільки саме без них її існування не можливе. Це нерідко обґрунтовує їхнє значення для стійкості системи міжнародних відносин. Так само, як сучасний світовий порядок, систему засновано на співробітництві держав в умовах миру, тому її можна зберігати лише за загального визнання і поваги до цих керівних засад [13, с. 250]. До загальновизнаних принципів міжнародного права в межах Статуту Організації Об'єднаних Націй (1945) [14] належать такі: принцип незастосування сили чи погрози силою; принцип територіальної цілісності; принцип непорушності кордонів; принцип рівноправності й самовизначення народів; принцип мирного розв'язання спорів; принцип поваги прав людини; принцип добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом; принцип суверенної рівності держав;

принцип неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, захист їхньої незалежності й суверенітету; принцип співробітництва держав.

Продовжуючи аналіз порушеної проблеми, А. Войціховський підкреслює, що концепція права зовнішніх зносин є частиною науки міжнародного права. З огляду на ідею розуміння різних форм їхньої реалізації як єдиної самостійної галузі міжнародного права, автор виокремлює такі чотири підгалузі: дипломатичне право; консульське право; право спеціальних місій; дипломатичне право міжнародних організацій. У кожному складнику є спільний предмет правового регулювання – постійна та системна офіційна діяльність держав у міжнародних відносинах за допомогою відповідних інституцій зовнішньополітичного спрямування, інших дотичних суб'єктів владних повноважень, посадових осіб у межах своєї компетенції та службових обов'язків [6, с. 188–189]. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що в цьому спостерігається чіткий та безперервний взаємозв'язок між реалізацією вимог юридичних приписів у галузі зовнішніх зносин і нормами дипломатичного й консульського права, які є специфічними засобами його здійснення, об'єднаними спільною офіційно визначеною метою.

У працях науковців, згаданих вище, ужито термін «зовнішні зносини», який певною мірою суб'єктивує та розмиває конкретну односпрямовану діяльність усіх розвинутих країн для реалізації та захисту своїх національних інтересів на міжнародній арені через постійну взаємодію з багатьма зацікавленими суб'єктами права. Уважаємо доречним також звернути увагу на досить часто вживану в науковій, навчальній та юридичній літературі категорію «міжнародні відносини». По-перше, за своєю суттю ця категорія вказує на основний напрям поширення і застосування – міжнародно-правову сферу, по-друге, окреслює чітку багатогранність і різноплановість зв'язків низки суб'єктів міжнародного права, які реалізують свої національні інтереси з дотриманням норм і загальновизнаних засад міжнародного публічного права, підписаних міжнародних договорів тощо; по-третє, міжнародні

відносини є динамічними, оскільки здебільшого вимагають активних дій ключових, спеціально залучених державних інституцій у межах належно організованого міждержавного співробітництва.

Міжнародні відносини виникли й еволюціонують з історією людства загалом: процеси внутрішньополітичного та міжнародного життя завжди були єдиним комплексом подій, а їхня система віддзеркалює специфіку держав, які в ній перебувають. Перші спроби міжнародних дипломатичних контактів зафіксовано в III ст. до н. е. У період правління VI династії (XXV ст. до н. е.) єгиптяни відрядили посольство до країни Пунт. Зафіксованим фактом є ультиматум кочовиків-гіксосів правителю м. Фів (XVI ст. до н. е.) [15, с. 7]. З огляду на це цілком погоджуємося з думкою Ю. Мателешко про те, що міжнародні відносини завжди посідали вагоме місце в історії людства. Становлення етносів і націй, держав; формування та зміна політичних режимів, соціальних інститутів; розвиток культури, науки, освіти; технічний та економічний прогрес невіддільно пов'язано з різними зовнішніми взаємодіями й обмінами, тобто з міжнародними відносинами, значення яких сьогодні стрімко зростає, оскільки всі країни, соціальні групи та окремі індивіди залучено до щільної та розгалуженої мережі різноманітних взаємодій [16, с. 4].

Минуло дуже багато часу до того, поки базові питання міждержавного співробітництва фактично із суто практичного спрямування, урегульованого окремими юридичними інструментами, поступово стали науковими та теоретико-правовими. Загалом демократична частина світу чітко й назавжди зрозуміла, що системне багатоцільове вдосконалення елементного складу міжнародних відносин є запорукою пришвидшення розвитку низки сфер реалізації державних і суспільних інтересів у перманентних умовах поточних реалій науково-технічного прогресу.

Безперечно, міжнародні відносини є досить складним феноменом [17, с. 48], тлумачення якого ввів у науковий обіг англійський філософ Дж. Бентам у трактаті «Вступ до принципів моральності і законотворення»

(1789). На той час у Західній Європі остаточно сформувалася система суверенних національних держав, що спричинило заміну відносин між керівними династіями на зв'язки між народами-націями. Водночас було сформовано модель міжнародних відносин, яку до недавнього часу вважали еталонною, коли громадянське суспільство кожної країни наділяло державу всіма повноваженнями у сфері забезпечення національної безпеки і зовнішніх відносин. Уряд однієї держави в межах своїх повноважень налагоджував офіційні зв'язки з представниками публічної влади іншої держави, завдяки яким здійснювалася комунікація між державними структурами та інститутами громадянського суспільства, тобто основним учасником системи міжнародних відносин визнано суверенну державу, що виконувала функцію визначального елемента системи, а міждержавні зв'язки — функцію структуроутворювального складника [18, с. 6–7].

Зокрема, М. Требін і П. Лісовський переконані в ґрунтовності науково-теоретичного визначення міжнародних відносин як сукупності економічних, політичних, правових, науково-технічних, дипломатичних, військових, гуманітарних й інших зв'язків і взаємовідносин між державами, соціальними, економічними, політичними силами, організаціями та громадськими рухами, що діють на світовій арені. Загалом міжнародні відносини — це багатоаспектне й складно структуроване соціально-політичне явище, що має велике значення для сучасної цивілізації, держав і людей, які мешкають у світі, невіддільний елемент політики, тому вимагає підвищеної уваги від держави і громадянського суспільства [19, с. 13, 25; 20, с. 38–39].

Водночас слушною є думка К. Степаненка про те, що міжнародні відносини в їхньому класичному розумінні, напевно, залишилися в минулому, тому сьогодні спостерігається очевидне зближення наукових досліджень світової політики й міжнародних відносин, проте порушені в класичних розвідках проблеми цієї галузі, які торкаються укладення міжнародних угод, зовнішньої політики окремих держав, захисту прав людини й міжнародної безпеки, зберігають актуальність. Традиційні наукові

пошуки потрібно впроваджувати в більш широкий контекст світового розвитку [21, с. 163]. Саме тотальна глобалізація, яка відбувається впродовж останніх десятиліть, вивела міждержавну взаємодію на якісно новий рівень, коли численні міжнародні відносини окремих країн світу утворюють єдину систему світової політики. Зокрема, сформовано різнорівневий, безперервний взаємозв'язок між забезпеченням національних і наднаціональних інтересів з урахуванням поточної домінантної політичної кон'юнктури і станом розвитку глобалізованого громадянського суспільства.

Міжнародні відносини важливо здійснювати через низку форм, кожна з яких є способом їхньої реалізації, визначеним передовсім кількісним складом учасників. Таке формулювання має глибокий зміст, оскільки від цього залежать зміст та особливості міждержавного співробітництва. Залежно до кількості залучених учасників виокремлюють такі міжнародні відносини [22, с. 136]: двосторонні відносини є інваріантною формою міжнародних відносин, за яких учасники можуть легально односторонньо впливати один на одного; багатосторонні відносини передбачають участь у відносинах кількох сторін, які можуть взаємодіяти безпосередньо або через одного з учасників; колективні відносини передбачають організацію діяльності міжсуб'єктного центру, який виконує функції координатора й організатора взаємодії всередині залучених учасників.

У юридичній літературі засвідчено, що за змістовим намовленням і керівними пріоритетами реалізації зовнішньополітичної діяльності слід виокремлювати такі основні форми міжнародної взаємодії [19, с. 20]:

1) співробітництво – стратегічне партнерство, що передбачає найбільш масштабний і взаємовигідний спосіб взаємодії в різноманітних сферах суспільного життя; здійснюється через участь у різних міжнародних організаційних структурах, через двосторонні й широкомасштабні договори про дружбу й співробітництво;

2) суперництво реалізується з-поміж країн, які перебувають у відносинах стратегічного партнерства та у відносинах конфронтації;

передбачає мирну боротьбу за більш вигідну реалізацію національного інтересу: від поширення своїх капіталів і технологій до розміщення військових баз;

3) конфлікти виникають на міжнародному рівні, коли не вдається врегулювати несумісні інтереси двох держав або їхніх груп; виражаються в денонсації договорів, розриві дипломатичних відносин, економічній блокаді, провокуванні внутрішньої дестабілізації інформаційними диверсіями, військовими переворотами, війнами.

Усі зазначені форми міжнародних відносин передбачають застосування певних елементів дипломатії, юридичне підґрунтя яких закладено у відповідних міжнародно-правових актах і в національному законодавстві. Натомість доволі зрозуміло, що такі відносини виникають насамперед в умовах повного сприяння за стратегічного партнерства, на що безпосередньо вказано у Віденській конвенції про дипломатичні зносини (1961).

У згаданому правовому акті засвідчено, що встановлення двосторонніх дипломатичних відносин між державами, зокрема створення постійних дипломатичних представництв, здійснюється лише за взаємної згоди. Стороні, яка акредитує дипломатичні представництва, потрібно переконатися, що держава перебування дала агреман (франц. *agrement* – згоду прийняти певну особу як главу дипломатичного представництва іншої держави) [23, с. 7] на ту особу, яку воно припускає акредитувати як главу представництва. Держава перебування не зобов'язана повідомляти країні, яка акредитує, мотиви відмови в агремані. Загалом функціями дипломатичного представництва (посольство; представництво, місія при міжнародній організації) є такі [4]:

- представляти державу, що акредитує, у державі перебування;
- захищати в державі перебування інтерес держави, що акредитує, у межах міжнародного права;
- вести переговори з урядом держави перебування;

- з'ясовувати всіма законними засобами умови й події в державі перебування та повідомляти про них уряду держави, що акредитує;

- заохочувати дружні відносини між сторонами співробітництва та розвивати їхні відносини в галузі економіки, культури й науки.

З огляду на викладене зазначимо, що основними функціями дипломатичних установ є такі: представницька функція – представлення офіційних інтересів у державі перебування; консульська функція – захист у державі перебування інтересів держави, що акредитує, та її громадян у межах, урегульованих міжнародним правом; переговорна функція – ведення переговорів із керівництвом держави перебування; розвідувальна функція – з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування та повідомлення про них керівництву держави, що акредитує; посередницька функція – заохочення дружніх відносин між відповідними міжнародними суб'єктами [24, с. 12]. Загалом виконання цих функцій спрямовано на досягнення високої цивілізаційної ролі дипломатії як рушійної сили із забезпечення сучасного світового порядку. Поряд з досягненням мирного співіснування важливо гарантувати незалежність та довготривалий розвиток глобального співтовариства.

Унаслідок дослідницької діяльності К. Балабанов та М. Трофименко зазначили, що високопрофесійна й належно організована дипломатична служба – найважливіша умова успішного виконання державою своїх функцій, розв'язання завдань політики держави на міжнародній арені. Безперечно, держава є сильною не тільки своєю економікою, науково-технічним і військовим потенціалом, а також дипломатією, професійним і моральним потенціалом кадрів дипломатичного корпусу. Сьогодні ми є свідками зміни в управлінні, організації, формах і методах діяльності дипломатичних структур, що спричинено стрімкою модифікацією системи міжнародних відносин, глобалізацією та інтернаціоналізацією міжнародних проблем, посиленням впливом на дипломатичні процеси новітніх

інформаційних технологій, підвищенням значущості багатосторонньої дипломатичної діяльності відповідних інститутів [25, с. 55].

У питаннях дипломатії окрему роль відведено консулам і консульським установам, які нині розв'язують низку інших вкрай важливих аспектів зовнішньополітичної діяльності країн світу, насамперед системно сприяють реалізації та захисту прав громадян за кордоном. Правовий аналіз змісту Віденських конвенцій про дипломатичні та консульські зносини 1961, 1963 рр. дозволяє стверджувати, що консульські відносини є особливою формою міждержавної взаємодії, яка не поглинається сформованим інструментарієм дипломатії. У цих юридичних документах зазначено, що, по-перше, консульські установи є окремою інституцією зі своїм правовим статусом, однак їхні функції у разі потреби можуть виконувати інші дипломатичні установи; по-друге, дипломатичні установи завжди представляють національні інтереси своєї країни на офіційному рівні, консульські установи реалізують окремі практичні аспекти зовнішніх зносин на певній, чітко визначеній території, надають допомогу своїм громадянам у країні їхнього перебування тощо; по-третє, припинення відносин з якоюсь країною не є підставою для припинення діяльності консула, що засвідчує незалежність таких посадовців.

У положеннях Віденської конвенції про консульські зносини (1963) визначено базові категорії аналізованої галузі, з-поміж яких: консульська установа – будь-яке генеральне консульство, консульство, віцеконсульство, консульська агенція; консульський округ – район, відведений консульській установі для виконання консульських функцій; консульська посадова особа – будь-яка особа, зокрема голова консульської установи, якій доручено виконання консульських функцій; консульський службовець – особа, яка виконує адміністративні або технічні обов'язки в консульській установі.

Окрім того, варто вказати напрями реалізації консульських функцій [5]:

1) правозахисний напрям – захист інтересів держави, фізичних та юридичних осіб у межах, що допускаються міжнародним правом; надання

допомоги й повне сприяння громадянам своєї країни; охорона інтересів неповнолітніх та інших осіб, які не мають повної дієздатності, особливо коли потрібно встановити опіку або піклування; надання допомоги суднам і літакам та їхнім екіпажам;

2) публічно-сервісний напрям – видача паспортів і проїзних документів громадянам держави та віз або відповідних документів; виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів громадянського стану, інших подібних обов'язків, а також виконання деяких адміністративних функцій;

3) юрисдикційний напрям – забезпечення представництва громадян у судових та інших установах держави перебування для отримання розпоряджень про попередні заходи, що захищають права та інтереси цих осіб, якщо вони не можуть самотійно здійснювати свій правовий захист; передача судових і несудових документів або виконання доручень зі зняття показань для судів, що подається відповідно до міжнародних угод або в іншому порядку, що не суперечить законам і правилам держави перебування;

4) контрольно-наглядовий напрям – нагляд та інспекція щодо суден, які мають національність репрезентованої держави, та літаків, зареєстрованих у цій державі, а також їхнього екіпажу; прийняття заяв щодо плавання суден, огляд та оформлення суднових документів, розслідування будь-яких подій, що трапилися в дорозі, розгляд суперечок між капітаном, командним складом і матросами;

5) консультативно-дорадчий напрям – належне сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків між державою, що представляється, і державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами; з'ясування всіма законними шляхами умов і подій в означених сферах для повідомлення про них уряду держави та подання відомостей зацікавленим особам.

Положення міжнародно-правових приписів з консульської діяльності відбито в національному законодавстві з розширенням відповідних правових аспектів. Зокрема, у Консульському статуті України, затвердженому указом

Президента України від 02.04.1994 № 127/94, визначено, що консульські установи захищають за кордоном права та інтереси нашої держави, юридичних осіб і громадян, а також сприяють розвитку дружніх відносин з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних та інших зв'язків. Керівництво такими установами здійснює Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС України), а загальне керівництво діяльністю в державі перебування – дипломатичне представництво України [26].

У вітчизняній юриспруденції консульська діяльність передбачає реалізацію публічних, адміністративно-правових, міжнародно-правових суспільних відносин між суб'єктами консульської діяльності та фізичними, юридичними особами й державами у сфері реалізації, представництва та захисту прав та інтересів приватних осіб на території інших держав. Окремі види цих відносин врегульовано нормами різних галузей вітчизняного, зарубіжного та міжнародного права, вони виявляються на території України та за її межами, їхній предмет визначено змістом консульських функцій. Державне управління виражено у врегульованій нормами права, юридично-владній, підзаконній діяльності владних суб'єктів для виконання покладених на них функцій з управління зовнішньополітичною сферою з практичного втілення актів міжнародного права у відповідній галузі [27, с. 185–181].

Автори Енциклопедії сучасної України, за загальної редакції І. Дзюби, А. Жуковського, М. Железняка, визначають консульську службу як різновид державної служби, зорієнтованої на захист за кордоном прав та інтересів України, юридичних осіб і громадян, сприяння розвитку відносин з іншими державами. На відміну від посольств і місій, консульські установи не є універсальними представництвами держави й виконують свої завдання у сфері, що не стосується суто політичних аспектів міждержавних зносин. Лише в тому разі, коли дипломатичне представництво в державі не відкрито, на консула, за згодою держави перебування, може бути покладено виконання дипломатичних функцій [28, с. 214–215]. Наведені положення переважно є

загальносвітовою практикою, що засвідчує невіддільний взаємозв'язок, місце і роль консульських відносин у галузі дипломатії.

Актуальні питання діяльності консулів і консульських установ за різними спрямуваннями їхніх повноважень становлять жвавий інтерес учених України вже досить тривалий час [29–31]. Така тенденція зберігається дотепер, що підтверджують монографії, наукові статті та інші матеріали, опубліковані впродовж останнього часу. Доречно згадати наукові розвідки, які підготували М. Долинська, І. Крупеня, В. Прощаєв, А. Пуртова, І. Руденко, Я. Турчин, Д. Фелонюк, Є. Фурса [32–39]. Водночас варто зауважити про незначну кількість дисертацій у цій галузі, зокрема про поодинокі праці з адміністративно-правових питань [27]. Така тенденція є закономірною, оскільки тематика здебільшого стосується галузі міжнародного права. Водночас сучасні реалії вимагають одночасного гармонійного розвитку правотворчої та правозастосовної діяльності органів публічної влади поряд з продовженням становлення науки адміністративного права, зокрема в галузі функціонування інституту почесних консулів іноземних держав.

Зауважимо, що існування двох категорій консульських посадових осіб, зокрема штатних та почесних консульських посадових осіб передбачено у Віденській конвенції про консульські зносини (1963). Окремий розділ цього міжнародного документу стосується саме позаштатних консулів, наділених абсолютною більшістю переваг, привілеїв, імунітетів, прав та обов'язків іншої категорії відповідних посадовців. Особливості правового статусу почесних консулів, реалізація ними передбачених консульських функцій стали предметом наукових дискусій окремих науковців від проголошення державного суверенітету України [40–44]. Останнім часом цю галузь досліджували поверхово деякі сучасні вчені, з-поміж яких Т. Грачевська, М. Окладна, А. Пуртова, А. Тертична [45–47]. Передовсім дослідниці публікували наукові статті, а монографічних праць із загальних чи окремих питань діяльності консульських посадових осіб не підготовлено.

З огляду на це важливо розглянути специфіку правового статусу вказаних службовців, що вирізняє їх з-поміж інших представників дипломатії, а також наділяє унікальними можливостями, завдяки яким вони спроможні вивести міждержавні відносини України на більш якісний рівень. Насамперед йдеться про факультативність інституту почесних консулів, оскільки кожна держава сама приймає рішення стосовно призначення чи приймання таких консулів. Виконання функцій консулів може бути покладено на відповідні дипломатичні установи зі створенням відповідних секторів або відділів, розширенням повноважень та переліком наявних консульських інстанцій у країні перебування тощо [48], однак світова практика засвідчує, що розвинуті країни зацікавлені у послугах консулів.

Досліджуючи окреслену проблему, Т. Грачевська зауважує, що Віденська конвенція про консульські зносини (1963) є рамковою, оскільки в ній чітко не визначено вимог до почесних консулів. Ці питання врегульовано нормами національного права, проте перевагу надають своїм громадянам, які проживають за кордоном, посідають гідне місце в суспільстві, що дозволяє їм ефективно виконувати такі функції. У сучасній практиці міждержавної взаємодії консульства активно працюють над реалізацією низки завдань, прописаних у спеціальних міжнародно-правових актах.

Їх конкретизовано у відповідних національних актах окремих держав, які більш чітко окреслюють їхні завдання та функції. Упродовж функціонування почесних консульств сформовано практику їхньої невіддільної взаємодії з дипломатичними та консульськими установами своєї держави. До того ж почесний консул підпорядковується консульській посадовій особі або послові тієї держави, інтереси якої він представляє [45, с. 114]. Основними претендентами на посаду почесного консула здебільшого є громадяни країни перебування або, за обґрунтуванням сторони, що акредитує, іноземці, які мають високий авторитет у суспільстві, а наглядають за їхньою діяльністю уповноважені дипломати.

У Віденській конвенції про консульські зносини (1963) та Положенні про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затвердженому наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591, визначено, що почесну консульську посадову особу звільняють від усіх податків, зборів і мит на винагороду та заробітну плату, які вона отримує від репрезентованої держави за виконання консульських функцій [5]. Почесний консул може займатися будь-якою професійною діяльністю, що не суперечить законодавству України, а також зобов'язаний проживати та мати зареєстроване місце проживання у консульському окрузі протягом строку виконання ним консульських функцій. На такій посаді не може перебувати [49]:

- особа, яка перебуває на державній службі в Україні або в державі, що акредитує;
- суддя або прокурор, обраний до органу законодавчої влади чи до органів місцевого самоврядування;
- особа, яка бере активну участь у політичному житті в Україні та в державі, що акредитує; виконує функції консула іншої держави;
- особа, яка має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо таку судимість не погашено або не знято в законному порядку.

Окрім того, К. Балабанова та М. Трофименко вказують, що діяльність почесних консулів регламентує достатня кількість міжнародних і національних документів, у яких закріплено основні процедури їхнього призначення, діяльності, права, обов'язки, привілеї та імунітети. Інститут почесних консулів стає більш поширеним, оскільки різні країни світу обирають таку форму відносин через неможливість утворити дипломатичні представництва, брак фінансових ресурсів на утримання дипломатичного апарату. Почесні консули не завжди розцінюють свою посаду тільки як спосіб зміцнення міждержавного співробітництва, а також зважають на те, що їм не заборонено займатися комерційною діяльністю [50, с. 13], тобто в межах чинного законодавства почесні консули виконанням консульських

функцій і водночас можуть безперешкодно, постійно займатися комерційною діяльністю.

У процесі дослідження основ правового статусу та базового функціонального інструментарію почесних консулів іноземних держав виокремлено їхні визначальні особливості:

1) факультативність, оскільки держава, що акредитує, сама приймає рішення щодо потреби призначення чи приймання таких посадових осіб;

2) виконання окремих консульських функцій, визначених уповноваженими органами державної влади;

3) для призначення на посаду перевагу надають громадянам країни перебування, а також іноземцям за належного обґрунтування;

4) кандидати на посаду мають високий авторитет у суспільстві та державі, відповідні моральні та професійні якості, знання, навички;

5) офіційні дипломатичні особи їхньої країни здійснюють постійний нагляд за їхньою діяльністю і контролюють її;

6) професійна діяльність ґрунтується на громадських засадах, тому за виконання окремих консульських функцій не передбачено винагороди чи заробітної плати;

7) не дозволено перебувати на державній службі та брати участь у політичній діяльності для уникнення заангажованості та необ'єктивності в процесі забезпечення національних інтересів держави;

8) заборонено виконувати функції почесного консула іншої держави;

9) дозволено комерційну, підприємницьку діяльність;

10) зобов'язані власним коштом організувати роботу почесної консульської установи та мають повністю фінансувати свою професійну діяльність.

Уважаємо за потрібне здійснити ретроспективний аналіз правового розвитку інституту почесних консулів іноземних держав в Україні від проголошення державної незалежності дотепер, ураховуючи відповідні нормативно-правові акти [51]. Переважна більшість таких юридичних

документів втратила чинність або ж зазнала подальших численних редакцій, однак розгляд їхніх положень має важливе наукове значення в історичному ракурсі розвитку конкретних адміністративно-правових відносин і загалом спеціального законодавства у сфері організації та реалізації дипломатичних і консульських відносин [52].

Перший період (1991–1999 рр.) – унаслідок розпаду радянської держави Україна стала самостійним суб'єктом міжнародного права, однак у міждержавних відносинах ще спостерігається тісний зв'язок з країнами СНД. Основний акцент сфокусовано на забезпеченні належного функціонування офіційних дипломатичних установ іноземних держав, які почали з'являтися в нашій країні межах Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами від 14.06.1994. Водночас трапляються лише поодинокі випадки діяльності почесних консулів іноземних держав, насамперед у великих містах: Львові, Одесі, Києві та ін.

Особливими на законодавчому рівні є Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затверджене указом Президента України від 10.06.1993 № 198/93, а також Консульський статут України від 02.04.1994, які стали первинним правовим підґрунтям для організації та здійснення консульських відносин. В Консульському статуті визначено категорію нештатних (почесних) консулів, яку більш детально у практичній сфері представлено в Положенні про нештатних (почесних) консулів України, затверджене указом Президента України від 17.02.1997 № 150/97.

У Конституції України від 28.06.1996 загалом засвідчено ключову тезу того часу щодо спрямування зовнішньополітичної діяльності України в межах мирного та взаємовигідного співробітництва із членами міжнародного співтовариства, що зберігає актуальність і сьогодні. В означеному контексті прийнято низку відповідних важливих підзаконних нормативно-правових актів, з-поміж яких Інструкція про порядок консульської легалізації

офіційних документів в Україні та за кордоном, затверджена наказом МЗС України від 15.07.1997 № 98-од; Положення про консульський збір України, затверджене наказом МЗС України від 15.12.1999 № 217; Тарифи консульського збору, що сплачується за оформлення візових документів для в'їзду в Україну, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1999 № 1457. Також розроблено Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене указом Президента України від 03.04.1999 № 357/99. Це Положення врегульовувало правовий статус головного публічного органу в системі центральних органів влади, що формує державну політику України у сфері зовнішніх зносин та забезпечує її реалізацію.

Другий період (2000–2013 рр.) – окреслено безальтернативну національну ідею щодо стійкого прагнення стати Україні повноправним членом Європейського Співтовариства (укази Президента України № 615/98 від 11.06.1998 «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», № 1072/2000 від 14.09.2000; «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу»). Сформульовану ідею повною мірою реалізовано через посилення відповідних міжнародних відносин і розвиток вітчизняного правового поля відповідно до Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схваленої Законом України від 21.11.2002.

Упродовж аналізованого періоду прийнято низку важливих нормативно-правових актів у сфері дипломатії, зокрема врегульовано правовий статус і забезпечено діяльність консульського корпусу, зокрема йдеться про Закони України «Про дипломатичну службу» від 20.09.2001, «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004, «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI; указ Президента України від 06.04.2011 № 381/2011 «Про Положення про Міністерство закордонних справ України»; Положення про порядок учинення нотаріальних дій в

дипломатичних представництвах та консульських установах України, затверджене наказом Міністерства юстиції України; МЗС України від 27.12.2004 № 142/5/310.

Поряд із загальним законодавством розроблено спеціальну адміністративно-правову базу врегулювання функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні, до якої належать такі нормативні акти: Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій, затверджене наказом МЗС України від 13.01.2003 № 11, та Положення про почесних (нештатних) консульських посадових осіб іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими посадовими особами, затверджене наказом МЗС України від 25.05.2007 № 111. Активізація процесів інтеграції, продовження адміністративно-правової реформи і реформи системи публічного управління позитивно вплинули на зовнішньополітичний курс нашої країни. Зокрема, покращено консульські відносини України з багатьма державами світу, які охоче почали значно розширювати мережу почесних консульств, залучати для цього відповідних посадових осіб.

Третій період (2014–2021 рр.) – перенасичений важливими й складними історичними, політичними, соціально-економічними та іншими подіями в державі та українському суспільстві, що зумовило концептуальне переосмислення та пришвидшення подальшого розвитку України в напрямі євроінтеграційного курсу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 (далі – Угода про асоціацію) та прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 анонсували кардинальні

якісні зміни в законодавстві України та орієнтирах реалізації вітчизняної зовнішньополітичної діяльності.

З огляду на важливі суспільно-політичні події в Україні наголосимо на таких базових нормативно-правових актах окресленого періоду, що врегульовують питання забезпечення діяльності консульських посадових осіб: Закон України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018, Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281, Положення про закордонні дипломатичні установи України, затверджене указом Президента України від 15.03.2021 № 99/2021; Порядок призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України, затверджений наказом МЗС України від 04.08.2014 № 332; Положення про акредитацію та реєстрацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та представництв міжнародних організацій, інших іноземних організацій, затверджене наказом МЗС України від 17.12.2020 № 506; Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затверджене наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591.

Четвертий період (2022 р. – і до сьогодні) – повномасштабна російська збройна агресія щодо України докорінно змінила багаторічні міжнародно-правові основи, змусила офіційних представників глобального суспільства переосмислити засади міждержавної взаємодії. Наша країна стала одним із центральних об'єктів зовнішньополітичної діяльності більшості країн-членів ЄС, США, Канади, Великобританії, які зорієнтувалися на стрімкий розвиток паритетного міжнародного співробітництва зокрема через ухвалення рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. З огляду на це у вітчизняній системі законодавства продовжено кардинальні видозміни, насамперед для виконання постанови Верховної Ради України від 29.07.2022

№ 2483-IX «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції».

Сучасний період розвитку консульських відносин з іноземними державами характеризується одночасним перебігом кардинально різних за змістовим наповненням, проте логічно та невіддільно взаємопов'язаних процесів. З одного боку, на офіційному рівні через відомі причини розірвано дипломатичні відносини з РФ, Сирією, КНДР, Іраном, а також значно ускладнено міждержавні зносини з Республікою Білорусь. З іншого боку, попри анексію АР Крим, окупацію низки українських територій, воєнні загрози мережа почесних консульств іноземних держав в Україні постійно розширюється. Нині за публічною інформацією МЗС України в нашій державі плідно працює понад 120 почесних консульських установ з більш ніж 50 країн світу [53]. Вони постійно сприяють забезпеченню прав і свобод відповідних громадян, виконують покладені на них консульські функції, а також продовжують налагоджувати міжнародні зв'язки в окремих галузях.

1.2. Нормативно-правова база з питань реалізації консульських функцій

Загальновідомо, що нині основоположні питання функціонування дипломатичних і консульських установ, службової діяльності послів, інших дипломатів і консулів ґрунтовно окреслено в згаданих у попередньому підрозділі нашого дослідження міжнародно-правових актах, у яких враховано низку відповідних міжнародних звичаїв і традицій. Водночас у кожній демократичній країні світу додатково розвинуто законодавство з питань організації виконання дипломатичних і консульських функцій, що повною мірою стосується також забезпечення реалізації правового статусу, покладеного на почесних консулів і консульські установи, які очолюють ці посадові особи [54].

З огляду на завдання дослідження обраної проблеми систематизуємо законодавство України у сфері реалізації консульських функцій, об'єднавши

нормативно-правові акти в умовні блоки, логічно згруповані за змістовим наповненням, напрямками й сферами правового впливу.

У першому законодавчому блоці представлено сукупність консульських конвенцій, укладених між Україною та іноземними державами, а також інших схожих міжнародних договорів.

Міжнародний договір – це правовий акт, який укладено з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права в письмовій формі та врегульовано міжнародним правом незалежно від кількості (один/декілька) взаємопов'язаних документів, у яких його представлено, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Глава дипломатичного представництва України в іноземній державі або глава представництва України при міжнародній організації має право без спеціальних повноважень вести переговори про укладення міжнародного договору, підготовку тексту міжнародного договору та його прийняття з державою акредитації або в межах відповідної міжнародної організації [55]. Як бачимо, усі види міжнародних договорів, зокрема в консульській галузі [56], є доволі суттєвим ефективним та надійним складником механізму правового забезпечення діяльності дипломатичних установ.

У законі України «Про міжнародні договори України» визначено, що процедуру ратифікації потрібно здійснювати шляхом прийняття закону про ратифікацію, частиною якого є текст міжнародного договору. На підставі офіційно оприлюдненого Президентом України закону Голова Верховної Ради України підписує ратифікаційну грамоту, яку засвідчує підписом Міністр закордонних справ України, якщо в договорі передбачено обмін такими грамотами. Загалом ратифікації підлягають такі міжнародні договори України [55]:

– політичні, зокрема про дружбу, взаємну допомогу та співробітництво, нейтралітет, територіальні, мирні; про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях, системах колективної безпеки;

– загальнооекономічні, зокрема про економічне та науково-технічне співробітництво, із загальних фінансових питань, надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам і міжнародним організаціям, а також про одержання позик, не передбачених Державним бюджетом України;

– договори про права, свободи та обов'язки людини й громадянина;

– договори про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуск підрозділів збройних сил іноземних держав на територію нашої країни, умови тимчасового перебування іноземних військових формувань;

– договори про передачу історичних і культурних цінностей народу України, а також об'єктів права державної власності; інші міжнародні договори, ратифікацію яких передбачено міжнародним договором або законом України.

Чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства, тому їх застосовують у порядку, передбаченому для норм національного права. Правила міжнародного договору застосовують тоді, коли міжнародні документи, які набрали чинності в установленому порядку, вимагають дотримання інших правил порівняно з тими, які передбачено у відповідному акті законодавства України [55]. Загалом нині ратифікація є юридично значущим та оптимальним інструментом переведення міжнародно-правових документів у національну законодавчу сферу. Водночас їхні положення мають вищу юридичну силу в разі виникнення колізій, неточностей чи прогалин у певних нормах права України.

Із-поміж переліку міжнародних договорів особливий науковий інтерес становлять консульські конвенції, які переважно є політичними. Ці нормативні акти значною мірою або майже дослівно відбивають наповнення Віденської конвенції про консульські зносини (1963), водночас розкриваючи специфіку міждержавної взаємодії з конкретною іноземною державою.

Наприклад, Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею від 08.09.1991 [57], Консульська конвенція між Україною та Китайською Народною Республікою від 31.10.1992, Консульська Конвенція між Україною і Литовською Республікою від 28.03.1995, Консульська Конвенція між Україною і Грузією від 14.02.1997, Консульська конвенція між Україною і Республікою Куба від 23.09.2002 [58–61] та багато інших схожих міжнародних документів є формалізованими, оскільки їх призначено для офіційної юридичної фіксації в законодавствах факту встановлення міжнародних відносин.

Схожу мету має Угода про консульські відносини між Україною та Австралією від 09.03.1992, у якій лаконічно зазначено, що цей міжнародний документ віддзеркалює взаєморозуміння, досягнуте між урядами країн щодо консульських зносин. Становлення дипломатичних відносин стало підґрунтям для розвитку всебічної співпраці в усіх галузях, у яких виявляється взаємний інтерес. Унаслідок досягнутих домовленостей прийнято рішення щодо розгляду консульських питань згідно з Віденською конвенцією про консульські зносини (1963), принципами й нормами міжнародного права, а також з огляду на законодавство України та Австралії [62]. Водночас низка країн, з-поміж яких Республіка Куба, Китайська Народна Республіка, Грузія, не прописала положення щодо правового статусу почесних консулів, однак на сьогодні почесні консульства Грузії функціонують у м. Львові та м. Харкові.

Окрім викладеного, доречно згадати Консульську конвенцію між Україною та Італійською Республікою від 23.12.2003, у якій представлено 76 статей, що майже у двічі більше порівняно з названими вище міжнародними документами. Також у документі представлено низку специфічних питань, пов'язаних з Італією зокрема та із функціонуванням ЄС загалом. Розглянемо основні положення аналізованої конвенції [63]:

1) консульська установа має право вивішувати державний прапор держави, що акредитує, а у випадку Італії – також прапор ЄС, на

консульських приміщеннях, резиденції глави консульської установи та на засобах пересування, якщо їх використовують для службових потреб;

2) після повідомлення державі перебування і в разі, коли вона не заперечує, консульська установа держави, що акредитує, може виконувати консульські функції в державі перебування від імені третьої держави; консульські посадові особи Італії можуть виконувати консульські функції на території України на користь громадян інших держав-членів ЄС, що не мають консульських установ у консульському окрузі вказаних посадових осіб;

3) держава перебування вживає всіх потрібних заходів для захисту консульських приміщень консульської установи, що очолюється почесною консульською посадовою особою, від вторгнення або завдання шкоди та з метою запобігання будь-якому порушенню спокою консульської установи чи образі її гідності; держава перебування зобов'язана надавати почесній консульській посадовій особі захист, який вимагає її офіційний статус;

4) почесних консульських посадових осіб, за винятком тих, які займаються в державі перебування професійною чи комерційною діяльністю для отримання прибутків, звільняють від обов'язків, передбачених законами й правилами держави перебування у зв'язку з реєстрацією іноземців та одержанням дозволу на проживання; почесного консула звільняють від усіх податків і зборів на заробітну плату й винагороду, які він отримує від держави, що акредитує, за виконання консульських функцій.

У другому блоці відповідних нормативно-правових актів представлено ключові, основоположні документи, спрямовані на сприяння реалізації державної політики у сфері міжнародних відносин і дипломатії. Коротко розглянемо згадані законодавчі акти, детальний аналіз яких здійснено в наступному підрозділі, де подано характеристику стратегічних спрямувань нашої держави на зовнішньополітичній арені в сучасних реаліях здійснення світової політики й розвитку глобального суспільства.

Насамперед у Конституції України зазначено, що зовнішньополітичну діяльність нашої країни спрямовано на забезпечення національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. В основному Законі визначено та підтверджено європейську ідентичність українського народу й незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [11]. З огляду на це нині більшість наявних дипломатичних спроможностей спрямовано на подальше стійке налагодження та суттєве покращення міждержавних відносин з країнами ЄС та НАТО. Завдяки інтенсифікованим євроінтеграційним процесам Україна отримала унікальний історичний шанс вийти на новий цивілізаційний рівень розвитку державності та громадянського суспільства.

У межах викладеного вище у вітчизняному законодавстві відбуваються значні видозміни й трансформації. У положеннях Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено ті засади зовнішньої політики, що безпосередньо стосуються теми нашого дослідження, з-поміж яких на особливу увагу заслуговують такі.

По-перше, йдеться про забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва із членами міжнародного співтовариства за принципами й нормами міжнародного права; забезпечення дипломатичними та іншими засобами й методами захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів; використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, громадянської та правової держави, її сталого економічного розвитку.

По-друге, утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин; сприяння міжнародному миру й безпеці у світі, участь в політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання загроз безпеці; підтримка зміцнення ролі міжнародного права в

міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних і вироблення нових принципів та норм міжнародного права; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір для набуття членства в ЄС; забезпечення інтеграції економіки у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва для залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в економіку для її реформування, модернізації та інноваційного розвитку [64].

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 та введеної в дію Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021, передбачено, що метою цієї діяльності є утвердження України у світі як авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку потенціалу, економіки та українського суспільства загалом. Основною змістовою ознакою правового акта є стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО, що можливо за реалізації таких цілей: відновлення миру й територіальної цілісності України; захист прав та інтересів громадян за кордоном; протидія дезінформаційним атакам із зовнішніх джерел; формування безпечного середовища дипломатичними засобами; набуття повноправного членства в НАТО та ЄС; сприяння зовнішній торгівлі та інвестиціям; технологічна й екологічна трансформація України; свобода пересування громадян України у світі; підтримка українців за кордоном, їх залучення до державотворчих, соціальних, економічних проєктів; формування і просування позитивного іміджу України у світі [65].

Третій блок нормативно-правових актів спрямовано на формування законодавчої основи організації забезпечення функціонування системи органів дипломатичної та консульської служби. Передовсім основний практичний і регулювальний вплив держави у цій галузі реалізується через приписи Законів України «Про державну службу», «Про дипломатичну

службу», указів Президента України «Про Положення про закордонні дипломатичні установи України» від 15.03.2021 № 99/2021, «Про Консульський статут України» від 02.04.1994 № 127/94, а також через низку підзаконних нормативно-правових актів і відомчих актів МЗС України.

У спеціальному законодавстві України зазначено, що дипломатичною є особлива державна служба [66; 67], яка полягає в професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном. Системними органами дипломатичної служби є МЗС України; представництва МЗС України на території України; закордонні дипломатичні установи. Міністерство закордонних прав України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів у цій галузі. Здійснення його повноважень відбувається безпосередньо та через інші органи дипломатичної служби [68]. Правовий статус, завдання і функції МЗС України загалом визначено в Положенні про Міністерство закордонних справ України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281 [69].

Згідно з Положенням про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 № 1050, ці державні органи створює Кабінет Міністрів України. Їх підпорядковано МЗС України й передбачено, що вони реалізуватимуть свою діяльність у регіонах, де знаходяться іноземні консульські установи чи представництва міжнародних організацій [70], однак виключно в межах консульських округів цих регіонів. Першорядними завданнями таких представництв є сприяння розвитку дружніх і взаємовигідних відносин з представниками конкретних іноземних держав, надання допомоги консульським установам інших країн, а також

забезпечення координації державних органів у своєму окрузі функціонування в галузі міжнародних відносин.

Для забезпечення єдності зовнішньополітичного курсу держави, посилення координації діяльності державних органів у сфері зовнішніх зносин, належного виконання міжнародних договорів прийнято указ Президента України від 22.12.2021 № 671/2021 «Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави» [71]. У правовому акті розроблено чіткі алгоритми та правила офіційної взаємодії вітчизняних органів державної влади з акредитованими іноземними дипломатичними представництвами, консульськими установами й представництвами міжнародних організацій.

Положення про закордонні дипломатичні установи України, затверджене указом Президента України від 15.03.2021 № 99/2021, засвідчує, що закордонні дипломатичні установи України є постійно діючими органами дипломатичної служби, завданнями яких є представництво країни в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів, виконання консульських функцій, зокрема захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном. Окрім того, в документі подано перелік таких державних установ. Із-поміж них – Посольство України; Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві; Постійне представництво України при міжнародній організації; Представництво України при міжнародній організації; Місія України при міжнародній організації; консульська установа України: Генеральне консульство України, Консульство України, Віцеконсульство України та Консульське агентство України) [72]. Особливості адміністративно-правового статусу, правозастосовної практики та взаємодії з іншими публічними інституціями дипломатичних установ детально проаналізовано в наступному розділі дисертаційної роботи.

Для загальної характеристики системи органів дипломатичної та консульської служби важливо звернути увагу на окремі положення Консульського статуту України, затвердженого указом Президента України від 02.04.1994 № 127/94, де пріоритетними завданнями консульських установ визначено захист за кордоном прав та інтересів юридичних осіб і громадян України; сприяння розвитку дружніх відносин з іншими державами, розширенню різноманітних міжнародних зв'язків; сприяння вихідцям з України у підтримці контактів з нашою державою. Важливим є те, що керівництво консульськими установами здійснює МЗС України, тоді як загальне керівництво – відповідні дипломатичні представництва України в країні перебування [73]. Водночас стосовно почесних консулів указано лише те, що МЗС України може доручати їм виконання окремих консульських функцій за погодження з державою перебування. Цим офіційним представникам, не залежно від українського чи іноземного громадянства, заборонено перебувати на державній службі, однак дозволено займатися діяльністю, яка дає прибутки.

Окремі організаційно-правові, соціально-економічні, фінансові та інші аспекти забезпечення належних умов для здійснення завдань дипломатичної служби віддзеркалено в низці нормативно-правових актів, з-поміж яких – Положення про працівників, які виконують функції з обслуговування в органах дипломатичної служби, затверджене наказом МЗС України від 11.01.2019 № 9 [74]; Порядок надання відпусток, здійснення відряджень та погодження приватних поїздок працівників дипломатичної служби, яких спрямовано у довготермінове відрядження до закордонних дипломатичних установ України, затверджений наказом МЗС України від 16.07.2021 № 293 [75]; Положення про стажування працівників дипломатичної служби, яких направляють до закордонних дипломатичних установ України, затверджене наказом МЗС України від 03.10.2017 № 415 [76]; Порядок формування і здійснення компенсаційних виплат в іноземній валюті та оплати інших витрат працівникам дипломатичної служби, направленим у довготермінове

відрядження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2020 № 1288 [77]; Порядок оплати витрат, пов'язаних із здобуттям дітьми працівників дипломатичної служби, направлених у довготермінове відрядження, дошкільної та загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 174 [78].

Окремі нормативно-правові акти врегульовують специфічні види здійснення дипломатичної служби, наприклад, на посаді дипломатичного радника державного органу – дипломатичний службовець, якого МЗС України тимчасово відрядило до відповідного органу державної влади для виконання дипломатичних функцій та призначило на посаду дипломатичного радника, яку запроваджено у відповідному суб'єкті владних повноважень. Передовсім це врегульовує Положення про дипломатичного радника державного органу, затверджене указом Президента України від 31.12.2005 № 1901/2005 [79]; постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 № 1528 «Деякі питання оплати праці, організаційного та матеріально-технічного забезпечення дипломатичного радника центрального органу виконавчої влади» [80]; Порядок оформлення тимчасового відрядження дипломатичних працівників для призначення на посади дипломатичних радників у центральних органах виконавчої влади, затверджений наказом МЗС України від 05.02.2007 № 15 [81].

У четвертому законодавчому блоці зібрано нормативно-правові акти з питань регулювання порядку й процедури надання консульських послуг. Обсяг цих юридичних документів досить великий і має значні розгалуження, тому вважаємо за потрібне згрупувати їх за основними напрямками консульської діяльності у відповідних сферах реалізації:

1) засвідчення документів (апостиль, легалізація, нотаріальні дії, витребування документів, прийом документів поштою) – Закони України «Про інформацію», «Про нотаріат» [82; 83]; Інструкція про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затверджена наказом

Міністерства юстиції України, МЗС України від 21.09.2015 № 1786/5/272 [84]; Положення про консульський збір України, затверджене наказом МЗС України від 23.04.2018 № 182 [85]; Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затверджене наказом Міністерства юстиції України, МЗС України від 27.12.2004 № 142/5/310 [86]; роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.01.2011 «Консульська легалізація офіційних документів» [87];

2) реєстрація актів цивільного стану (реєстрація народження, реєстрація смерті, реєстрація та розірвання шлюбу, реєстрація зміни імені) – Цивільний кодекс України [88]; Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [89]; Інструкція про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затверджена наказом МЗС України від 23.05.2001 № 32/5/101 [90]; Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5 [91];

3) консульський облік (тимчасовий консульський облік, постійний консульський облік, консульський облік усиновлених дітей – громадян України) – Порядок ведення обліку громадян України, які проживають за межами України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.2020 № 85 [92];

4) громадянство України (дії з питань громадянства України, набуття громадянства України за територіальним походженням, набуття громадянства України за народженням, поновлення в громадянстві України, вихід з громадянства України, набуття громадянства України з інших підстав) – Закон України «Про громадянство України» [93]; Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, затверджений указом Президента України від 27.03.2001 № 215/2001 [94]; наказ МЗС України від 23.11.2022 № 389 «Про

затвердження зразків документів, які подаються за кордоном для встановлення належності до громадянства України, перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України» [95];

5) безоплатна правова допомога (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складання правових документів; надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації) – Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [96]; Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281 [69];

6) звернення громадян – Закон України «Про звернення громадян» [97]; Порядок розгляду звернень громадян у Міністерстві закордонних справ України, його представництвах на території України та закордонних дипломатичних установах України, затверджений наказом МЗС України від 24.12.2019 № 605 [98]; Порядок проведення виїзних консульських обслуговувань громадян України консульськими посадовими особами закордонних дипломатичних установ України, затверджений наказом МЗС України від 14.06.2011 № 148 [99];

7) постійне місце проживання за кордоном (оформлення постійного проживання за кордоном) – Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [100]; Порядок провадження в закордонних дипломатичних установах України за заявами про оформлення документів для залишення на постійне проживання за кордоном громадян України, які виїхали за кордон тимчасово, затверджений наказом МЗС України від 22.12.2017 № 573 [101].

Представлений перелік консульських послуг значною мірою стосується громадян України, однак деякі послуги надають виключно іноземцям та особам без громадянства з огляду на їхній правовий статус. Зокрема, для

в'їзду й перебування на території нашої країни для багатьох таких людей передбачено отримання візи. Відповідні процедури регулюють норми Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [102]; Правила оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 118 [103], Вимоги до організації роботи з оформлення віз для в'їзду в Україну й транзитного проїзду через її територію, затверджені наказом МЗС України, МВС України, Служби безпеки України від 30.10.2017 № 469/897/605 [104].

Окремо зауважимо, що відповідно до указу Президента України від 13.08.2019 № 594 «Питання спрощення набуття громадянства України іноземцями та особами без громадянства, які брали (беруть) участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони України, та громадянами Російської Федерації, які зазнали переслідувань через політичні переконання» [105], Порядку оформлення і видачі Міністерством закордонних справ, дипломатичним представництвом чи консульською установою України довідки, що підтверджує переслідування через політичні переконання громадянина Російської Федерації у країні своєї громадянської належності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1130 установлено процедуру оформлення та видачі МЗС України, дипломатичним представництвом чи консульською установою України довідки, що підтверджує переслідування через політичні переконання громадянина РФ у країні своєї громадянської належності [106].

Підбиваючи підсумок, зауважимо, що в пропонованій систематизації чинного вітчизняного законодавства в галузі здійснення консульських функцій дипломатичними установами України, уповноваженими дипломатичними й консульськими посадовими особами представлено не всі відповідні нормативно-правові акти, а лише ті, які є найбільш значущими [107]. Водночас проведена робота дозволяє в подальшому на високому теоретико-правовому рівні розглянути й схарактеризувати актуальне

адміністративно-правове підґрунтя організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав, що є важливим складником загального міжнародного і національного права з консульської діяльності.

1.3. Сучасний стан формування та реалізації державної політики України в галузі міжнародних відносин і дипломатії

Підґрунтям сталого та безперервного сучасного розвитку української державності є забезпечення найвищого рівня обороноздатності нашої країни поєднаної з поступовим виходом на більш позитивну динаміку відновлення національної економіки, що через кореляцію з подальшою демократизацією різних інститутів суспільства та органів публічної влади зміцнення євроінтеграційного курсу України з огляду на тенденції осучаснення усталених підходів до міжнародного співробітництва та ролі дипломатії у цих процесах. Упродовж останніх кількох років у державній політиці відбулися кардинальні трансформації, оскільки формалізовані конституційні приписи щодо прагнення вступу до ЄС стали більш конкретними після надання Україні статусу кандидата на членство в такій важливій політико-економічній спільноті міжнародного рівня.

Нині вже прийнято та переглянуто низку нормативно-правових актів, у яких віддзеркалено важливі стратегічні напрями діяльності нашої держави з питань налагодження міцних і взаємовигідних глобалізованих транскордонних зв'язків з європейськими країнами та іншими представниками цивілізованого світу. Зважаючи на це, вважаємо за потрібне розглянути й детально проаналізувати базові юридичні документи, у яких належним чином закріплено та регламентовано першорядні засади щодо формування і реалізації державної політики України в галузі дипломатичних (консульських) відносин і міжнародного співробітництва.

Для забезпечення кращого розуміння поточного об'єкта дослідження коротко сформулюємо дефініцію та змістове наповнення «державної політики». Протягом багатьох десятиліть вітчизняні науковці досліджують

окреслену категорію у контексті примату міжнародно-правових звичаїв і традицій, які є пріоритетними в сучасних наукових школах; з огляду на специфіку історичної трансформації державно-правових утворень України, розвитку державності, громадянського суспільства й публічної влади, удосконалення механізмів правового регулювання різноманітних галузей публічного та приватного життя тощо.

У сучасній словниково-довідниковій літературі, зокрема в Політичній енциклопедії за редакцією Ю. Левенця, зазначено, що «політику» слід розглядати як діяльність людей, спрямовану на реалізацію особистих і групових інтересів, цінностей щодо влаштування соціального світу. У такому тлумаченні віддзеркалено три взаємозалежні значення: по-перше, у дефініції відносини між суб'єктами політики розглянуто як питання про владу й механізми політичного процесу; по-друге, термін ужито на позначення раціонального напрямку дії чи бездіяльності політичного суб'єкта для досягнення певної мети, де в застосуванні до державної діяльності вона може виступати як внутрішня політика, зовнішня політика тощо; по-третє трактування визначає систему інститутів як організацію форм вираження інтересів і цінностей.

Специфіка відбиття політики у владних структурах полягає в організації цілеспрямованого комплексу заходів, які розробляють і реалізують органи публічної влади відповідно до норм, структурних і функціональних особливостей їхньої діяльності. Практична реалізація політики є процесом, у якому кількість і коло осіб залежать від повноважень, інституційної структури й функціональних особливостей відповідної системи прийняття рішень, визначених у нормативних документах відповідного рівня. У разі державної влади цей процес вибудовують за вертикаллю із залученням органів державної влади. Невіддільними рисами політики є повноваження, експертне знання, управлінський порядок [108, с. 567–568].

В енциклопедичному словнику з державного управління за редакцією Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна визначено, що державна

політика стосується дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, засадами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності. Йдеться про пропонування курсу діяльності виконавчої влади для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їхнього впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем. Зокрема, у контексті політичного процесу потрібно чітко сформулювати державне бачення майбутнього; сформувати механізми реалізації; визначити довгострокові, середньострокові, короткострокові цілі; здійснити стратегічне планування; розробити різні варіанти політики; прийняти політичне рішення; провести кампанію на підтримку політики; реалізувати політику відповідно до зазначених термінів; оцінити вплив політики. Вироблення державної політики є послідовним процесом окреслення складників гуманітарної, соціальної, економічної мозаїки, які логічно поєднуються і доповнюють одна одну [109, с. 144–145].

Загалом підтримуємо погляди більшості науковців щодо розуміння державної політики, яка в їхньому тлумаченні є сукупністю ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядком реалізації державно-політичних рішень і системою державного управління розвитком країни. Визначальним для державної політики є результат реалізації, тобто кількісний вимір її цілей. У процесі формування державної політики в контексті цілепокладання будь-яку проблему можна звести до певного переліку складників з кількісним вираженням. Загальновідомо, що якість управлінської діяльності держави залежить від кількісного виміру показників діяльності її органів влади насамперед у частині вираження цілей. Кількісні критерії доцільно застосовувати ще й для порівняння різних групових інтересів, співвіднесення фінансових витрат. На основі кількісних показників практично узгоджують можливості та плани, зусилля різних відомств, установлюють ієрархію відповідальності органів влади [110; 111, с. 12].

За твердженням О. Чальцевої, в умовах демократичного режиму державна політика має свої інституційні та практичні характеристики, проте першорядною її особливістю є субсидіарний, консенсусний і діалоговий аспекти. У демократичній нормативно-типовій моделі публічної політики передбачено існування і якісний розвиток громадянського суспільства, інформаційно-дискурсивний простір, систему публічного управління. Формування нової моделі публічної політики в Україні відбувається відповідно до глобальних тенденцій змін інститутів і практик взаємодій суб'єктів політичних процесів, однак вона має суттєві ознаки й складнощі. Унікальність українського варіанту полягає в тому, що громадянське суспільство інституціоналізується більше як публічний актор, аніж держава. Через це формується унікальна національна модель державної політики, яку зорієнтовано на узагальнену деліберативну нормативно-типову модель, що проходить адаптацію до українських реалій, тому на сьогодні недостатньо розвинена та суперечлива й за формою, і за змістом [112, с. 151–152, 163].

У попередньому підрозділі нашого дослідження зосереджено увагу на фундаментальних законодавчих приписах з питань дипломатичних відносин, водночас важливо виокремити із них ті, які безпосередньо охоплюють засадничі принципи відповідної державної політики. У такий спосіб можна актуалізувати її сучасне розуміння як нормативно окресленої та широко застосованої в правовому регулюванні конкретних суспільних відносин. Саме національні інтереси та безпека є основними об'єктами та орієнтирами відповідної державної політики України, які витлумачено в Основному Законі нашої країни [11] та Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [64]. На реалізацію вимог цих нормативних актів спрямовано всю вітчизняну правову систему.

У Законі України «Про дипломатичну службу» та Положенні про закордонні дипломатичні установи України, затверджене указом Президента України від 15.03.2021 № 99/2021, визначено основні завдання

органів дипломатичної служби – створити практичні умови реалізації аналізованих стратегічних спрямувань нашої країни, зокрема [68; 72]:

- забезпечення захисту національних інтересів; сприяння утвердженню міжнародного авторитету, піднесенню у світі її іміджу; реалізація зовнішньополітичного курсу, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями;

- забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів; захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;

- координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України; забезпечення державних органів інформацією, потрібною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України;

- вивчення та аналіз політичного й економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій.

Усі згадані напрями державної політики України ретрансльовано в Консульському статуті України, відповідно до якого консульські установи захищають за кордоном права та інтереси нашої країни, юридичних осіб і громадян. Вони сприяють розвитку дружніх відносин України з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв'язків і туризму, а також сприяють вихідцям з України в підтримці контактів з Україною [26].

У законі України «Про міжнародні договори України» засвідчено, що від імені держави Україна укладаються міжнародні договори: політичні, мирні, територіальні, розмежування виключної економічної зони і континентального шельфу; що стосуються прав, свобод та обов'язків людини

і громадянина; про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; про військову допомогу; про використання території та природних ресурсів України. Від імені Уряду укладаються міжнародні договори з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, розглядати які уповноважено Кабінет Міністрів України [55]. Як бачимо, національними пріоритетами України (ціннісними орієнтирами державної політики України з питань міжнародних відносин і дипломатії), які розвивають і реалізують зокрема адміністративно-правовими засобами, формами та методами, є:

а) усесторонній захист національних інтересів України й зміцнення її міжнародного авторитету; підтримка належного стану міжнародної безпеки, обороноздатності, державного суверенітету та територіальної цілісності;

б) забезпечення, розвиток і реалізація зовнішньополітичного курсу України через сприяння сталому розвитку євроінтеграційного процесу, зокрема транскордонним та іншим взаємовигідним зв'язкам з іноземними державами, міжнародними міжурядовими організаціями та відповідними суб'єктами міжнародного права;

в) реалізація та захист прав, свобод та законних інтересів громадян і вихідців з України, юридичних осіб за кордоном, а також створення найбільш сприятливого правового, культурного, фінансового середовища для функціонування консульських установ іноземних держав в Україні;

г) організація діяльності, координація і налагодження ефективної роботи системи вітчизняних державних органів для здійснення зовнішньої та внутрішньої політики України.

Проведене дослідження дозволяє резюмувати, що державна політика України у галузі міжнародного співробітництва та дипломатії – це сукупність основоположних цінностей, ціннісних орієнтирів, детально й чітко сформульованих, спланованих та юридично засвідчених у стратегічних документах взаємопов'язаних першорядних дій, заходів і рішень уповноважених органів державної влади в межах визначених законодавством

інституційних і функціональних ієрархічних рівнів, а також управлінських, правових, фінансових, соціально-економічних та інших механізмів їхньої реалізації, спрямованих на забезпечення захисту національних інтересів України, реалізацію зовнішньополітичного курсу щодо сталого розвитку та зміцнення дипломатичними методами, формами та засобами взаємовигідних зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями [113].

Іншою базовою ланкою в системі запропонованих нами відповідних стратегічних документів також є ті, що по'язані з безальтернативним рухом України до кращого європейського майбутнього, засвідченого в положеннях Конституції України та Цілях сталого розвитку України на період до 2030 р., затверджених указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 [114]. На переконливу думку багатьох вітчизняних вчених [115–119], зокрема О. Лаврука, євроінтеграційні процеси на сьогодні є тими чинниками, які зумовлюють трансформацію й формування модернізованої держави, що спричиняє потребу в переосмисленні функцій держави, політики й влади, функціональну єдність яких важливо поступово уніфікувати, розширити значення засад цілеспрямованості, нестандартності, гібридності й різноманітності в політичному житті сучасного суспільства. Розвиток соціально-економічних процесів і формування новітнього демократичного суспільства в Україні спричиняють посилену увагу до генези державної політики та її соціально-політичного середовища [120, с. 256].

У Конституції України визначено, що Верховна Рада України піклується про зміцнення громадянської злагоди та підтверджує європейську ідентичність громадян і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору [11]. Відповідно до Заяви Верховної Ради України щодо пріоритетних питань інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої постановою Верховної Ради України від 08.10.2021, законодавчий орган держави має такі повноваження:

1) закликає до визнання перспективи членства України в ЄС відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз [121];

2) висловлює вдячність інституціям ЄС за технічну підтримку для кращого виконання Угоди про асоціацію 27.06.2014 [122], підтримку фінансової та економічної стабільності України;

3) висловлює підтримку процесу всебічного огляду та спільної оцінки досягнення цілей Угоди про асоціацію та сподівається на динамічний перебіг переговорів щодо прискорення і розширення сфери скасування ввізного мита у торгівлі для подальшої лібералізації доступу товарів на спільні ринки, а також скорочення технічних бар'єрів у торгівлі;

4) підтримує суттєве посилення інвестиційного й технологічного співробітництва, розширення співпраці в галузі охорони здоров'я, освіти, інфраструктурного сполучення, а також інтеграції до цифрового та енергетичного ринків ЄС;

5) закликає до налагодження окремого діалогу з питань енергетичної безпеки, що є платформою для зміцнення загальної європейської енергетичної безпеки;

6) наголошує на важливості розпочати спеціальний діалог з питань безпеки та оборони, що має стати кроком до забезпечення миру й стабільності, а також закликає до посилення діалогу в сфері юстиції та внутрішніх справ завдяки розширенню співробітництва з питань міграційного менеджменту; до співробітництва з інтегрованого управління кордонами, протидії шахрайству та торгівлі людьми; боротьби з контрабандою [123].

Окрім того, Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору, Кабінет Міністрів України – забезпечує реалізацію цього курсу. Як бачимо, фактично всю вертикаль державної влади задіяно в питаннях формування належної, усеосяжної та вчасної реалізації національної державної політики з питань упровадження

стратегічного курсу країни на отримання статусу члена ЄС з одночасними безпековими гарантіями НАТО.

Загалом у законодавстві на конституційному рівні визначено, що Президент України представляє державу в міжнародних відносинах, керує зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори; призначає і звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі й відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав [11]. Також Офіс Президента України забезпечує підготовку пропозицій щодо керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави та вносить їх на розгляд Президентів України. У процесі виконання покладених на Офіс Президента України завдань ця державна структура взаємодіє з органами Верховної Ради України, Кабінетом Міністрів України, Апаратом Ради національної безпеки і оборони України, органами влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, науковими та іншими установами, а також із відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій [124].

Як зазначено вище, Верховна Рада України визначає напрями внутрішньої і зовнішньої політики нашої країни, надає законом згоди на обов'язковість та денонсацію міжнародних договорів України, а також є основним суб'єктом парламентського контролю за процесами формування та реалізації зовнішньополітичної діяльності держави. Такі питання безпосередньо розв'язує Комітет Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва. Відповідно до приписів Законів України «Про Регламент Верховної Ради України» та «Про комітети Верховної Ради України» комітет – орган Верховної Ради України, у якому працюють народні депутати для здійснення за окремими напрямами законопроектної роботи, підготовки й попереднього розгляду питань, що належать до повноважень Парламенту, виконання контрольних функцій. Персональний склад комітетів формує Верховна Рада України нового

скликання, обриючи голів, перших заступників, заступників голів, секретарів та членів комітетів. Такі органи виконують законопроектну, організаційну та контролювальну функції [125; 126].

У постанові Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» окреслено завдання профільного комітету й визначено, що предмет відання Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва об'єднує такі складники [127]:

- законодавче забезпечення зовнішньополітичної діяльності України, зокрема реалізація зовнішньополітичного курсу держави на набуття членства в НАТО, а також законодавче забезпечення відсічі зовнішньої агресії проти України, невійськових міжнародних форм і методів стримування РФ;

- транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами ЄС, зовнішні зносини, зокрема й щодо участі України в діяльності міжнародних організацій, з-поміж яких Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), Рада Європи (далі – РЄ), Центральноевропейська ініціатива (далі – ЦЄІ), Світова організація торгівлі (далі – СОТ) та ін.;

- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація міжнародних договорів України, окрім міжнародних договорів України з ЄС та його державами-членами;

- співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших держав, парламентськими органами міжнародних організацій; сприяння організації діяльності дипломатичної служби; забезпечення зв'язків з українцями за кордоном.

З огляду на конституційні повноваження Кабінет Міністрів України виконує першорядну роль у питаннях забезпечення реалізації державної політики України у міжнародному співробітництві як вищий орган у системі органів виконавчої влади. У зовнішній політиці владна інституція забезпечує

зовнішньополітичну діяльність України, розробляє і затверджує державні програми, погоджує програми перебування офіційних закордонних делегацій, до складу яких входять представники уряду, та інші документи; забезпечує згідно із законом про міжнародні договори розв'язання питань укладання і виконання міжнародних договорів України; приймає рішення про придбання за кордоном у власність України нерухомого майна для потреб закордонних дипломатичних установ України [128].

За профільними функціональними напрямками відповідальність у сфері формування та реалізації державної політики покладено на конкретні міністерства й інші центральні органи виконавчої влади згідно з приписами Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [129], нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, відомчими документами тощо. Безперечно, особливі функції закономірно виконує Міністерство закордонних справ України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики та реалізує її у сфері зовнішніх зносин [69].

Уважаємо, що все викладене вище значною мірою узгоджується з позицією К. Ващенка та Ю. Сурмін. На їхню думку державна політика є практичною діяльністю політичних суб'єктів та органів державної влади з реалізації виробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей. Інститути публічної влади належать до провідних структур у підготовці та виконанні державної політики. Безпосередньо в діяльності глави держави, уряду та парламенту практично виражено сутність і роль держави в суспільстві, види цілеспрямованого впливу на нього. Державну політику розробляють і здійснюють такі публічні інститути влади: Президент України та Кабінет Міністрів України на чолі центральних і місцевих органів виконавчої влади. Верховна Рада України також бере активну участь в узгодженні політичної стратегії та контролю за її реалізацією. У системі державної політики передбачено людські, інституціональні, процесуальні та духовні складники (соціальні суб'єкти, інститути, цілі, засади, методи,

інтереси, потреби), які консолідовано на основі державної влади для політичного управління економічною, соціальною та іншими сферами суспільства для реалізації суспільно визначених цінностей і досягнення суспільно значущих цілей [111, с. 13].

Як зазначено вище, зовнішньополітична діяльність нашої країни географічно, історично, економічно й культурно безперервно тяжіє до європейської інтеграції та повноправного членства в ЄС, проте інші напрями також мають важливе й часом навіть першорядне значення, зокрема вибудовані міцні міжнародні зв'язки із США, Канадою, Великобританією. Нині державну політику розбудовують відповідно до євроінтеграційного курсу України як політико-економічного формування з одночасним прагненням вступу до НАТО – безпекового складника розвитку української державності. Саме це консолідоване питання віддзеркалено в запропонованій нами першій базовій ланці системи стратегічних документів сфери міжнародного співробітництва та дипломатії.

В Угоді про асоціацію чітко зазначено, що цілями асоціації є сприяння миру та стабільності в регіональному та міжнародному вимірах, їх збереження і зміцнення відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975), а також цілей Паризької хартії для нової Європи (1990). На окрему увагу заслуговують також інші аспекти, викладені в цьому надзвичайно важливому для нашої держави документі щодо багаторічних пріоритетних орієнтирів співробітництва, з-поміж яких окреслено такі: сприяння поступовому зближенню через поглиблення зв'язків України з політикою ЄС; посилення політичного діалогу в усіх галузях, які мають взаємну зацікавленість; запровадження умов для економічних і торговельних відносин, які сприятимуть поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС; посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи й безпеки тощо [122].

Указані напрями тісного міжнародного співробітництва, які узгоджено й закріплено в єдиному базовому документі, стали квінтесенцією багаторічних політичних і дипломатичних спроб України на шляху до кандидатства на членство в ЄС. Також їх віддзеркалено в низці інших основоположних планових нормативно-правових актів, з-поміж яких План дій «Україна–Європейський Союз»; Європейська політика сусідства від 12.02.2005 [130]; План дій Україна–ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки від 18.06.2007 [131]; Порядок денний асоціації Україна–ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 [132]. Зазначимо, що національні органи публічної влади поступово та послідовно реалізують на практиці положення Угоди про асоціацію. Окремі її положення осучаснюють та розвивають з огляду на події останніх років, що засвідчено в постанові Верховної Ради України від 29.07.2022 № 2483-IX «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції».

У постанові зазначено, що 23 червня 2022 р. Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це історичне рішення надає широкі можливості для розвитку держави та покладає на українську владу додаткові зобов'язання щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права ЄС; для здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки. Установлено, що акти Верховної Ради України щодо зобов'язань України у сфері європейської інтеграції потрібно увідповіднити з правом ЄС. Це одне з пріоритетних завдань Верховної Ради України, яке потрібно реалізувати спільно з Кабінетом Міністрів України – основним суб'єктом ініціювання відповідних законопроектів. Для цього важливо узгодити підготовку, розгляд та остаточне прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства, виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [133].

Окреслені завдання засвідчують важливість ретельного перегляду окремих планів і заходів з реалізації державної євроінтеграційної політики України в частині посилення і пришвидшення адаптації національного законодавства до права ЄС. Також потрібно зміцнювати та оптимізувати дипломатичні зв'язки з окремими країнами ЄС для підвищення рівня підтримки скорегованого зовнішньополітичного курсу нашої країни. Уважаємо, що такі заходи слід реалізувати разом з упровадженням Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 779-р.

У нормативному акті наголошено на тому, що перспектива для України як невіддільної частини Європи стати державою-членом ЄС є стратегічним напрямом перетворень у державі, зорієнтованих на чинну в державах-членах ЄС модель соціально-економічного розвитку. Передовсім європейську інтеграцію в політичному вимірі пов'язано із створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. В економічному – це модернізація економіки; залучення інвестицій і технологій; підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника; вихід на світові ринки, що дозволить створювати нові робочі місця; забезпечення соціальної стабільності, тобто досягнення високих соціальних стандартів держав-членів ЄС. З огляду на це сформульовано комунікаційні цілі стратегії [134]:

- створення стабільної проєвропейської більшості в українському суспільстві із сформованим розумінням державної політики у сфері європейської інтеграції як процесу внутрішніх реформ в Україні, які впливають на життя кожного українця;

- підвищення рівня поінформованості широких верств населення про можливості та перспективи, які відкриває для держави Угода про асоціацію та інші документи у сфері співробітництва;

- підвищення рівня поінформованості широких верств населення про європейські цінності та стандарти щодо верховенства права й поваги до прав людини та основоположних свобод, подолання дискримінації в усіх її формах

та проявах; протидія дезінформації, спрямованій на дискредитацію відносин України з ЄС та майбутнього членства України в ЄС.

Зауважимо, що транскордонне співробітництво є логічним і важливим політичним елементом у процесі розвитку масиву національних стратегічних та інших документів з питань реалізації державної євроінтеграційної політики як основоположного складника сучасного зовнішньополітичного курсу України, оскільки не можливо повноцінно, ефективно й раціонально вибудовувати міжнародні відносини з усім цивілізованим світом, коли не налагоджено належної дипломатії з сусідніми країнами. Звичайно ж, тут не йдеться про РФ та Республіку Білорусь, це насамперед стосується країн-членів ЄС, які мають з нами спільні державні кордони.

У законодавчій галузі транскордонним співробітництвом вважають спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних та інших відносин між суб'єктами й учасниками таких відносин в Україні й відповідними суб'єктами та учасниками таких відносин із сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їхнім національним законодавством. Метою транскордонного співробітництва – формування добросусідських відносин і поглиблення взаємодії, що сприяє спільному розв'язанню завдань місцевого й регіонального розвитку за такими принципами: повага до внутрішніх справ держав і до прав людини; взаємовигідне співробітництво; повага до державного суверенітету, територіальної цілісності й непорушності кордонів держав; урахування під час укладення угод повноважень суб'єктів і прав учасників транскордонного співробітництва; узгоджене усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для співробітництва [135].

Організація транскордонного співробітництва є надзвичайно важливим та дієвим складником державної політики у сфері міжнародного співробітництва, тому протягом тривалого часу привертає посилену увагу багатьох українських учених, що засвідчено низкою дисертацій, монографій,

наукових статей, опублікованих останнім часом [136–141]. Зауважмо, що такі наукові пошуки значно активізувалися саме після підписання Угоди про асоціацію України з ЄС та здійснення комплексу подальших заходів органами публічної влади для повного впровадження її положень.

За переконанням Н. Павліхи та О. Корнелюк, транскордонне співробітництво в сучасних умовах виконує функцію сприятливого чинника для поглиблення процесів європейської інтеграції та засобу реалізації євроінтеграційних орієнтирів країни. В умовах реалізації Угоди про асоціацію з ЄС зросла актуальність цього напрямку й стала очевидною важливість отримання доступу до європейських ринків товарів, послуг, робочої сили та капіталу. Військові дії в нашій країні стали поштовхом для пошуку шляхів зміцнення політичної позиції України й збереження її суверенітету. Зокрема, запроваджено низку реформ для адаптації національного законодавства до вимог ЄС та подальшого вступу до євроінтеграційної структури. Очевидно, що сучасні тенденції міжнародних відносин передбачають поглиблення зв'язків між країнами й забезпечують об'єднання спільних зусиль для досягнення їхнього сталого просторового розвитку [142, с. 58].

Нині в аналізованій сфері передбачено реалізацію двох основних стратегічних документів, з-поміж яких Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р., затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р, та Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408, як розвиток положень Меморандуму про взаєморозуміння для започаткування Діалогу про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва між Міністерством регіонального розвитку будівництва України і Європейською Комісією від 22.07.2009 [143].

У Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р. вкотре зазначено, що національний пріоритет України передбачає

приєднання до єдиного європейського та світового безпекового простору. Становлення і розвиток співробітництва із суміжними державами є ефективним способом розвитку прикордонних територій та впровадження кращого європейського досвіду в законодавчій, безпековій, управлінській, фінансовій, економічній, соціальній та культурній сферах [144].

У цьому документі визначено конкретні стратегічні цілі й завдання розвитку міжнародного співробітництва. Насамперед ідеться про головну стратегічну ціль – запровадження ефективного механізму міжнародного співробітництва для розвитку інтегрованого управління кордонами в Україні, що передбачає виконання таких завдань [144]: 1) проведення спільних заходів із забезпечення прикордонної безпеки, зокрема розширення мережі та вдосконалення роботи спільних контактних пунктів; удосконалення спільного патрулювання; нормативне врегулювання повноважень іноземних експертів; удосконалення діяльності в межах Форуму чорноморського прикордонного співробітництва; 2) забезпечення сприяння міжнародній торгівлі, а саме: забезпечення скоординованого розвитку інфраструктури пунктів пропуску на кордоні з ЄС; запровадження спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-молдовській ділянці державного кордону; розширення митного співробітництва, зокрема й у межах Всесвітньої митної організації; поглиблення співробітництва із СОТ; забезпечення наближення прикордонного та митного законодавства до стандартів ЄС.

У Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 рр. зазначено, що зміцнення добросусідських відносин і поглиблення транскордонного співробітництва є особливо актуальним для України в умовах поточних викликів і зовнішніх загроз та з огляду на європейський напрям розвитку України. Транскордонне співробітництво є одним з ефективних інструментів поглиблення взаємодії його суб'єктів та учасників для спільного виконання завдань щодо місцевого й регіонального розвитку, підтримки економічного зростання, стимулювання і впровадження інновацій, що сприяє прискоренню процесів наближення рівня життя

населення регіонів до середньоєвропейського рівня та здійсненню євроінтеграційних заходів на регіональному рівні. Виконання цієї програми сприятиме [145]:

- забезпеченню розвитку прикордонної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, удосконаленню функціонування пунктів пропуску через державний кордон; зниженню рівня безробіття в прикордонних регіонах; створенню міжурядових рад, комісій, робочих груп з транскордонного співробітництва, зокрема з країнами Чорноморського регіону;

- створенню нових робочих місць у традиційних та перспективних видах діяльності в прикордонних регіонах України; забезпеченню розвитку малого й середнього підприємництва в прикордонних регіонах України;

- збільшенню обсягу експорту й імпорту товарів та послуг прикордонних регіонів; розширенню площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду прикордонних регіонів і забезпеченню координації заходів з управління транскордонними територіями;

- збільшенню лісистості території прикордонних регіонів України; створенню об'єднань єврорегіонального співробітництва, забезпеченню функціонування інших наявних форм та органів транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіонів.

Насамкінець вважаємо за потрібне зосередитися на двох стратегічних документах МЗС України, які увібрали й трансформували згадані вище орієнтири України в питаннях постійного розвитку міжнародного співробітництва, а особливо – організації та здійснення дипломатичної роботи. Зокрема, у Комунікаційній стратегії Міністерства закордонних справ України передбачено побудову дієвої системи зовнішньої і внутрішньої комунікації відомства через реалізацію таких стратегічних цілей: протидія агресії РФ політико-дипломатичними засобами та відновлення територіальної цілісності України; поглиблення співпраці з основними міжнародними партнерами і державами-сусідами; забезпечення реалізації зовнішніх інтересів засобами економічної дипломатії та залучення допомоги

для потреб України; забезпечення сталої міжнародної підтримки стратегічного курсу держави на набуття членства в ЄС та НАТО; просування іміджу України у світі та протидія дезінформаційним атакам; удосконалення захисту прав та інтересів громадян за кордоном [146]. Сформульовані цілі повною мірою демонструють специфіку правового статусу МЗС України як головного органу в системі виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики та реалізує її у сфері зовнішніх зносин.

У змісті Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025 спостерігається новизна, бо вперше відомство зробило спробу винести на стратегічний рівень важливість формування у світі позитивного іміджу нашої держави політико-дипломатичними засобами. Пріоритетними напрямками публічної дипломатії є культурна, економічна, експертна, кулінарна, науково-освітня, спортивна й цифрова дипломатії. Реалізація стратегії вимагає збалансованого підходу до планування та реалізації проєктів і заходів у цій сфері, який ґрунтується не лише на культурно-гуманітарному співробітництві й розвитку міжкультурних зв'язків з іншими країнами. Метою стратегії публічної дипломатії є формування позитивного іміджу України у світі через інституціоналізацію та посилення функції публічної дипломатії в роботі МЗС України, закордонних дипломатичних установ України, а також зміцнення синергії і взаємодії з головними державними та недержавними органами й установами, долученими до стратегічних комунікацій України [147].

Отже, можна стверджувати, що державна політика України у сфері міжнародного співробітництва й дипломатії об'єднує три взаємопов'язані рівні, які віддзеркалено в низці національних стратегічних і планових нормативно-правових актах:

- 1) рівень європейської та євроатлантичної інтеграції – формування і реалізація закріпленого в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО;

2) рівень транскордонного співробітництва – формування і реалізація сучасного зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на зміцнення і поглиблення добросусідських та економічно взаємовигідних відносин із сусідніми країнами у сферах, які належать до спільних інтересів, а також здійснення євроінтеграційних заходів на регіональному рівні;

3) зовнішньополітичний відомчий рівень – формування і реалізація МЗС України окремих елементів державної політики у сфері зовнішніх зносин інструментами публічної дипломатії зі стратегічного розвитку міжнародного співробітництва та формування позитивного іміджу України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Інститут почесних консулів іноземних держав в Україні є важливим складником сучасної дипломатичної системи, який виник та розвивався відповідно до потреб міжнародного співробітництва й змін у світовому суспільному порядку. Почесні консульські установи в Україні функціонують за принципами міжнародного права й чинного національного законодавства, зокрема з урахуванням положень Віденської конвенції про консульські зносини, Положення МЗС України та відповідних підзаконних актів. В еволюції законодавчого регулювання інституту почесних консулів окреслено кілька етапів: первинне становлення в 1990-х рр., адаптація до європейських правових стандартів у 2000-х рр., сучасний період, коли функціонування консульських установ стало особливо актуальним на тлі загострення зовнішньополітичної ситуації, воєнних викликів та активної євроінтеграції.

2. Почесні консули – це спеціально призначені особи, які не є державними службовцями, однак виконують низку консульських функцій у межах визначених державою повноважень. Їхній правовий статус є гнучким і багатоаспектним: почесні консули мають право займатися комерційною діяльністю, фінансують свою діяльність самотійно, підпадають під контроль відповідних дипломатичних органів та мають зобов'язання дотримуватися обмежень щодо політичної активності. До першорядних функцій почесних

консулів належать такі: захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб країни-репрезентанта, сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків, виконання нотаріальних й адміністративних дій, представництво у судових органах, надання допомоги в кризових ситуаціях тощо. Визначальна особливість полягає у тому, що почесний консул діє переважно на громадських засадах, без отримання державної зарплати, проте користується визначеними міжнародним правом імунітетами, привілеями, правами й обов'язками.

3. Інститут почесних консулів має важливе практичне значення для України в сучасних умовах, коли розширення мережі почесних консульських установ сприяє зміцненню міжнародної підтримки, залученню гуманітарної, інвестиційної та економічної допомоги, оперативному захисту інтересів громадян і підприємств за кордоном, однак у діяльності цього інституту нині спостерігається низка проблем: недостатня унормованість процедур призначення і контролю, питання прозорості діяльності, забезпечення балансу між комерційними інтересами та державними завданнями. Водночас подальший розвиток і вдосконалення інституту почесних консулів, гармонізація законодавства з європейськими та міжнародними стандартами, а також активізація співробітництва з органами влади й громадянським суспільством формують нові перспективи для підвищення ефективності та міжнародного авторитету України на світовій арені.

4. Система нормативно-правового регулювання консульських функцій в Україні є багаторівневою. У ній представлено міжнародно-правові акти, національне законодавство та підзаконні нормативні акти, що дозволило формувати ефективну й гнучку модель консульської діяльності. Фундаментальними для таких функцій є численні міжнародні договори, конвенції й двосторонні угоди. Вони визначають основні принципи, права та обов'язки консулів, а також регламентують особливості виконання консульських функцій. Важливим є положення, що ратифіковані міжнародні договори мають пріоритет над нормами національного законодавства в разі

розбіжностей, що дозволяє дотримуватися єдиних стандартів у міжнародному консульському праві. Окрім того, законодавство оперативно реагує на динаміку міжнародних відносин з огляду на особливості співробітництва з країнами ЄС і НАТО, вносить важливі зміни для гармонізації правових норм.

5. Національне законодавство у галузі консульської діяльності зорієнтовано на забезпечення реалізації стратегічних завдань зовнішньої політики, на захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном, а також на створення сприятливих умов для розвитку міжнародного співробітництва. Це віддзеркалено в основних законодавчих актах – Конституції України, Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Стратегії зовнішньополітичної діяльності та інших ключових документах. Держава визначає євроінтеграційний та євроатлантичний курс пріоритетом, забезпечує інтеграцію до політичного, економічного й правового простору ЄС, що передбачає модернізацію законодавства відповідно до європейських стандартів. Законодавчу базу спрямовано на підтримку міжнародного іміджу України, розширення економічного співробітництва, залучення інвестицій, захист національної безпеки.

6. Організаційно-правову структуру дипломатичної і консульської служби України побудовано за принципом чіткого розмежування повноважень між центральними органами, закордонними дипломатичними установами та почесними консулами, що сприяє ефективності управління, прозорості процедур та оперативному розв'язанню консульських питань. МЗС України координує діяльність усіх органів дипломатичної і консульської служби, визначає стратегію зовнішньої політики, здійснює контроль за дотриманням міжнародних стандартів у консульській практиці. Закордонні дипломатичні установи виконують представницькі, захисні та організаційні функції щодо громадян України за кордоном. Почесні консули, яких залучено до виконання окремих консульських функцій, мають

особливий адміністративно-правовий статус: вони не є держслужбовцями, можуть поєднувати консульську діяльність із комерційною, проте зобов'язані дотримуватися міжнародних стандартів і національних вимог. Їхню діяльність регламентовано положеннями Консульського статуту України та міжнародними договорами, а також узгоджено з державою, яка приймає.

7. Комплексне систематизоване законодавство щодо надання консульських послуг створює ефективні умови для здійснення адміністративних процедур, захисту прав громадян і розв'язання спеціалізованих питань стосовно громадянства, реєстрації актів цивільного стану, нотаріальних дій, звернень громадян тощо. У нормативній базі передбачено деталізовані механізми взаємодії між державними органами, чітко встановлено порядок дій щодо апостилювання документів, легалізації, ведення обліку громадян, забезпечення правової допомоги та реагування на звернення. Водночас законодавство постійно адаптується до сучасних викликів, зокрема в питаннях захисту українських громадян, які перебувають у зонах конфліктів, або інтеграції цифрових технологій у консульську діяльність. Безсумнівно, чинна нормативно-правова база забезпечує належний баланс між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями України, сприяє посиленню авторитету українських консульських установ і почесних консулів на світовій арені, а також створює підґрунтя для вдосконалення цього інституту в сучасних умовах розвитку міжнародного права й дипломатії.

8. У сучасній державній політиці України у сфері міжнародних відносин і дипломатії пріоритетом є зорієнтованість на вступ до ЄС і НАТО, що закріплено у Конституції України та основних законодавчих актах. Окрім того, важливою є адаптація національного законодавства та інституцій до європейських стандартів, забезпечення верховенства права, демократії, захисту прав і свобод людини, а також створення умов для сталого економічного розвитку. Євроінтеграційний процес передбачає комплексні реформи політичної, економічної, соціальної та безпекової сфер, спрямовані

на виконання Угоди про асоціацію з ЄС, досягнення критеріїв членства та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Особливу увагу зосереджено на формуванні політики, яка відповідає європейським цінностям, посиленні діалогу з країнами-членами ЄС і НАТО, на інтеграції до їхніх економічних, енергетичних, цифрових та освітніх просторів.

9. Транскордонне співробітництво є вагомим чинником реалізації державної політики у сфері міжнародних відносин, оскільки сприяє поглибленню добросусідських відносин, соціально-економічному зростанню прикордонних регіонів, розширенню торгівлі, інфраструктурному розвитку, спільній реалізації інноваційних, культурних, екологічних та освітніх проєктів. Відповідно до державних стратегій, транскордонна взаємодія будується на засадах взаємної вигоди, поваги до суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів та дотримання прав людини. Реалізація програм транскордонного співробітництва, у тому числі за підтримки ЄС, дозволяє Україні впроваджувати кращі європейські практики, підвищувати інвестиційну привабливість, стимулювати розвиток малого й середнього бізнесу та забезпечувати наближення рівня життя до стандартів ЄС. Особливої актуальності набуває ця сфера в умовах зовнішніх викликів та безпекових загроз, коли взаємодія з європейськими партнерами є важливою для посилення регіональної та національної стабільності.

10. Важливим інструментом державної політики у сфері міжнародних відносин і дипломатії є розвиток публічної дипломатії, яка забезпечує формування позитивного іміджу України на міжнародній арені, зміцнює довіру до держави серед іноземних партнерів, інвесторів і світової спільноти. Стратегія публічної дипломатії передбачає підтримку й просування культурних, освітніх, наукових, економічних ініціатив, активне використання сучасних комунікаційних технологій, інформаційних кампаній для донесення до світу цінностей, досягнень та потенціалу України. Особливу увагу зосереджено на протидії дезінформації та зовнішнім інформаційним впливам, захисті національних інтересів, у зміцненні іміджу України як

відповідального і надійного партнера, що захищає демократичні цінності у світі. Водночас важливо залучати стейкхолдерів – державних інституцій, громадських організацій, експертного середовища, бізнесу, діаспори до реалізації зовнішньополітичних комунікацій та ініціатив.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ

2.1. Адміністративно-правовий статус почесних консулів іноземних держав і почесних консульських установ

Проведений у першому розділі дисертації ґрунтовний теоретико-правовий аналіз нашої сутності, змісту та сфери діяльності почесних консулів іноземних держав потребує уточнення й розширення отриманих результатів з урахуванням специфіки ключових норм адміністративного законодавства України. Особливого значення набуває характеристика структурних елементів їхнього загального й спеціального адміністративно-правового статусу, специфіки реалізації консульських функцій в умовах сучасного етапу європейської інтеграції України, яка визначає стратегічні напрями державної політики.

Важливо чітко розкрити адміністративно-правові засади раціональної та ефективної взаємодії суб'єктів публічної адміністрації України з почесними консулами іноземних держав і мережею консульських установ, які очолюють такі представники міжнародного права. Такий підхід дозволяє всебічно оцінити механізми організації консульської діяльності, визначити їхню ефективність та узгодженість із європейськими правовими стандартами.

Змістовне наповнення категорії «правовий статус» є усталеним і нині не викликає суттєвих розбіжностей у трактуванні з-поміж наукової спільноти в галузі теорії держави і права. Первинно цю категорію розглядали у взаємозв'язку з правосуб'єктністю суб'єктів права та учасників правовідносин. Зокрема, правосуб'єктність віддзеркалює потенційну можливість суб'єкта брати участь у певних правовідносинах, що передбачає наділення його юридичними правами й обов'язками, які можна реалізувати навіть без налагодження взаємозв'язків із іншими суб'єктами у межах спільного юрисдикційного простору. Правовий статус і компетенцію

конкретизовано загальними нормами права, які забезпечують можливість використання всієї сукупності передбачених законодавством правових можливостей на власний розсуд.

У цьому контексті суб'єкти правовідносин завжди виконують роль суб'єктів права, а відтак їхню загальну характеристику доцільно повною мірою пов'язувати з правосуб'єктністю і правовим статусом. Різноманітні зв'язки між правом та індивідом можна розглядати з позиції правового статусу як закріпленого правового становища фізичних та юридичних осіб у певній системі суспільних відносин [148, с. 201–202].

Правовий статус особистості відбиває систему прав, свобод, законних інтересів і обов'язків людини та громадянина, закріплених у міжнародних правових актах із прав людини, Конституції України, інших нормативно-правових актах держави. Права, свободи й обов'язки є основою правового статусу, тоді як його передумовою є громадянство – постійний правовий зв'язок особи з державою, виражений у їхніх взаємних юридичних можливостях. Важливим елементом правового статусу є також гарантії реалізації прав і свобод та юридична відповідальність [149, с. 267–268].

У загальному розумінні правами особи є сукупністю закріплених на міжнародно-правовому і конституційному рівні природних прав людини та конституційних можливостей громадян, що визначають вид і міру поведінки індивіда у суспільстві. Вони віддзеркалюють суспільно й публічно гарантований достатній та доступний обсяг суспільних благ і спеціальних соціальних умов для його вільного існування та розвитку. Свободи ж вважають формою соціального самовизначення, що окреслює допустимі межі публічного впливу на варіанти їхньої поведінки, а також визначає бажані форми і способи взаємодії особистості з державою та суспільством. До загальних рис прав і свобод належать такі: поєднання правових можливостей та суспільних благ, визнаних і гарантованих державою відповідно до міжнародних стандартів з прав людини; невіддільний складник особисті, яка набутий від природи з урахуванням соціальної легітимації;

спрямованість на забезпечення існування і розвитку людини як природно-соціальної істоти та суб'єкта права; юридичне закріплення в законодавчих положеннях, що визначають зміст і спрямованість діяльності органів публічної влади [150, с. 16–17].

Водночас законний інтерес відрізняється від суб'єктивного права ступенем гарантованості та обмеженістю можливостей задоволення з огляду на наявні об'єктивні умови. Він представляє певний юридичний дозвіл у формі правового прагнення індивіда.

Права людини і права громадянина часто розглядають як єдине ціле, проте їхнє походження та зміст не тотожні. Права людини пов'язано із самим фактом існування індивіда, є невіддільними й природними: право на життя, на свободу, на повагу людської гідності тощо (природне право). Їх можуть обмежувати лише у виняткових випадках, зокрема за об'єктивної потреби для захисту прав іншого суб'єкта. Права громадянина вважають юридичними спроможностями представника державно організованого громадянського суспільства, що передбачають можливість брати участь в управлінні державними та суспільними справами (позитивне право) [151, с. 65].

Система прав громадянина є складником невіддільних, природних прав людини та об'єктивує його можливості у суспільно-правовому й політичному просторі. У цьому разі значно розширюється встановлене коло законодавчого регулювання: загальні міжнародні норми та акти з прав людини доповнюються системою відповідних профільних національних нормативно-правових актів, дія яких поширюється винятково на громадян конкретної країни.

Правовий статус особистості характеризується сталою динамічністю, зумовленою реальним станом розвитку держави, рівнем утвердження принципів верховенства права, законності та громадянського суспільства. Обсяг прав і обов'язків змінюється залежно від сфер реалізації та специфіки життєдіяльності людини, певних соціальних і професійних груп тощо. Водночас стабільність норм міжнародних стандартів у галузі прав людини

вимагає впорядкованості правового регулювання незалежно від особливостей національного законодавства, культурної, релігійної та інших сфер. Багатогранність правового статусу людини і громадянина відбивається у загальному, спеціальному та індивідуальному вимірах.

Спеціальний правовий статус віддзеркалює особливості правового становища певних категорій громадян. Такі соціальні групи з урахуванням загального конституційного статусу людини і громадянина можуть мати додаткові права, обов'язки, пільги, передбачені чинним законодавством. Індивідуальний правовий статус представляє особливості правового становища конкретної особи в суспільстві. Одночасно він інтегрує елементи загального й спеціального статусів конкретного індивіда та визначає сукупність персоніфікованих прав й обов'язків людини, змінюються залежно від трансформацій у її житті [148, с. 203].

В українській юриспруденції адміністративно-правовий статус вважають окремим різновидом правового статусу, що має свою специфіку. Його зміст досить чітко й системно віддзеркалено в законодавстві та практиці правотворчої і правозастосовної діяльності органів публічної адміністрації. До сфери відповідних правовідносин залучають не лише громадян, а й іноземців і представників інститутів громадянського суспільства та ін.

Науковці-адміністративісти розглядають правовий статус як відносно стабільне становище суб'єкта у правовому полі, що змінюється залежно від специфіки конкретних правовідносин. Загальний адміністративно-правовий статус фізичної особи є основоположним і слугує підґрунтям для формування інших статусів індивіда під час взаємодії з органами влади та іншими суб'єктами в межах чинного адміністративного законодавства. Спеціальний адміністративно-правовий статус визначає обсяг і характер прав та обов'язків особи у зв'язку з конкретними проявами її діяльності. Спеціальний галузевий статус залежить від галузі адміністративного права, у якій реалізуються відповідні правовідносини, і безпосередньо впливає на

правове становище особистості. Індивідуальні статуси закріплюють специфіку прав і обов'язків конкретних суб'єктів адміністративного права.

До структури адміністративно-правового статусу індивідуальних суб'єктів адміністративного права входить кілька базових структурних елементів, з-поміж яких [152, с. 116–117; 153, с. 38–40; 154, с. 140–142]:

1. Адміністративна правосуб'єктність індивіда. Адміністративна правоздатність віддзеркалює юридичне поняття особи й громадянина, що вказує на фактичну здатність мати права й обов'язки у сфері публічного адміністрування. У деяких випадках, передбачених адміністративним законодавством, правоздатність може обмежуватися: конкретну фізичну особу повністю або частково позбавляють деяких прав, наданих їй особисто, абор покладають на неї додаткові обов'язки, які можуть бути загальними чи персоніфікованими. Адміністративна дієздатність – здатність суб'єкта своїми діями реалізовувати надані йому права й виконувати покладені на нього обов'язки у сфері публічного адміністрування.

2. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Суб'єктивні адміністративно-правові обов'язки визначено нормами адміністративного права як міра належної та дозволеної поведінки в публічних правовідносинах, забезпечена можливістю застосування заходів державного примусу. Для вказаної категорії визначальним є такі ознаки: закріплення належної поведінки; покладання обов'язків лише на правоздатну та дієздатну особу в інтересах інших осіб; невіддільний зв'язок із суб'єктивними правами у сфері публічного адміністрування; забезпечення реалізації шляхом застосування державного примусу.

3. Юридична відповідальність, що є вторинною, оскільки реалізується лише в результаті вчиненого правопорушення.

Питання закріплення та реалізації адміністративно-правового статусу почесними консулами іноземних держав і консульськими установами, які вони очолюють в Україні, належить до сфери міжнародного права, але водночас його розвинуто у відповідних нормах національного законодавства.

Зазначимо, що на сьогодні спеціальні адміністративно-правові акти є поодинокими в означеній сфері.

З огляду на це першорядне значення має Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затверджене наказом Міністерства закордонних справ України від 17.12.2021 № 591. Окрім того, аналізу потребує сукупність інших підзаконних і відомчих актів, які хоч і не врегульовують безпосередньо діяльність почесних консулів іноземних держав, проте їх розроблено з урахуванням Віденської конвенції про консульські зносини, (1963). Ці правові акти дають комплексне уявлення щодо закріплення правового статусу цих консульських посадових осіб у системі національного адміністративного законодавства.

У зазначеному документі окреслено загальні засади організації діяльності почесних консулів. Насамперед привертає увагу закріплення ключових термінів, з-поміж яких – «почесне консульство», «почесний консул», «консульський архів», «консульський округ», «консульське приміщення». У ньому розкрито вимоги до претендентів на посаду, особливості процедури погодження та призначення, порядок допуску почесного консула до виконання консульських функцій. Окремо конкретизовано сферу його діяльності, перелік привілеїв та імунітетів; прописано правила, що поширюються на консульські установи, які очолюють почесні консули.

Частина положень та додатків до цього нормативно-правового акта регламентує порядок оформлення, видачі, списання та знищення бланків посвідчення почесного консула, містить зразки бланків і технічний опис посвідчення та екзекватури почесного консула. Окрім того, у документі подано форму анкети почесного консула та форму акредитаційної анкети почесного консула [49].

Також заслуговує на увагу специфіка адміністративно-правового статусу почесних консулів іноземних держав, яку зумовлено набуттям

індивідуального правового статусу консульської посадової особи з різними складниками змістового наповнення. Його зміст формують через поєднання спеціального правового статусу, спільного для всіх консулів і пов'язаного переважно з виконанням одноманітних функцій, та загального правового статусу, що відрізняється залежно від особистих характеристик претендента. Зокрема, йдеться про приналежність до громадянства України або, у випадку іноземного представника, про постійне проживання щонайменше протягом останніх п'яти років і наявність зареєстрованого місця проживання на території нашої держави.

Громадян України наділено повним спектром конституційних правових можливостей, які вони реалізують у консульській діяльності під час взаємодії з населенням, органами публічної влади та іншими суб'єктами. Водночас іноземці мають дещо інші юридичні механізми для захисту законних інтересів у побутовій та професійній сфері. З огляду на це доречно зауважити, що переважна більшість почесних консулів іноземних держав є громадянами України.

Відповідно до Закону України «Про громадянство України» громадянство визначено як правовий зв'язок між фізичною особою і державою, що виявляється у взаємних правах та обов'язках. Громадянин України, набувши громадянства (підданства) іншої держави, у правових відносинах він визнається лише громадянином нашої країни. Якщо ж іноземець набув громадянство, то у правових відносинах з національними суб'єктами права його розглядають лише громадянином України [93]. Саме громадяни є найбільшою групою суб'єктів адміністративного права, оскільки у взаємодії з органами публічної влади вони реалізують більшість своїх суб'єктивних прав і виконують покладені на них юридичні обов'язки.

Громадяни вступають в адміністративно-правові відносини з різних підстав: такі відносини виникають у зв'язку з реалізацією громадянами суб'єктивних публічних прав; у процесі виконання адміністративно-правових обов'язків, коли громадяни вступають у відносини з органами публічної

влади; у разі потреби громадяни в адміністративно-правових відносинах можуть захищати порушені права, свободи та законні інтереси; у випадку вчинення протиправних дій. Як бачимо, адміністративно-правовий статус громадянина виражає сукупність суб'єктивних публічних прав та обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, гарантії їхньої реалізації та захисту. У ньому поєднано комплекс конституційних прав, свобод, законних інтересів та юридичних обов'язків, що реалізуються у сфері взаємовідносин з органами державної влади та з іншими суб'єктами публічного адміністрування [153, с. 38].

Іноземцем визначають особу, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави чи кількох держав. Особи, які перебувають на території України на законних підставах, користуються тими самими правами й свободами та виконують такі самі обов'язки, як і громадяни, за винятками, передбаченими Конституцією України, законами чи міжнародними договорами. У Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначено умови легального перебування у нашій країні, з-поміж яких: наявність посвідки на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання або продовження строку тимчасового перебування на території України в установленому порядку; перебування на підставі чинної візи чи міжнародного договору [102]. Незалежно від законності перебування на українській території іноземці мають право на визнання їхньої правосуб'єктності міжнародно встановлених основоположних прав і свобод людини та користування основоположними правами й свободами людини, установленими міжнародним правом.

Національний правовий режим ґрунтується на принципі переважної рівності прав громадян та іноземців, проте це не означає тотожності їхніх адміністративно-правових статусів. Насамперед адміністративна правоздатність громадянина виникає з моменту народження і припиняється з його смертю, у іноземця – з моменту прибуття до України й до часу залишення території держави. Правове становище іноземців складається з

двох взаємопов'язаних елементів, які реалізуються одночасно: правового статусу громадянина власної держави (отримує її захист і підтримку за кордоном) і правового статусу іноземця в Україні (підпорядковується юрисдикції України та зобов'язаний дотримуватися положень національного законодавства).

Правовий статус іноземців передбачає наявність певних обмежень прав та обов'язків, що залежить від тривалості (постійно чи тимчасово) перебування на території України. Особи, які постійно проживають на законних підставах, мають право безперешкодно працювати в різних національних юридичних особах, займатися трудовою та професійною діяльністю. У разі тимчасового перебування іноземцям потрібно отримати офіційний дозвіл від уповноважених суб'єктів владних повноважень на працевлаштування та доступ до інших соціальних гарантій (медична допомога, участь у діяльності окремих видів громадських формувань та ін.)

До основних обмежень для іноземців належать такі: заборона займати посади державної та муніципальної служби; можливі обмеження у свободі пересування чи перебування в окремих місцях; дотримання окремих правил паспортного режиму, специфічні умови вступу до закладів освіти тощо [152, с. 114–115]. Окрім того, для них встановлено особливу адміністративну деліктоздатність, зокрема передбачено застосування державних примусових заходів: скорочення строку тимчасового перебування в Україні; повернення або видворення в країну походження або третьої країни в установлений строк; реадмісію.

Почесні консули іноземних держав, відходячи від описаного загального адміністративно-правового статусу, зумовленого громадянством, користуються у своїй діяльності уніфікованим комплексом прав і юридичних обов'язків. Цей спеціальний правовий статус дозволяє їм реалізовувати свої повноваження, визначені нормами міжнародного права та національним законодавством України з урахуванням інтересів держави, що акредитує.

Важливим чинником у процесі зайняття посади почесного консула є дотримання комплексу ключових організаційно-правових аспектів. Їхнє регулювання здійснюється нормами міжнародного права, доповненого й конкретизованого положеннями дипломатичного та консульського права з елементами національного адміністративного законодавства. Доцільно виокремити послідовні етапи призначення з урахуванням специфіки адміністративних процедур [155].

Перший етап – погоджувальний – передбачає подання запиту про надання згоди на призначення почесного консула. Такий запит надсилає у формі вербальної ноти до Міністерства закордонних справ України дипломатичне представництво або зовнішньополітичне відомство держави, що акредитує. Вербальна нота є одним з найпоширеніших документів зовнішньополітичного листування суб'єктів міжнародного права керівного (міністерського) рівня у двосторонніх відносинах. У цьому правовому акті викладають різноманітні соціальні, політичні, економічні, гуманітарні аспекти, надають інформацію представницького (протокольного) змісту. Текст вербальних нот укладають у комплементарній формі від третьої особи, друкують на нотному бланку, присвоюють вихідний номер і позначають дату відправлення, після тексту без підпису ставлять печатку зовнішньополітичного відомства або дипломатичного представництва [156, с. 229]. У запиті подають детальне обґрунтування важливості такого призначення, опис меж консульського округу, перелік консульських функцій та місце розташування дипломатичної інституції.

Такий запит є результатом узагальнення і формалізації попередньо здійснених заходів щодо започаткування діяльності консульської установи та погодження кандидатури на посаду почесного консула. Зокрема, відповідно до Порядку призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України, затвердженого наказом МЗС України від

04.08.2014 № 332, передбачено внесення подання на ім'я міністра закордонних справ України главою дипломатичного представництва України чи штатної консульської установи в країні, на території якої планується започаткувати діяльність нештатної консульської установи.

У цьому документі потрібно подавати таку інформацію [157]:

1) дані про кількість громадян, які постійно проживають чи тимчасово перебувають на території консульського округу; прогнозовані результати, досягнення яких очікується після створення консульської установи;

2) підтвердження попереднього погодження з державою перебування щодо відкриття консульської установи, визначення її місцезнаходження, кандидатури почесного консула та меж консульського округу;

3) відомості про готовність кандидата на посаду консула захищати інтереси держави, громадян та юридичних осіб;

4) інформацію про можливості кандидата ефективно залучати представників урядових і бізнесових кіл, неурядових організацій, юридичних і фізичних осіб держави перебування; сприяти розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків України з державою перебування;

5) свідчення обізнаності кандидата з політичним і суспільним устроєм держави перебування, її законодавством, державними пріоритетами, знання потенціалу України, розуміння кола обов'язків, що покладаються на почесного консула, готовності їх виконувати.

Разом із зазначеним запитом про надання згоди на призначення почесного консула надають пакет документів, до якого входять біографічна довідка українською мовою; фото кандидата; копії лицьового й зворотного боку паспорта громадянина України, а для іноземців – копія всіх сторінок паспортного документа іноземця та посвідки на постійне проживання в Україні; документ, що підтверджує реєстрацію місця проживання в Україні за останні п'ять років; копія облікової картки платника податків; оригінал довідки про відсутність притягнення до кримінальної відповідальності,

судимості або інших обмежень, передбачених законодавством; два примірники письмової згоди кандидата щодо надання дозволу на обробку його персональних даних [49].

Обов'язковим елементом процедури є також заповнення форми анкети почесного консула, у якій зазначають такі відомості: назву зовнішньополітичного відомства або дипломатичного представництва, що подає інформацію про кандидатуру; повну назву посади, на яку висувається кандидат; прізвище та ім'я почесного консула українською й англійською мовами; стать; дату й місце народження; місцезнаходження почесного консульства; зареєстроване місце проживання кандидата на посаду почесного консула; телефон; адресу електронної пошти; професію (рід занять) особи; відомості щодо раніше займаної посади почесного консула; згода на призначення на посаду консула та зобов'язання дотримуватися вимог законодавства.

Рішення про надання згоди на призначення почесного консула ухвалює МЗС України за погодженням з МВС України. Після цього зовнішньополітичне відомство України в стислі строки надсилає відповідну вербальну ноту державі, що акредитує. У разі ухвалення негативного рішення уповноважені органи не зобов'язані повідомляти про причини такого рішення.

На цьому етапі виникають багатосторонні адміністративно-правові відносини, що стосуються погодження кандидатури на посаду почесного консула. До них залучають українське та іноземне зовнішньополітичне відомство, дипломатичні установи, їхні службові особи, національні правоохоронні органи. Також у цих процесах беруть участь інші зацікавлені суб'єкти, які виконують організаційно-забезпечувальні та інформаційні функції. Під час вчинення юридично значущих дій для оформлення рішення про надання згоди на призначення почесного консула видають міжнародні документи та потрібні адміністративні акти.

Другий етап – дозвільний – полягає в тому, що держава, яка акредитує, після офіційного отримання згоди видає почесному консулові документ у формі патенту або подібний до нього акт, що засвідчує посаду почесного консула та містить відомості про його повне ім'я, прізвище, громадянство, межі консульського округу, консульські функції, місце розташування консульської установи. Патент надсилають до МЗС України через усталені дипломатичні канали комунікації.

З особою, призначеною на посаду почесного консула, міністерство закордонних справ країни укладає так звану «угоду про консульські функції», у якій засвідчено, що почесному консулові доручено виконання цих функцій, й окреслено обов'язки, які виникають у зв'язку з виконанням ним таких функцій [158]. Указаний документ у дипломатичному середовищі має різні назви та змістове наповнення, проте загалом у ньому віддзеркалено основні положення Віденської конвенції про консульські зносини (1963) та інших міжнародно-правових актів. Зокрема, у Типовій угоді про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 № 1331, визначено основні обов'язки та функції почесного консула, зобов'язання сторін та особливі умови співпраці з МЗС України.

Почесного консула допускають до виконання своїх функцій після отримання від МЗС України екзекватури, яку оформляють на підставі патенту. Екзекватура є чинною лише за наявності посвідчення почесного консула. Важливо зазначити, що екзекватура є офіційним документом, яким державою перебування визнає особу, зазначену в консульському патенті, главою самостійної установи та надає їй право виконувати консульські функції у визначеному окрузі. Форму й порядок видачі регулює внутрішнє законодавство держави перебування: вона може бути окремим документом чи мати форму дозвільного напису на патенті.

Держава перебування має право відмовити у видачі екзекватури чи анулювати її у випадку оголошення консула персоною нон грата. При цьому держава не зобов'язана повідомляти про мотиви свого рішення [159, с. 374]. Водночас існує низка ситуацій, коли видачу екзекватури вважають не доцільною, проте здебільшого це стосується штатних дипломатичних службовців, а не осіб, що перебувають на посаді почесних консулів.

Зразок екзекватури почесного консула та її технічні характеристики затверджено наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591. Документ виготовляють на аркуші формату А4 із цупкого білого паперу, текст друкують світло-блакитним кольором із фоновим малюнком, що містить кольорову емблему МЗС України. Екзекватуру підписує міністр закордонних справ України та керівник Департаменту державного протоколу. У документі зазначають такі відомості: прізвище, ім'я та по батькові консула, дані про консульський патент, консульський округ, а також засвідчують право користуватися привілеями та імунітетами, передбаченими главою III Віденської конвенції про консульські зносини (1963).

Про надання екзекватури МЗС України інформує МВС України та місцеві державні адміністрації за місцем розташування почесних консульств. Згідно із Законом України «Про місцеві державні адміністрації» вони здійснюють виконавчу владу в областях і районах, а також у містах Києві та Севастополі [160]. Наприклад, консульський округ почесного консула Королівства Бельгія охоплює Львівську, Волинську, Івано-Франківську та Тернопільську області. Відповідно суб'єктом владних повноважень, який отримує повідомлення, є Львівська обласна військова (державна) адміністрація, де у м. Львові розташовано нештатну консульську установу.

З огляду на сказане, зауважимо, що дозвільний етап призначення на посаду почесного консула передбачає закріплення, утвердження та актуалізацію адміністративно-правового статусу цієї посадової особи. Використання офіційних дипломатичних каналів комунікації у поєднанні з відповідними міжнародно-правовими стандартами забезпечує одночасну

реалізацію національного адміністративного інструментарію України та зарубіжних держав.

Держава, що акредитує, видає та надсилає консульський патент до МЗС України, а також установлює правові відносини з почесними консулами через підписання угоди про консульські функції. У такий спосіб правовий статус консула набуває чітких рис і конкретного змістовного наповнення завдяки юридичному закріпленню його основних прав, обов'язків і відповідальності. Установлюють спеціальні гарантії консульської діяльності від уповноважених суб'єктів публічної адміністрації. Водночас МЗ України на підставі патенту видає екзекватуру, що легалізує правове становище почесних консулів іноземних держав відповідно до національного законодавства. Особливої уваги заслуговує залучення місцевих органів публічної адміністрації, які вступають у правовідносини із почесними консулами в місцях розташування відповідних консульських установ.

Третій етап – акредитаційний – передбачає проходження акредитації (від лат. *accredere* – надавати довіру) у МЗС України після отримання екзекватури почесним консулом. У міжнародному праві акредитацією називають сукупність дій, пов'язаних із наданням офіційного права представляти національні інтереси в іншій державі. За результатами цієї процедури почесний консул отримує посвідчення строком дії до чотирьох років відповідно до зразка і технічного опису бланку, затвердженого наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591.

Для здійснення акредитації зовнішньополітичне відомство чи дипломатичне представництво держави, що акредитує, надсилає до МЗС України вербальну ноту з проханням затвердити новопризначеного почесного консула. У документі зазначають прізвище, ім'я, посаду, консульський округ. Додатково надсилають заповнену форму акредитаційної анкети почесного консула, яку має засвідчити печаткою та підписом керівник зовнішньополітичного відомства або дипломатичного представництва держави, що акредитує.

В акредитації почесного консула може бути відмовлено у таких випадках: подання неповного пакета документів або не заповненої форми в повному обсязі акредитаційної анкети; надання недостовірних відомостей; неповернення посвідчення почесного консула, строк дії якого закінчується чи закінчився, або пошкодженого посвідчення [49]. Окрім того, у разі припинення виконання почесним консулом передбачених функцій, його екзекватура та посвідчення підлягають поверненню до МЗС України через дипломатичні або інші узгоджені або взаємоприйнятні канали комунікації.

Загалом можна зазначити, що три розкриті три етапи є взаємопов'язаними й послідовними, спрямованими на формування та реалізацію адміністративно-правового статусу почесних консулів іноземних держав. Погоджувальний етап відбиває процес добору компетентних і зацікавлених суб'єктів адміністративного права з національним чи іноземним компонентом як потенційних кандидатів на посаду. Затвердження відповідного дипломатичного запиту переводить формального суб'єкта права у реального учасника конкретних правовідносин у сфері консульської діяльності.

Дозвільний етап забезпечує об'єктивізацію і юридичне закріплення адміністративно-правового статусу почесного консулу з юридичною фіксацією консульським патентом, екзекватурою та угодою про консульські функції, у яких зафіксовано його загальні та спеціальні повноваження, права, обов'язки й відповідальність.

Акредитаційний етап остаточно закріплює державні гарантії України щодо безперешкодного здійснення почесними консулами іноземних держав і почесними консульськими установами їхніх функцій, гарантуючи належне сприяння від суб'єктів публічної адміністрації реалізації адміністративно-правового статусу.

Відповідно до Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, коротко окреслено базове правове становище таких осіб. Зокрема, почесного консула

можуть призначити для сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних, наукових, туристичних та інших зв'язків між державою, що акредитує, й Україною; для захисту на території консульського округу прав та інтересів держави, що акредитує, її фізичних і юридичних осіб. Почесний консул може поєднувати цю діяльність з іншими видами професійної діяльності, що не суперечать законодавству [49].

З огляду на це важливо проаналізувати основні елементи їхнього адміністративно-правового статусу – компетенції, що віддзеркалено в повноваженнях (функціях), правах і юридичних обов'язках.

Варто наголосити, що основні функції консулів закріплено в міжнародно-правових актах і положеннях національного законодавства, які проаналізовано в першому підрозділі нашої роботи, де також визначено конкретні напрями їхньої реалізації: правозахисний, публічно-сервісний, юрисдикційний, контрольно-наглядовий, консультативно-дорадчий. Водночас правовий статус консулів часто набуває індивідуальних рис зумовлених особливостями правової системи держави, що акредитує, специфікою консульських округів, територією обслуговування, групами населення, завданнями, визначеними в патентах і консульських угодах.

Загальні правила дипломатії та міжнародні звичаї передбачають особисте виконання почесними консулами покладених на них функцій, без делегування їх іншим особам і виключно в межах установленого округу. Під час здійснення своїх повноважень консул підзвітний главі дипломатичного представництва або штатної консульської установи в державі перебування, а за відсутності таких – безпосередньо зовнішньополітичному відомству держави яка акредитує.

Зміна меж консульського округу, переліку функцій чи місця розташування консульської установи можлива лише за згодою МЗС України. Для цього держава, що акредитує, надсилає вербальну ноту до відповідного суб'єкта владних повноважень із відповідною інформацією та обґрунтуванням пропонованих змін. МЗС України офіційно повідомляє про

ухвалене рішення, надіславши передбачений міжнародним правом документ дипломатичними каналами, узгодженими між сторонами.

Поряд із розглянутими процедурами набуття адміністративно-правового статусу важливого значення набуває його припинення, що фактично означає позбавлення повноважень та припинення функцій почесного консула. Підставами для розірвання правовідносин є застосування адміністративно-правових інструментів, ініційованих державою, що акредитує (повідомлення МЗС України про припинення консульських функцій), а також органами публічної адміністрації (анулювання екзекватури, оголошення факту про не визнання особи почесним консулом). Рішення ухвалює МЗС України й доводить до відома держави, що акредитує, МВС України та місцевої державної адміністрації на території відповідного консульського округу.

Після припинення виконання консульських функцій почесний консул зобов'язаний у стислі строки передати главі дипломатичного представництва, штатної консульської установи, а за відсутності таких установ – уповноваженому представникові зовнішньополітичного відомства держави, що акредитує, усю наявну консульську кореспонденцію архів, книги, офіційні видання, печатки, штампи, а також інше майно, придбане за рахунок надходжень від консульських зборів [158].

Комплекс прав, свобод та юридичні гарантії діяльності почесних консулів порівняно зі штатними консульськими посадовими особами є вужчим (придбання, оренда, охорона і захист приміщень консульських установ лише на загальних підставах; на них не поширюється правовий режим, передбачений ст. 31 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р.), проте наданих прав цілком достатньо для належного виконання своїх функцій відповідно до міжнародних документів. Зокрема, почесні консули користуються всіма привілеями та імунітетами, передбаченими Главою III Віденської конвенції про консульські зносини (1963), зокрема правом розміщувати державний прапор і герб держави, що акредитує, на

будинку або приміщенні консульства стягувати консульські збори й мито на території України (звільнені від податків і митних платежів) [161]. Окрім того, для одного транспортного засобу можуть видаватися дипломатичні номерні знаки, передбачені для представництв іноземних держав та міжнародних організацій [49].

Почесні консули не отримують бюджетного фінансування, тому самостійно забезпечують свою діяльність у фінансовому та матеріально-технічному вимірах. З огляду на це законодавство України надає їм право займатися господарською та підприємницькою діяльністю [162], викладацькою та адвокатською практикою [163; 164], а також іншою висококваліфікованою оплачуваною працею.

Разом із значним спектром правових можливостей на почесних консулів також покладаються суттєві обмеження і юридичні обов'язки, з-поміж яких особливе значення мають такі [158; 165]:

1) дотримуватися вимог законодавства України та держави, що акредитує; щорічно звітувати главі відповідного дипломатичного представництва чи штатної консульської установи про свою консульську діяльність; у визначені строки повідомляти вказаним посадовим особам про намір припинити виконання обов'язків почесного консула;

2) забезпечувати консульську установу обслуговувальним персоналом та потрібними засобами зв'язку, оргтехнікою та меблями; здійснювати видатки на оренду й утримання службових приміщень;

3) постійно проживати на території свого консульського округу впродовж усього строку виконання повноважень; не рідше одного разу на рік здійснювати об'їзд консульського округу; вести діловодство та формувати консульський архів відповідно до вимог МЗС України;

4) їм заборонено перебувати на державній службі; обіймати посади судді або прокурора; бути обраними до органів законодавчої влади чи місцевого самоврядування; брати активну участь у політичній діяльності;

виконувати функції почесного консула іншої держави; мати незняту чи непогашену судимість.

Як уже зазначалося, правовий статус почесних консульських установ є обмеженим порівняно зі штатними консульськими установами, що обґрунтовано положеннями Віденської конвенції про консульські зносини (1963). З огляду на це зрозуміло, що на консульські представництва поширюються не всі норми Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого Указом Президента України від 10.06.1993 № 198/93 [166], а також не застосовуються приписи Положення про акредитацію та реєстрацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та представництв міжнародних організацій, інших іноземних організацій, затвердженого наказом МЗС України від 17.12.2020 № 506 [166].

Обов'язковою вимогою адміністративного законодавства до почесних консульств є їхнє розташовування в окремому будинку, частині будинку або приміщенні, які не можна використовувати з метою, не сумісною з виконанням консульських функцій. Консульські приміщення потрібно відокремлювати самостійним входом, а також обладнувати їх табличками з найменуванням українською мовою і, за потреби, мовою держави, що акредитує [49].

Також на почесні консульства поширюється спеціальний правовий режим оподаткування: їхні приміщення звільняють від податкових і митних зборів. Окрім того законодавство гарантує недоторканність консульських архівів і документів за умови їх відокремлення від інших паперів, не пов'язаних із консульською діяльністю.

2.2. Адміністративно-правове регулювання діяльності почесних консулів іноземних держав щодо міжнародного територіального співробітництва

Налагодження тісних міжнародних відносин із використанням розвиненого дипломатичного інструментарію нині є доведеною ознакою стрімкого й сталого розвитку сучасного світу. Цей аспект покладено в основу першого розділу нашого дослідження, де проаналізовано закріплене в конституційних положеннях прагнення народу України до повноправного членства в ЄС і НАТО. Для досягнення бажаного результату важливо не лише реалізувати окремі розрізнені національні ініціативи України та відповідних іноземних країн, а й упроваджувати системний підхід, що забезпечується через постійне втілення у практику базових стратегій державної регіональної політики та політики європейської інтеграції, зокрема у сфері міжнародного територіального співробітництва.

Почесні консули прямо або опосередковано долучаються до зазначених процесів, здійснюючи консульські функції та взаємодіючи при цьому зі значною кількістю суб'єктів сформованих правовідносин. Під координацією дипломатичних представництв своїх держав вони активно співпрацюють з МЗС України, центральними й місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також іншими зацікавленими учасниками правових відносин у межах національної та іноземної юрисдикції.

З одного боку, почесні консульські посадові особи розширюють і поглиблюють міжнародні зносини, одночасно забезпечуючи національні інтереси держави, яку вони представляють. З іншого боку, вони сприяють реалізації програм економічного й соціального розвитку, державних цільових програм України, що формує стійке підґрунтя для інтеграції нашої держави до загальноєвропейського простору за різними напрямками й позитивно впливає на виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Нормативною основою законодавства в аналізованій сфері є Закони України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про міжнародне територіальне співробітництво України», «Про засади державної регіональної політики», «Про державні цільові програми», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Організаційно-правові засади співробітництва з іноземними державами спрямовано на налагодження міжнародної взаємодії держав, регіонів і територій для забезпечення належної збалансованості розвитку й захисту державних інтересів та безпеки шляхом підтримання взаємовигідного співробітництва на основі принципів і норм міжнародного права з урахуванням економічних, екологічних, географічних, демографічних та інших чинників.

Реалізацію міжнародного територіального співробітництва зосереджено на формуванні та поглибленні добросусідських і взаємовигідних відносин між суб'єктами співпраці; на сприянні спільному розв'язанню завдань місцевого, регіонального та державного розвитку. Відносини ґрунтуються на принципах законності; прозорості; відкритості; добровільності; взаємної відповідальності сторін за результати співпраці; поваги до внутрішніх справ держави; додержання прав і свобод людини; взаємовигідного партнерства; поваги до державного суверенітету й територіальної цілісності; відповідності укладених угод компетенції суб'єктів і правам учасників; спільного усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для ефективної взаємодії [168]. Усі загальноприйняті принципи взаємодії суб'єктів міжнародного права розвинено й конкретизовано в міжнародних договорах, що регулюють відносини у цій сфері, а також у пов'язаних із ними законодавчих, підзаконних та адміністративно-правових актах.

Міжнародне територіальне співробітництво здійснюється шляхом організації нових або приєднання до вже створених органів взаємодії; укладення угод у визначених сферах; розроблення та реалізації спільних

ініціатив, заходів, проєктів, програм і стратегій, що передбачає координацію дій сторін та акумулювання ресурсів на визначений період для спільної реалізації окреслених цілей; установлення та розвиток взаємовигідних контактів між суб'єктами співробітництва, зокрема в межах міжурядових комісій, рад і робочих груп. Можливе також використання інших форм співпраці, не заборонених законодавством України та національним законодавством іноземних держав, які сприяють розробленню й упровадженню спільних ініціатив, заходів, програм і стратегій [168].

Міждержавне співробітництво базується на державній регіональній політиці, що є цілісною системою цілей, заходів, інструментів та узгоджених дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя населення. Для ефективної реалізації сукупності загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля важливо створювати умови для динамічного й збалансованого розвитку регіонів, гарантування їхньої соціальної та економічної єдності, підвищення рівня добробуту громадян, дотримання соціальних стандартів і забезпечення безпечного середовища для кожної особи.

На нашу думку, сучасна державна регіональна політика формується та реалізується за такими найбільш актуальними напрямками [169]:

1) суспільно-політичний рівень – забезпечення функціонування держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та інших вимірах; запровадження дієвих механізмів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, реалізація програм і проєктів; посилення спроможності територіальних громад; сприяння ефективному здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування;

2) соціально-гуманітарний рівень – забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для підтримання життєвого середовища, підвищення якості життя людей;

3) економічний рівень – зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку; відновлення регіонів і територій, що зазнали руйнувань внаслідок збройної агресії, підвищення конкурентоспроможності й поліпшення ресурсного забезпечення розвитку регіонів;

4) екологічний рівень – адаптація регіональної економіки та умов проживання населення до кліматичних змін, зміцнення стійкості територіальних громад до кліматичних викликів; створення ефективної системи охорони довкілля, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на навколишнє середовище;

5) рівень інновацій і розвитку – сприяння цифровій трансформації регіонів; запровадження дієвих механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад – на регіональному рівні; удосконалення нормативно-правової бази для покращення реалізації державної регіональної політики з урахуванням документів Ради Європи та ЄС; визначення функціональних типів територій, реалізацію на них потрібних програм і проєктів, застосування спеціальних механізмів державної підтримки.

Адміністративно-правовими інструментами реалізації таких напрямів слугують програми економічного і соціального розвитку та державні цільові програми. Етапу їх формування передують стадія прогнозування, що означає науково обґрунтоване передбачення можливих напрямів розвитку держави, окремих галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, майбутнього стану соціальної та економічної сфер. Прогнозування передбачає визначення альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів сталого розвитку, тобто є інструментом обґрунтування вибору певної стратегії та підставою для ухвалення рішень органами публічного управління щодо регулювання державних і суспільних процесів [170].

До суб'єктів владних повноважень, що здійснюють прогнозування, належать Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України,

центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Прогностичні та програмні документи розробляють переважно на середньострокову перспективу (п'ятирічний період) на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного й трудового потенціалу, оцінки конкурентоспроможності національної економіки та рівня розвитку соціальної сфери. Також враховують вплив зовнішніх політичних, економічних та інших чинників, а також очікуваних тенденцій зміни їхнього впливу. Показники прогностичних документів слугують орієнтиром для суб'єктів господарювання під час розроблення власних прогнозів, планів та програм діяльності.

У загальнодержавному прогнозі потрібно віддзеркалити аналіз соціально-економічного стану за попередній період і характеристику основних проблем розвитку; оцінку зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних змін та їхнього впливу на країну; передбачення наслідків реалізації державної політики впродовж прогностичного періоду; формулювання цілей та пріоритетів середньострокового періоду та пропозиції щодо напрямів державної політики у цей проміжок часу; прогноз кон'юнктури на внутрішніх та зовнішніх ринках стратегічно важливих видів товарів та послуг; основні баланси й показники розвитку; висновки щодо тенденцій розвитку країни протягом середньострокового періоду [170].

Розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку здійснюють відповідно до положень Порядку розроблення проєктів прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку, Бюджетної декларації та державного бюджету, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 [171]. У документі визначено типову структуру прогнозу економічного й соціального розвитку України на п'ять років; типову структуру прогнозу економічного й соціального розвитку України на наступний та два подальші

роки; типову структуру прогнозу економічного й соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст на п'ять років; типову структуру програми економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст на наступний рік; типову структуру прогнозу розвитку галузі економіки на п'ять років; перелік галузей економіки, щодо яких розробляється прогноз на п'ятирічний період.

Державні цільові програми – це комплекси взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання важливих проблем розвитку держави, окремих галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, що реалізуються з використанням бюджетних коштів й узгоджуються за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. Метою розроблення таких програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави й суспільства; забезпечення належного ресурсного, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій [172].

Цільові програми поділяються на загальнодержавні та галузеві. Перші охоплюють значну кількість регіонів країни й передбачають системні завдання, інші спрямовано на розв'язання проблем окремих територій чи окремих сфер економіки та суспільного життя, що потребують спеціальної державної підтримки.

Першорядними вимогами до державних цільових програм є такі: нагальна потреба в допомозі держави із застосуванням координаційних зусиль центральних і місцевих органів публічної адміністрації для розв'язання складних проблем, які неможливо усунути засобами регіонального управління; відповідність мети та завдань програми державній регіональній політиці, стратегічним і плановим документам у певній сфері; наявність матеріально-технічного, фінансового та іншого ресурсного забезпечення. Нині в законодавстві передбачено за спрямуванням такі цільові програми: економічні, наукові, оборонні, науково-технічні, соціальні,

національно-культурні, екологічні, правоохоронні, з питань розвідувальної діяльності.

Реалізація комплексу планових і позапланових контрольних, наглядових заходів шляхом моніторингу та оцінювання результатів державної регіональної політики є обов'язковим складником діяльності уповноважених центральних і місцевих органів публічного управління, їхніх посадових і службових осіб у питаннях забезпечення найбільшої ефективності виконання державних цільових програм. За обґрунтованої ініціативи до них можуть долучитися зацікавлені представники громадськості, її об'єднання, наукові установи, асоціації органів місцевого самоврядування, тобто налагодження паритетної взаємодії публічної влади з громадянами, науковим та експертним середовищем засвідчує об'єктивність та дієвість відповідних заходів на засадах відкритості, прозорості та професійності.

Почесні консули іноземних держав на повністю легальних засадах як суб'єкти громадського контролю за діяльністю органів публічної влади (одноосібно або у ролі учасників інститутів громадянського суспільства) долучаються до процесів моніторингу й оцінювання загальних і проміжних результатів державної регіональної політики. У такий спосіб вони можуть позитивно впливати на формування громадської думки з окремих суспільно значущих питань, беруть певну участь в управлінні державними і суспільними справами для належного здійснення своїх законних інтересів і передбачених законодавством завдань. Окрім того, їхню професійну, ділову позицію потенційно можуть враховувати залучені органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у відповідному консульському окрузі щодо наповнення змісту й особливостей реалізації державних цільових програм, вироблення дієвих засобів і способів забезпечення прав населення регіону (території) тощо.

Моніторинг у цій сфері передбачає відстеження територіальних тенденцій, аналіз динаміки й структурних змін відповідно до стратегічних

цілей державної регіональної політики. Об'єктами спостереження виступають соціально-економічні процеси та результати розвитку регіонів і територіальних громад, які описуються з використанням кількісних та якісних, статичних і динамічних показників [173].

Ключовим інструментом контрольних заходів є інформаційно-комунікаційна система моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад, що функціонує відповідно до положень Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2023 № 522 [174]. Її робота передбачає суворе дотримання вимог законодавства у сфері доступу до публічної інформації, захисту даних і кібербезпеки.

Оцінювання реалізації державної регіональної політики має на меті отримання достовірної інформації щодо досягнення цілей політики, впливу цієї політики на стан соціально-економічного розвитку регіонів, територіальних громад та функціональних типів територій для ухвалення важливих управлінських рішень. Аналізу підлягають такі документи стратегічного планування: Державна стратегія регіонального розвитку України; план заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України; регіональні стратегії розвитку; плани заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку; стратегії розвитку територіальних громад; плани заходів з реалізації стратегій розвитку територіальних громад [173].

Залежно від компетенції суб'єктів адміністративно-правових відносин такі заходи мають внутрішній вираз (Міністерство розвитку громад та територій України) та зовнішній вираз (незалежні організації або експерти на запит Міністерства розвитку громад та територій України). Для системного аналізу використовують моніторингові звіти; офіційну державну статистичну інформацію; інформацію органів публічної влади; статистичні та адміністративні дані; результати контрольних перевірок, експертно-аналітичних оцінок. Підсумкові звіти обов'язково оприлюднюються на офіційному вебсайті Міністерства розвитку громад та територій України.

Чинне законодавство передбачає три основні види міжнародного територіального співробітництва: міжтериторіальне, транскордонне та транснаціональне. Залежно від їхньої специфіки почесні консули іноземних держав прямо чи опосередковано, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами беруть участь у реалізації свого адміністративно-правового статусу. Форми такої участі варіюються від координації та сприяння окремим заходам до їхньої безпосередньої організації й виконання, що здійснюється з урахуванням міждержавних угод і стратегічних документів України та іноземних держав.

Міжтериторіальне співробітництво реалізується на двосторонній або багатосторонній основі через укладання угод, спрямованих на найбільш ефективне використання природно-ресурсного потенціалу регіонів і територій, які безпосередньо не прилягають до українського державного кордону України, а також на підвищення рівня життя населення.

Транскордонне співробітництво передбачає розв'язання спільних проблем прикордонних регіонів і територій України та суміжних держав шляхом оптимального поєднання їхніх можливостей і ресурсів для розширення добросусідських відносин та досягнення вищого ступеня територіальної інтеграції.

Транснаціональне співробітництво забезпечує взаємодію з іноземними державами на рівні макрорегіонів (частина регіону, що характеризується територіальною цілісністю та особливостями розвитку, у межах якої реалізуються спеціальні проєкти регіонального розвитку), значних територій з урахуванням стратегічних документів іноземних держав та ЄС [168].

На перший погляд, ці три види міжнародного співробітництва видаються відособленими та автономними, оскільки зумовлені різними суб'єктами, специфікою поставлених завдань, регіональними й територіальними особливостями, проте насправді у своїй сукупності вони доповнюють один одного для досягнення єдиної мети щодо налагодження

найбільш високого рівня міжнародних відносин для взаємовигідного забезпечення національних інтересів.

Зокрема, у сфері транскордонного співробітництва основний акцент робиться на міждержавному співробітництві українського прикордоння та суміжних держав із залученням потрібних спільних ресурсів. У цьому разі первинного значення набувають дипломатичні зусилля почесних консульських посадових осіб Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови, які координують та підсилюють роботу у визначеному напрямі.

Для міждержавного співробітництва характерна вузька спеціалізація поставлених завдань, однак вони мають вагоме суспільне значення для держав і громадян щодо ефективного використання природних ресурсів і забезпечення добробуту населення в регіонах, що не межують із державним кордоном України. До прикладів такої взаємодії можна віднести залучення почесних консулів Туреччини, Болгарії, країн Балтії, Хорватії, Чехії та інших держав у межах міжнародних договорів.

З огляду на викладене, зауважимо, що міждержавне та транскордонне співробітництво здебільшого зорієнтовано на розв'язання доволі локальних (регіональних) аспектів, тому консульська діяльність добровільно й ініціативно реалізується за загальними правилами без додаткової документальної фіксації. Натомість транснаціональний рівень співробітництва формується у масштабах макрорегіонів і ґрунтується на стратегічних документах іноземних держав та ЄС. За таких умов конкретні завдання консулів досить часто відбиваються в консульських патентах і угодах про консульські функції або в іншій юридично оформленій формі.

Організацію й реалізацію міжнародного територіального співробітництва забезпечує низка суб'єктів публічної влади, зокрема загальну координацію проводить Міністерство розвитку громад та територій України, а також інші центральні органи виконавчої влади, які координують та розвивають його відповідно до компетенції та міжнародних договорів України. Водночас місцеві державні адміністрації та органи місцевого

самоврядування, які є суб'єктами такого співробітництва, подають щорічні звіти до Міністерства розвитку громад та територій України щодо виконання пунктів міжнародних угод, в яких вони є організаторами та виконавцями.

Важлива роль у координації діяльності належить заступникам голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, до компетенції яких належать питання міжнародного співробітництва, європейської інтеграції та координації міжнародної технічної допомоги. Їхні типові кваліфікаційні вимоги та функціональні обов'язки визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 20.08.2024 № 985 [175]. Такі посадовці повинні володіти значним переліком знань і компетентностей, зокрема у сфері стратегічного управління, комунікації, управління проєктами, а також знати державне й спеціальне законодавство.

Аналіз норм чинного національного адміністративного законодавства дає змогу узагальнити й виокремити основні напрями участі почесних консулів іноземних держав зі сприяння розвитку міжнародного територіального співробітництва. З огляду на високий авторитет почесних консулів серед органів публічної влади та окремих соціальних груп, їхні ділові, професійні й особистісні якості набувають особливої ваги для вдосконалення організації та реалізації міждержавного співробітництва.

Передусім індивідуально-консультативний напрям передбачає двостороннє спілкування у форматі конфіденційного діалогу між почесною консульською посадовою особою та зацікавленими суб'єктами приватного й публічного права з питань міжнародного територіального співробітництва. Така форма взаємодії спрямована на вироблення та ухвалення виважених, обґрунтованих і максимально інформованих рішень.

Інформаційно-аналітичний напрям забезпечує участь у глибокому опрацюванні міжнародної та національної законодавчої бази, правозастосовної практики, статистичних матеріалів із подальшим супроводом у реалізації спільних ініціатив, проєктів і стратегій в окремих сферах міжнародного співробітництва.

Організаційно-координаційний напрям набуває переважно практичного змісту і передбачає налагодження взаємовигідних контактів у межах міжурядових комісій, рад, робочих груп в досліджуваній сфері. Почесні консули можуть брати участь в них безпосередньо або сприяти організації їхньої діяльності.

Договірний напрям реалізується для забезпечення укладення угод про міжнародне територіальне співробітництво на всіх чи окремих відповідних процедурних етапах (ініціювання укладання договору; підготовчий етап із переговорами та складенням проєкту; узгодження змісту, форми договору; оформлення укладення договору).

Найбільш складним за організацією та специфічним за формою і змістовим наповненням є міжнародно-інституційний напрям, пов'язаний із діяльністю органів міжнародного співробітництва, зокрема йдеться про об'єднання єврорегіонального співробітництва – непідприємницьке товариство, що утворюється на території держав – членів Ради Європи для постійного розвитку міжтериторіальної, транскордонної кооперації згідно з національними законодавствами; європейське об'єднання територіального співробітництва функціонує для економічного, соціального, територіального співробітництва, що охоплює один чи декілька напрямів міжтериторіального, транскордонного, транснаціонального співробітництва, серед суб'єктів міжнародного права України і держав – членів ЄС та інших країн; єврорегіон – форма співробітництва, спрямована на виконання багатосторонніх угод для сприяння транскордонному співробітництву між територіальними громадами та органами публічної влади прикордонних регіонів і сусідніх держав [168].

Зауважимо, що адміністративне законодавство стосовно окреслених форм міжнародного співробітництва перебуває у стадії суттєвого оновлення відповідно до сучасних умов і обставин. Зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1354 затверджено примірну угоду про утворення та примірний статут об'єднання єврорегіонального

співробітництва [176], а також ухвалено низку інших нормативно-правових актів у цій сфері.

Відповідно до загальних приписів Закону України «Про міжнародне територіальне співробітництво України» встановлено чіткі правила щодо функціонування вказаних суб'єктів. Одне з яких стосується прямої заборони участі в таких об'єднаннях фізичних осіб.

Отже, почесні консули іноземних держав мають право бути членами органів міжнародного співробітництва лише у складі юридичної особи, яка не провадить комерційної діяльності. Її фінансування мають здійснювати переважно представники публічної влади, які контролюють управління і призначають не менше половини складу адміністративних, управлінських або наглядових структур. Водночас почесні консульські посадові особи можуть здійснювати й інші види дозволеної діяльності у сфері організації та реалізації міжнародного територіального співробітництва відповідно до своєї компетенції.

2.3. Адміністративно-правові засади взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав

Визначальними особливостями адміністративно-правових відносин є їхній суб'єктний склад і публічність сфери реалізації, у межах якого превалюють державні інтереси та застосовуються імперативні методи юридичного впливу. Водночас у цих відносинах мають повною мірою відбиватися міжнародно-правові приписи та конституційні положення щодо демократичного людиноцентричного підходу в публічному адмініструванні. Принцип «служіння народу» та забезпечення прав людини і громадянина в науці визначено фундаментом і основним спрямуванням правозастосовної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. На підставі цього проаналізуємо питання взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав, яка окрім специфіки

національного правового поля обов'язково враховує відповідні міжнародно-правові стандарти міждержавного співробітництва.

Важливо розглянути чотири ланки взаємодії, представлені в ієрархії суб'єктів публічної адміністрації від центральних органів виконавчої влади до місцевого рівня. Окремі державні інституції одночасно представлено в різних ланках взаємодії, обґрунтованої їхньою компетенцією відповідно до чинного законодавства та з огляду на конкретні напрями співпраці з почесними консулами [177]. Передусім ідеться про МЗС України та його структурні підрозділи, які мають визначальний вплив на консульську діяльність та інші процеси у сфері міжнародних зносин.

За своїм спеціальним правовим статусом ці органи належать до суб'єктів взаємодії загальноорганізаційної та міжнародно-правової ланок. МЗС України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує Кабінет Міністрів України, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин і координує діяльність державних органів з окреслених питань.

Поряд із закордонними дипломатичними установами та представництвами на території України Міністерство закордонних справ формує систему органів дипломатичної служби. Свої повноваження воно здійснює безпосередньо та через підпорядковані органи, контролюючи їхню діяльність [68], для належного формування і реалізації засад державної зовнішньої політики, закріплених у нормах Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику, прагне рівноправної співпраці із зацікавленими партнерами, забезпечуючи при цьому захист національного суверенітету та територіальної цілісності [64]. З огляду на дипломатичні та інші засоби сформульовано такі найважливіші завдання:

- є забезпечення: національних інтересів і безпеки;
- інтеграція в європейський простір та набуття членства в ЄС;

- розширення міжнародного співробітництва й створення сприятливих зовнішньополітичних та економічних умов для розвитку держави;

- захист прав, свобод і законних інтересів громадян за кордоном.

Детальний аналіз та узагальнення основних змістових напрямів Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281, дозволяє виокремити державно-владні повноваження щодо забезпечення функціонування консулів і консульських установ, з-поміж яких [69]:

- підтримання консульських зносин з іноземними державами, представництво України в міжнародних організаціях і спеціальних місіях; взаємодія з дипломатичними представництвами, консульськими установами іноземних держав, представництвами міжнародних організацій, акредитованим дипломатичним корпусом;

- затвердження відповідно до міжнародних договорів положень про акредитацію працівників консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їх представництв, місій, а також членів їх родин і здійснює таку акредитацію; інструкції про порядок державної реєстрації актів цивільного стану в консульських установах;

- здійснення нагляду за наданням консульським установам іноземних держав, їх персоналу і членам сімей персоналу привілеїв та імунітетів, передбачених законодавством і міжнародними договорами з урахуванням принципу взаємності, а також нагляд за дотриманням консульських привілеїв та імунітетів;

- забезпечення виконання консульських функцій, консульських дій на території України; ужиття заходів зі створення, організації функціонування та модернізації інформаційно-комунікаційних систем консульської служби; ужиття заходів до виконання консульських функцій щодо морських і повітряних суден відповідно до законодавства України та вимог міжнародного права.

Згідно з нормами Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» МЗС України здійснює реєстрацію глав іноземних консульських установ, консульських посадових осіб, адміністративно-технічного й обслуговувального персоналу консульських установ, а також приватних працівників членів консульських сімей у сфері консульської діяльності [102]. Ця законодавча вимога стосується іноземців, тому почесні консули, які здебільшого мають українське громадянство, оминають процедурні формальності та не вступають у такі правовідносини.

В аналізованому контексті важливу роль відіграють Представництва МЗС України у м. Львові, м. Ужгороді, м. Одесі, які співпрацюють із почесними консулами у межах їхніх округів. Ці органи утворює Кабінет Міністрів України, а підпорядковуються вони МЗС України для розвитку дружніх відносин з іноземними державами, розширення міжнародних зв'язків і туризму; надання допомоги іноземним консульським установам у виконанні функцій; координації діяльності державних органів у зовнішніх зносинах для забезпечення зовнішньополітичного курсу України [70].

Слід виокремити два основні напрями реалізації повноважень представництв МЗС України у співпраці з консульськими посадовими особами та консульськими установами.

По-перше, організаційно-правовий складник передбачає безпосередні форми забезпечувальної взаємодії: ведення обліку працівників іноземних консульських установ та членів їхніх сімей; сприяння іноземним консульським установам в організації поїздок посадових осіб у межах округу представництва; проведення протокольних і культурних заходів; надання потрібної допомоги іноземним делегаціям у розробленні та реалізації програм перебування; інформування консульських установ про випадки затримання, узяття під варту або смерть громадян держав, які вони представляють, про дорожньо-транспортні пригоди, катастрофи чи інші надзвичайні події [70].

По-друге, інформаційно-координаційний складник охоплює опосередковані форми взаємодії, за яких представництва МЗС виступають основною ланкою налагодження зв'язків почесних консулів із місцевими державними адміністраціями, міськими радами, територіальними громадами та іншими суб'єктами публічної адміністрації в окрузі. Зокрема йдеться про сприяння у формуванні стабільної комунікації, організації зустрічей із представниками місцевих органів публічної влади, а також допомогу в оперативному встановленні потрібних контактів із державними органами під час виконання різних консульських функцій.

У системі структурних підрозділів МЗС України функціонують департаменти, управління, п'ять територіальних департаментів, одне територіальне управління, відділи й сектори. З окремих загальноорганізаційних питань почесні консули можуть взаємодіяти з посадовими й службовими особами профільних департаментів відповідно до їхньої компетенції (Департамент публічної дипломатії та комунікацій, Департамент ЄС і НАТО, Департамент міжнародного права, Департамент консульської служби [178]), а також із територіальними департаментами. Першорядну роль виконує Департамент державного протоколу, який активно співпрацює з почесними консулами на всіх етапах набуття, реалізації та припинення ними адміністративно-правового статусу.

Різноманіття повноважень цього структурного підрозділу зумовлено значною кількістю протокольних правил, норм, звичаїв і традицій, що склалися в міжнародній дипломатії. До того ж їх обов'язково слід враховувати для послідовного просування зовнішньополітичних цілей та національних інтересів на глобальній арені. У форматі організації, інформування, координації, контролю та інших форм діяльності департамент сприяє розв'язанню таких питань [179]: 1) погодження, призначення, прибуття та акредитація консулів і персоналу іноземних консульських установ; 2) забезпечення умов для розміщення, охорони, захисту й безперервного функціонування консульських установ та архівів;

3) виконання митних формальностей, державна реєстрація, перереєстрація та зняття з обліку транспортних засобів, дії у випадку дорожньо-транспортної пригоди; 4) допуск до режимних зон аеропортів; 5) організація та проведення офіційних і робочих візитів дипломатичних представників; 6) звільнення від оподаткування відповідно до законодавства та міжнародних договорів.

Розглянутий інституційно-структурний елемент представляють юридичні особи публічного права, які в межах державно-владних компетентностей забезпечують належну організацію діяльності консульського апарату в поєднанні з кадровим складником. Саме посадові і службові особи відомства послуговуються потрібним адміністративно-правовим інструментарієм для ефективної реалізації відповідної державної політики України у сфері зовнішніх зносин. Ці посадовці мають різний правовий статус, що зумовлює відмінності в переліку їхніх прав, обов'язків і повноважень. Зокрема йдеться про адміністративних службовців, дипломатичних службовців, працівників у сфері обслуговування органів дипломатичної служби.

Дипломатичні посади встановлюють для дипломатичних службовців за категоріями залежно від порядку призначення, характеру й обсягу повноважень і потрібної для їх виконання кваліфікації та професійної компетентності. З-поміж них виокремлюють такі посади: Державний секретар МЗС України, Представник МЗС України на території України, консул, віцеконсул, радник, консульський агент у консульській установі, керівники структурних підрозділів апарату МЗС України [68].

Адміністративні посади встановлюють для службовців органів дипломатичної служби відповідно до Закону України «Про державну службу» [66]. Почесні консули в процесі виконання своїх функцій співпрацюють з дипломатичними та адміністративними службовцями. В окремих випадках залучають також працівників сфери обслуговування.

Статус, функції та особливості правовідносин працівників, що забезпечують обслуговування в органах дипломатичної служби, закріплено в

Положенні про працівників, які виконують функції з обслуговування в органах дипломатичної служби, затвердженому наказом МЗС України від 11.01.2019 № 9. Такі особи працюють на штатних посадах органів дипломатичної служби на контрактній основі [180]. За потреби в межах службових повноважень для розв'язання нагальних питань, пов'язаних із виконанням консульських функцій, можливе залучення до взаємодії діловодів, документознавців, референтів, перекладачів, фахівців з інтерв'ювання та інші спеціалістів.

Порівняно з представництвами та структурними підрозділами МЗС України почесні консульські посадові особи меншою мірою систематично налагоджують тісні зв'язки з іншими центральними та територіальними органами виконавчої влади відповідно до їхньої компетенції. Адміністративно-правовий статус цих суб'єктів владних повноважень закріплено в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади», Типовому положенні про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 563 [129; 181], у профільних підзаконних актах. Консули та консульські установи за певних об'єктивних умов взаємодіють у політико-громадській, публічно-сервісній та інформаційній сферах.

Важливою в розв'язанні окреслених питань є система органів МВС України, оскільки її завдання спеціалізовані на нормотворчому і правозастосовному рівні. Передовсім Міністр внутрішніх справ України, Голова Державної міграційної служби України та Голова Національної поліції України погоджують Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затверджене Наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591. Підрозділи, які вони очолюють, безпосередньо беруть участь у забезпеченні організаційно-безпекових умов діяльності почесних консулів, про що вже наголошено в нашому дослідженні.

Загалом МВС України, Національна поліція України, Державна міграційна служба України є центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Кабінет Міністрів України. Ці структури формують та реалізують державну політику в окремих сферах дотримання норм міжнародного гуманітарного права, а також у питаннях із забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, підтримання публічної безпеки і порядку, надання поліцейських послуг; захисту державного кордону; регулювання питань міграції, зокрема й протидії незаконній міграції та питань громадянства. На регіональному та місцевому рівні відповідні повноваження реалізують територіальні органи [51], юрисдикція яких у межах областей збігається з консульськими округами й забезпечує взаємодію за територіальним принципом.

Місцеві органи публічної влади також залучено до консульської сфери, насамперед ідеться про місцеві державні адміністрації, які представляють виконавчу владу в областях і районах, м. Києві, а також про міські, районні, обласні ради, що реалізують загальну компетенцію та делеговані повноваження. У галузі міжнародних відносин вони виконують такі завдання [160; 182]: забезпечують повне та своєчасне виконання міжнародно-правових зобов'язань; сприяють розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, захисту прав людини, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму тощо; укладають договори з іноземними партнерами про співробітництво, угоди про міжнародне територіальне співробітництво; сприяють зовнішньоекономічним зв'язкам юридичних осіб, незалежно від форм власності; організовують прикордонну й прибережну торгівлю; вносять пропозиції до державних органів щодо залучення іноземних інвестицій.

Наведені повноваження дозволяють цим органам публічної влади співпрацювати з почесними консулами із широкого кола питань державно-стратегічного та індивідуального змісту. Особливе значення має сприяння розвитку міжнародного територіального співробітництва та забезпечення виконання зобов'язань за міжнародними договорами як ключові аспекти

реалізації державної регіональної політики. Поряд із цим досягається високий рівень налагодження стабільних та взаємовигідних міждержавних і міжособистісних економічних, культурних, безпекових, соціально-гуманітарних та інших зв'язків.

Унаслідок системного аналізу вважаємо за доцільне систему суб'єктів взаємодії представників публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав подати у такій структурі:

1) суб'єкти державно-управлінської ланки – центральні органи виконавчої влади, їхні територіальні органи, посадові та службові особи, а також інші суб'єкти публічної адміністрації, які відповідно до компетенції забезпечують ефективну організацію консульської діяльності;

2) суб'єкти загальноорганізаційної ланки – уповноважені структурні підрозділи МЗС України та МВС України, Департамент державного протоколу МЗС України, місцеві державні адміністрації, на території яких розташовані почесні консульські установи; завдяки взаємодії з ними формується і підтримується стабільне організаційно-правове підґрунтя для легалізації та належного функціонування іноземних почесних консулів і консульський установ в Україні;

3) суб'єкти міжнародно-правової ланки – уповноважені структурні підрозділи МЗС України, територіальні департаменти МЗС України, Представництва МЗС України на території України, які через регулювання, координацію, контроль, інформування забезпечують належну реалізацію консульських функцій;

4) суб'єкти адміністративно-територіальної ланки – місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування, розташовані в межах консульських округів, які сприяють налагодженню міждержавного співробітництва на регіональному та місцевому рівнях і відповідно до загальних компетентностей допомагають організовувати консульську діяльність.

У загальній сукупності й з урахуванням багатофункціональних поєднань згадані суб'єкти взаємодії формують різноспрямовані зв'язки з почесними консульськими посадовими особами та консульськими установами.

Перший напрям – дозвольно-акредитаційний та контрольний – детально розглянуто раніше у зв'язку з діяльністю загальноорганізаційної ланки. Адміністративно-правові засади набуття, зміни, реалізації та припинення правового статусу консулів закріплено насамперед у Положенні про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затвердженому наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591.

В організаційно-функціональному напрямі об'єднано основні аспекти організаційного, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення консульської діяльності. З огляду на те, що на почесних консулів не поширюються всі положення Віденської конвенції про консульські зносини (1963), між ними та органами публічної влади виникають специфічні адміністративно-правові відносини, не властиві штатним консульським посадам. Зокрема вони стосуються провадження господарської, підприємницької, професійної чи іншої дозволеної діяльності для отримання прибутку. Нормативну основу такого регулювання становлять положення Податкового кодексу України, Закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про вищу освіту»; законодавчі, підзаконні та відомчі акти компетентних центральних органів виконавчої влади.

Привертає увагу також те, що місцеві державні адміністрації здебільшого сприяють у підборі та придбанні приміщень для розміщення консульських установ, тоді як органи поліції здійснюють їхню охорону не за кошти державного бюджету, а на договірних засадах відповідно до Порядку

забезпечення охорони об'єктів органами поліції охорони на договірних засадах, затвердженого наказом МВС України від 14.12.2022 № 816 [183].

Міжнародно-дипломатичний напрям на загальнодержавному рівні реалізують суб'єкти міжнародно-правової ланки взаємодії, а на регіональному – адміністративно-територіальної ланки. Ця сфера охоплює найбільший за обсягом нормативний блок, оскільки стосується фундаментальних питань реалізації, зокрема державної політики у сфері євроінтеграції, міжнародних зносин і державної регіональної політики, де активними учасниками виступають також почесні консули. До важливих нормативних актів належать Закони України «Про міжнародні договори України», «Про дипломатичну службу»; Консульський статут України, затверджений Указом Президента України від 02.04.1994 № 127/94; Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281; консульські конвенції та угоди.

Робота почесних консулів різноманітна, оскільки їхнє перебування на дипломатичній та державній службі надає можливість самостійно й ініціативно обирати певні види, методи і способи реалізації своїх повноважень. До кола їхньої взаємодії належать громадяни, представники владних і бізнесових структур, громадські активісти та інші суб'єкти суспільних відносин. У цьому контексті виразно проявляється політико-громадський напрям, у межах якого превалює кооперативна форма у співробітництві з органами публічної влади. Безсумнівно, почесним консулам заборонено організовувати активну політичну діяльність, оскільки йдеться про участь в управлінні державними й суспільними справами через інститути громадянського суспільства.

З дотриманням вимог Законів України «Про громадські об'єднання» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» почесні консули та консульські установи для задоволення законних інтересів вступають у доволі специфічні відносини із

суб'єктами владних повноважень. Адміністративно-правові акти передбачають такі форми їхньої взаємодії[51]: 1) участь у реалізації статутних завдань та цілей громадських організацій і громадських спілок; 2) функціонування у складі громадських рад при органах виконавчої влади; 3) участь у консультаціях громадськості щодо формування та реалізації державної політики; 4) здійснення громадського контролю та громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади.

Міжнародно-дипломатичний напрям взаємодії реалізується в публічно-сервісній та інформаційній сферах, що найповніше віддзеркалює адміністративно-правову природу сучасних суб'єктів владних повноважень. Цей напрям охоплює значний обсяг юридичного інструментарію і забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема права на інформації та права на звернення громадян.

У своїй професійній діяльності почесні консули так само, як інші громадяни, у межах загального правового статусу за потреби взаємодіють з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо таких питань [184; 185; 97]:

1) отримання адміністративних послуг для набуття, зміни чи припинення прав або здійснення обов'язків;

2) звернення із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, а також подання заяв або клопотань щодо реалізації прав і законних інтересів, зокрема й скарг про їхнє порушення;

3) отримання доступу до публічної інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень.

Ці відносини побудовано на основоположних принципах, які поділяються на загальні та спеціальні.

Загальні принципи розкривають підґрунтя співпраці консульських службовців як суб'єктів адміністративно-правових відносин, які реалізують правовий статус у ролі зацікавлених громадян (у тому числі іноземців), а

також учасників інститутів громадянського суспільства. З-поміж загальних принципів важливо виокремити:

1) верховенство права – пріоритет юридичного закріплення гарантій соціальної справедливості, рівності й свободи в державі та суспільстві тощо;

2) законність – організація і діяльність суб'єктів взаємодії у відповідності до безальтернативного дотримання Конституції України та норм чинного законодавства;

3) соціальна довіра та взаємоповага – взаємодовіра й передбачуваність у відносинах, що та контрольованість прозорість спільної діяльності;

4) ефективність і раціональність – досягнення максимальної результативності взаємодії з оптимальним використанням ресурсів;

5) інформаційна відкритість – формування, системне наповнення і оприлюднення суб'єктами взаємодії відкритих і загальнодоступних інформаційних ресурсів про індивідуальну та спільну діяльність;

6) прозорість – забезпечення доступності й вичерпності інформації, даних і відомостей для розуміння процесів планування та результатів ухвалених рішень;

7) підзвітність та підконтрольність – налагодження дієвої системи моніторингу й оцінювання результатів взаємодії, формування звітної документації, вироблення подальших кроків співпраці тощо.

Спеціальні принципи окреслюють базові правила паритетних відносин почесних консулів як суб'єктів міжнародного права і представників іноземних держав, акредитованих уповноваженими органами публічної влади України, які реалізують адміністративно-правовий статус під час організації та здійснення консульських функцій. До них належать такі засади:

1) міжнародне співробітництво і виконання міжнародно-правових зобов'язань – розвиток стійких міждержавних добросусідських зносин у найрізноманітніших сферах реалізації спільних національних інтересів відповідно до принципів і цілей ООН, а також дотримання і неухильне

виконання на засадах рівності й справедливості міжнародно-правових зобов'язань;

2) суверенна рівність держав – незалежність суб'єктів взаємодії як представників держав у міжнародних відносинах і рівність застосування норм міжнародного права;

3) пріоритет міжнародних договорів – сумлінне виконання суб'єктами взаємодії міжнародних договорів, надання їм переваги над національним законодавством у разі колізій;

4) відстоювання національних інтересів України та іноземних держав – забезпечення збереження й примноження життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей українського народу як першооснови для налагодження міжнародних відносин; врахування національних інтересів іноземних держав, якщо вони не суперечать державній політиці України, що є ключовим предметом побудови добросусідських міждержавних зв'язків;

5) загальна повага, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина – розвиток міждержавної взаємодії на демократичних засадах, що передбачає визнання органами публічної влади обов'язку юридично гарантувати дотримання, виконання та захист фундаментальних прав і свобод людини та конституційних правових можливостей громадянина.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Адміністративно-правовий статус почесних консулів формується на основі комплексної взаємодії міжнародного й національного права, що забезпечує їхню правову легітимність та функціонування у сфері публічного адміністрування. Його структурними елементами є адміністративна правосуб'єктність, суб'єктивні права й обов'язки, юридична відповідальність. Адміністративна правосуб'єктність визначає здатність почесного консула брати участь у правовідносинах у сфері публічного управління через реалізацію передбачених для нього повноважень. Специфіка статусу полягає в поєднанні загальних правових можливостей

громадян чи іноземців з особливими функціями, що впливають із консульської діяльності. У законодавстві України, підґрунтям якого є на положення Віденської конвенції про консульські зносини (1963), а також національні нормативно-правові акти, закріплено гарантований комплекс прав, свобод, привілеїв і обов'язків, які забезпечують ефективне виконання функцій почесними консулами, сприяють захисту інтересів держави, що акредитує, та розвитку двосторонніх відносин.

2. Процедура набуття адміністративно-правового статусу почесного консула є багаторівневою, що передбачає послідовне проходження погоджувального, дозвільного та акредитаційного етапів, кожен з яких передбачає чітко окреслені правові й організаційні вимоги. На погоджувальному етапі держава, що призначає почесного консула, через дипломатичне представництво направляє до Міністерства закордонних справ України вербальну ноту з обґрунтуванням кандидатури. Додатково подає пакет документів, що підтверджують особу, професійну доброчесність і готовність кандидата виконувати функції почесного консула. Дозвільний етап передбачає офіційне затвердження кандидатури в МЗС України, видачу консульського патенту та укладення угоди про здійснення консульських функцій, та оформлення екзекватури, яка є основною підставою для офіційного початку діяльності почесного консула. На акредитаційному етапі відбувається внесення відомостей про почесного консула до офіційних реєстрів, видається спеціальне посвідчення, що підтверджує його статус на визначений термін (переважно до чотирьох років). Згадані процедури забезпечують прозорість контрольованість, і легітимність призначення почесних консулів, дозволяють державі ефективно спостерігати за та їхньою діяльністю координувати її.

3. Реалізація адміністративно-правового статусу почесних консулів іноземних держав передбачає комплексне закріплення їхніх прав, обов'язків, гарантій та обмежень, що забезпечують балансу між інтересами України, державами, що призначають почесного консула, і суспільством. У почесних

консулів є низка спеціальних прав, з-поміж яких – захист прав та інтересів держави, що акредитує, її громадян і юридичних осіб; сприяння розвитку міжнародних зв'язків; організація прийомів, нарад, інших дипломатичних і громадських заходів; виконання не забороненої законодавством оплачуваної діяльності. Окреме правове регулювання стосується порядку використання консульських приміщень, недоторканності архівів і службової документації, а також надання податкових і митних пільг для забезпечення діяльності консульської установи. Водночас на почесних консулів покладено чітко окреслені юридичні обов'язки: дотримання законодавства України й держави, що призначає почесного консула, своєчасне звітування про результати діяльності, забезпечення матеріально-технічної бази консульської установи, організація діловодства, проживати на території визначеного консульського округу. Сукупність цих положень сприяє гармонійному поєднанню наданих привілеїв і встановлених обмежень, що є запорукою ефективного здійснення консульських функцій.

4. Адміністративно-правовий статус почесних консулів і консульських установ вирізняється динамічністю та адаптивністю, що забезпечує їхню здатність ефективно реагувати на виклики сучасного міжнародного співробітництва, сприяти зміцненню міждержавних зв'язків і посилювати інтеграційні процеси України у світове співтовариство. Зміни в правовому полі, розвиток державного управління, підвищення стандартів верховенства права, актуалізація євроінтеграційного курсу й зобов'язання щодо дотримання міжнародних стандартів зумовлюють потребу в постійному вдосконаленні процедур, механізмів контролю та гарантій діяльності почесних консулів. Важливого значення набуває взаємодія почесних консулів з органами державної влади та місцевого самоврядування, що дозволяє оперативно розв'язувати питання консульського обслуговування, захисту прав громадян, сприяти розвитку партнерських відносин у різних сферах суспільного життя. Поряд із цим зберігається гнучкість і персоніфікованість правового статусу, що уможливорює врахування

особливостей кожного консульського округу, специфіки держави, що акредитує, а також індивідуальних можливостей та професійної компетентності конкретного почесного консула.

5. Почесні консули є суб'єктами адміністративно-правових відносин, що дає змогу їм робити вагомий внесок у розвиток міжнародного територіального співробітництва України. Їхню діяльність спрямовано на встановлення та підтримку стійких міжнародних контактів між Україною та державами, що направляють, на сприяння розробленню і реалізації спільних ініціатив, проєктів і програм у різних галузях – економічній, соціальній, гуманітарній та екологічній. Почесні консули виконують функцію важливих посередників, залучаючи до співпраці широке коло учасників: дипломатичні представництва, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, представників громадянського суспільства. Завдяки такій взаємодії вони не лише захищають і просувають інтереси держави, що акредитує, але й активно долучаються до реалізації державної регіональної політики України, сприяють підвищенню її конкурентоспроможності, соціальної згуртованості та інтеграції до європейського простору.

6. Адміністративно-правове регулювання діяльності почесних консулів ґрунтується на комплексі законодавчих, підзаконних і міжнародно-правових актів, що визначають принципи, напрями та форми міжнародного співробітництва. Таке правове підґрунтя забезпечує реалізацію основоположних принципів взаємодії, з-поміж яких законність, прозорість, добровільність, повага до суверенітету та територіальної цілісності держав, додержання прав людини, взаємна відповідальність суб'єктів, відкритість, партнерство. Вагоме значення відведено виконанню положень нормативних актів, зокрема Законів України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», «Про засади державної регіональної політики», «Про державні цільові програми», а також актуальних постанов Кабінету Міністрів України. Відповідно до чинного законодавства почесні консули

мають право брати участь у діяльності органів міжнародного співробітництва лише в складі юридичних осіб – непідприємницьких структур, діяльність яких координують органи публічної влади. Такий підхід гарантує легітимність та ефективність їхньої участі у процесах міждержавної взаємодії, забезпечуючи баланс між інтересами держави і міжнародних партнерів.

7. Функціональні напрями діяльності почесних консулів у сфері міжнародного територіального співробітництва є багатограними, оскільки передбачають їхню участь у консультативних, аналітичних, організаційних, договірних та інституційних процесах. В індивідуально-консультативному аспекті почесні консули ведуть конфіденційний діалог із суб'єктами публічного й приватного права, сприяючи ухваленню оптимальних рішень з міждержавного співробітництва. За інформаційно-аналітичним напрямом вони здійснюють опрацювання та узагальнення правозастосовної практики, офіційних статистичних даних, міжнародних та національних нормативних актів, забезпечуючи якісний супровід реалізації спільних ініціатив і проєктів. Організаційно-координаційна діяльність полягає у встановленні та підтримці сталих контактів між учасниками взаємодії, участі у міжурядових комісіях, робочих групах, сприянні організації та проведенню спільних дипломатичних і громадських заходів. Договірна функція полягає в наданні допомоги під час підготовки, укладення та супроводу угод про міжнародне співробітництво. Міжнародно-інституційний напрям передбачає залучення почесних консулів до діяльності єврорегіональних об'єднань, асоціацій, європейських структур співробітництва, що дозволяє їм впливати на стратегічні напрями розвитку територій і сприяти формуванню політики на макрорегіональному рівні.

8. Систем адміністративно-правової взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з почесними консулами іноземних держав в Україні має багаторівневу структуру, що охоплює центральні органи виконавчої влади, їхні територіальні підрозділи, місцеві органи влади, а також інші державні й

громадські інституції. Першорядна роль у забезпеченні ефективності цієї взаємодії належить Міністерству закордонних справ України та його структурним і територіальним департаментам, які здійснюють координацію, контроль, інформування та організаційний супровід діяльності консулів. Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та профільні міністерства забезпечують реалізацію консульських функцій на регіональному та місцевому рівнях. Їхню діяльність спрямовано на створення сприятливих умов для розвитку міжнародного співробітництва, належного надання адміністративних послуг, укладення міжнародних угод та залучення інвестицій у розвиток територій.

9. Адміністративно-правові засади діяльності почесних консулів визначено широким колом міжнародних і національних нормативно-правових актів, з-поміж яких Віденська конвенція про консульські зносини (1963), консульські статuti, закони України «Про дипломатичну службу», «Про міжнародні договори України», інші профільні закони та підзаконні акти. Водночас правовий статус почесних консулів має власну специфіку: вони здебільшого не належать до корпусу професійних дипломатів чи державних службовців, що дозволяє їм поєднувати виконання консульських функцій з іншими видами дозволеної професійної, підприємницької чи громадської діяльності. Такі особливості накладають певні обмеження й водночас надають додаткові можливості для більш гнучкої та ініціативної взаємодії з органами державної влади, зокрема щодо реалізації консульських функцій, участі в громадських радах, проведенні культурних, економічних та гуманітарних заходів, виконанні представницьких функцій у міжнародному середовищі.

10. Взаємодія почесних консулів з органами публічної влади ґрунтується на системі загальних і спеціальних принципів. До загальних належать верховенство права, законність, соціальна довіра, ефективність, інформаційна відкритість, прозорість, підзвітність і підконтрольність. Спеціальні принципи охоплюють міжнародне співробітництво, дотримання

міжнародно-правових зобов'язань, суверенну рівність держав, пріоритет міжнародних договорів, відстоювання національних інтересів та дотримання прав і свобод людини. Сумлінне виконання принципів формує демократичну модель взаємодії почесних консулів з органами публічної адміністрації, сприяє належному виконанню консульських функцій, забезпечує ефективний захист прав і законних інтересів громадян, розвиток зовнішньополітичних та міжнародно-економічних зв'язків України на всіх рівнях.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародно-правові стандарти організації роботи почесних консульських посадових осіб і консульських установ

Основоположні питання дипломатії та консульських відносин мають чітко окреслений міжнародний вимір, який віддзеркалено на загальносвітовому й національному рівнях, що засвідчує його закріплення та розвиток у державних політиках, стратегічних документах і законодавчих актах. Усі подібні міждержавні відносини важливо розгортати в цивілізованому руслі, що передбачає врахування культурних відмінностей, традицій та інших ключових соціально-політичних чинників держав-учасниць. Водночас консульську діяльність за будь-яких зовнішніх і внутрішніх обставин та умов обов'язково потрібно реалізувати з дотриманням міжнародно-правових стандартів, зокрема з належно організувати діяльність інституту почесних консулів.

У юридичних довідково-енциклопедичних джерелах правовий стандарт представлено як формалізований і уніфікований документ, що встановлює загальні принципи та правила діяльності, а також вимоги до її результатів для ефективного впорядкування відповідної сфери застосування. [186, с. 73]. Із цієї позиції наукова спільнота кваліфікує міжнародні правові стандарти як єдині принципи й норми поведінки суб'єктів права, закріплені в міжнародному праві; оптимальні юридичні вимоги до правових систем міжнародного співтовариства; репрезентацію правових здобутків міжнародного права та співробітництва; положення, зафіксовані у відповідних джерелах у формі принципів і норм права; обов'язкові вимоги для укладання міжнародних договорів, що містять такі стандарти; підґрунтя для узгодження міжнародного й національного права. [187, с. 667].

Послідовні процеси стандартизації в умовах сучасного глобалізованого світу дали змогу утвердити демократичний устрій та впорядкували систему міжнародних відносин.

Специфічною рисою сучасної системи міжнародного права є те, що її елементи (принципи, галузі, інститути й норми) інтегровано в єдину, логічно завершену структуру. Вони є фундаментом, якому не може суперечити жодна норма міжнародного права; навпаки, усі інші положення мають ґрунтуватися на них. Безперечно, система – динамічна, оскільки зміни у сфері сучасних міжнародних відносин впливають на формування нових норм міжнародного права. Реалізація таких компонентів залежить не лише від дотримання міжнародних зобов'язань, а й від ефективного застосування засад міжнародного права та рівня міжнародно-правової культури. Лише за цих умов можливе досягнення глобальної мети – утвердження всеосяжного миру й міжнародної безпеки [6, с. 18]. З огляду на викладене окреслимо такі визначальні властивості міжнародно-правових стандартів:

- віддзеркалюють основоположні засади й загальнообов'язкові, взаємопов'язані юридичні норми, що регламентують закріплення і реалізацію правового статусу суб'єктами міжнародного права;
- зафіксовані у приписах багаторівневого цільового комплексу універсальних і регіональних міжнародно-правових актів;
- визначають юридичні вимоги й правила, що регулюють формування спеціальних механізмів та елементів національних правових систем із узгодженням конкретних юридичних засобів;
- суттєво впливають на укладання і підписання міжнародних договорів, а також на правове забезпечення відповідних міжнародно-правових зобов'язань суб'єктів міжнародного права;
- є засадничими для процесів міжнародної уніфікації та гармонізації, а також для увідповіднення національних законодавств з нормами правових систем міжнародних організацій.

Класифікацію міжнародно-правових стандартів можна подати за різними диференційними ознаками з віддзеркаленням сучасних аспектів міжнародної, територіальної і геополітичної специфіки функціонування та розвитку нашої держави, зокрема [188]:

1) за суб'єктами прийняття: ООН; РЄ; міжнародні неурядові організації; інші компетентні глобальні, регіональні суб'єкти міжнародного права);

2) за формою закріплення: міжнародна угода, договір, протокол, конвенція, інший письмовий міжнародно-правовий документ;

3) за способом правового впливу: обов'язкові – спеціальна юридична сила має первинне значення для суб'єктів правовідносин, норми є обов'язковими для дотримання і виконання, їх не можна змінити укладанням міжнародних договорів; рекомендаційні – за взаємною юридично оформленою згодою суб'єктів міжнародного права допускається можливість відступу від установлених норм, якщо є нагальна об'єктивна потреба;

4) за напрямом дії:

– за міжгалузевими інститутами міжнародного права – це сукупність юридичних приписів, що регулюють різногалузеві однорідні правовідносини (інститут державної власності; інститут територій; інститут відповідальності; інститут міжнародного визнання; інститут консульського захисту громадян);

– за галузями міжнародного права – це сукупність засад і норм, що регулюють правовідносини конкретної сфери на міжнародній арені (міжнародне морське право, міжнародне гуманітарне право, міжнародне право прав людини, міжнародне право зовнішніх зносин, право міжнародних договорів);

– за підгалузями міжнародного права – це організаційне об'єднання кількох інститутів галузі міжнародного права (міжнародне валютне право, міжнародне комерційне повітряне право, міжнародне інвестиційне право, гуманітарне право в період збройних конфліктів);

5) за сферою дії: універсальні – поширюються на всіх суб'єктів міжнародного права на глобальному рівні; регіональні – створюються та діють у відповідному географічному регіоні світу або поширюються на учасників певної міжнародної неурядової організації; партикулярні – охоплюють обмежене коло учасників, переважно містяться у двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних угодах.

Окрім того, зазначимо, що консульське право є багатокomпонентним, оскільки в ньому об'єднано загальні норми й принципи міжнародних традицій, відповідні міжнародно-правові акти, національне законодавство, міжнародні договори, консульські конвенції та інші юридичні джерела. Національне правове поле також не виняток, тому для подальшої належної характеристики питань організації діяльності й функціонування інституту почесних консулів та з'ясування шляхів оптимального й дієвого розвитку її адміністративно-правового складника потрібно систематизувати глобальні документи в цій галузі.

Застосування взаємопов'язаних методів аналізу й синтезу дає змогу схарактеризувати міжнародно-правові акти за нормативними блоками [189]. Водночас підґрунтям системи вважатимемо відбиття стандартів, розроблених і впроваджених міжнародною спільнотою впродовж багатьох років.

Перший нормативний блок є універсально-конвенційним, оскільки закріплює засадничі положення та основні юридичні приписи щодо організації та реалізації консульської діяльності, а також визначає ефективні механізми трансформації доктринальних ідей про значущість ролі та місця консульських установ і посадових осіб у дипломатичному середовищі та на міжнародній арені в нормотворчу й правозастосовну практику з огляду на керівні принципи ООН. Ця найпотужніша глобальна міжнародна організація декларує своєю першорядною метою підтримання і зміцнення миру та міжнародної безпеки, а також розвиток співробітництва між державами світу.

У Статуті ООН (1945) представлено пріоритетні завдання органів, службовців та її структурних підрозділів, з-поміж яких [14]: уживати

ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії та інших порушень миру й проводити їх мирними засобами відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджувати або розв'язувати міжнародні конфлікти або ситуації, що можуть спричинити порушення миру; розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також уживати інших відповідних заходів для зміцнення миру; реалізувати принципи міжнародного співробітництва у сфері розв'язання економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем; заохочувати й виробляти повагу до прав людини та основних свобод для всіх без дискримінації.

У контексті викладеного можна зробити проміжний висновок: незалежно від інституційної, галузевої (міжгалузевої) спрямованості та функціонального змісту сучасні міжнародно-правові стандарти сформульовано, закріплено та системно трансльовано через базові міжнародні документи ООН у національні законодавства. Водночас постійне й цілеспрямоване забезпечення міжнародного співробітництва із застосуванням широкого дипломатичного інструментарію постає одним з визначальних чинників прогресу й позитивних глобальних суспільних змін в умовах безпекового середовища.

До початку XIX ст. вся дипломатичну сферу регулювали переважно міжнародними традиціями, міждержавними угодами та особистими домовленостями. Винятковим став є перший зафіксований в історичних джерелах у письмовій формі міжнародний документ – франко-іспанська консульська конвенція (1769). Вагомим поштовхом у розвитку дипломатичного права став Віденський Конгрес (1815), на якому де-факто вперше здійснено систематизацію його норм [190]. Регламент Конгресу встановив один із пріоритетних принципів міжнародного права – рівність суб'єктів зовнішніх зносин, який до цього моменту не використовували, що

спричиняло зловживання та інші порушення. Відтоді дипломатична служба стала складником публічної служби.

У підсумкових рішеннях Аахенського Конгресу Священного союзу (1818) закріплено загальноприйняті у світі концептуальні та законодавчі основи дипломатичної служби й представництва сучасних держав. У межах цього Конгресу встановлено класи дипломатичних представників, зокрема посли й нунції; посланники та інтернунції; міністри-резиденти; постійні повірені у справах. Згодом у регіональних масштабах почали укладати окремі міжнародні угоди та спеціальні документи, що юридично оформили консульські функції (Каракаська конвенція про консульські функції (1911), Гаванська конвенція про консульських чиновників (1928) [191, с. 39].

Лише у післявоєнний період із створенням ООН та появою значної кількості нових суб'єктів міжнародного права постала потреба у створенні нових глобальних правових актів для закріплення і розвитку базових стандартів дипломатичної та консульської діяльності. Відтоді розпочато складний та тривалий процес правового закріплення системи норм і принципів загальнообов'язкового змісту у відповідній галузі. Згадані вище нормативні документи Віденського та Аахенського конгресів замінено чинними й сьогодні – Віденською конвенцією про дипломатичні зносини (1961) та Віденською конвенцією про консульські зносини (1963).

Указані юридичні акти не за змістом, але за сутністю певною мірою мають формальні риси скороченого варіанта кодексу. У них закріплено й детально розкрито згруповані, цілеспрямовані, взаємопов'язані основні аспекти дипломатичної і консульської діяльності. Окрім того, формують значний комплекс міжнародно-правових стандартів, які конкретизовано й засвідчено в національних законодавствах держав – учасниць ООН. Особливе значення має адміністративно-правове регулювання, оскільки воно об'єднує широкий спектр організаційно-правових і процедурних питань, пов'язаних із легалізацією правового статусу учасників указаних правовідносин за участі уповноважених органів публічної влади.

У широкому розумінні ці конвенції запровадили оновлений цивілізаційний устрій, де право зовнішніх зносин функціонує як галузь міжнародного права, що визначає статус і функції відповідних органів державної влади та регулює відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародного права у сфері дипломатичної діяльності. Це право поширене на офіційну практику держави, її органів і посадових осіб із захисту прав та інтересів країни, а також законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечення режиму міжнародного правопорядку й законності. Форми дипломатичної діяльності, з-поміж яких слід згадати переговори, укладення міжнародних договорів, дипломатичне листування, представництво держав у міжнародних організаціях, участь у конференціях, набули конкретизації та поширення [192, с. 26–27].

У Віденській конвенції про дипломатичні зносини, ратифікованій Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 21.03.1964 № 199а, представлено 53 статті, з яких у процесі нашого дослідження виокремлено ключові положення. У преамбулі цього міжнародно-правового акта наголошено на важливості беззаперечного дотримання приписів і принципів Статуту ООН; констатовано значущість укладання цієї Конвенції в сприянні розвитку дружніх відносин між державами, а також підкреслено, що встановлений дипломатичний статус, привілеї та імунітети сприятимуть поступовому зміцненню дипломатичних відносин між суб'єктами міжнародного права. У тексті аналізованого документа закріплено дефініції понять «глава представництва», «співробітники представництва», «члени персоналу представництва», «дипломатичний агент», «члени дипломатичного персоналу», «члени адміністративно-технічного персоналу», «члени обслуговувального персоналу», «приватний домашній працівник», «приміщення представництва».

З огляду на організаційно-функціональне спрямування, у межах якого закріплено та чітко описано ключові міжнародні стандарти Конвенції доцільно поділити на такі сфери дипломатії [4]:

1) загальні положення, правила, процедури та вимоги щодо закріплення і здійснення функцій дипломатичних представництв; індивідуальні вимоги до кандидатів і порядок забезпечення діяльності держав, що акредитують, та держав, що приймають, у межах процедур акредитації, надання агреману чи відмову в цьому документі на осіб, які акредитуються як глави представництв, члени дипломатичного персоналу та ін.; діяльність міністерств закордонних справ та інших органів державної влади з дипломатичних питань; організаційні правила проведення остаточного чи тимчасового відкликання представництв;

2) правовий статус глав дипломатичних представництв і членів їхнього персоналу (права, обов'язки глав дипломатичних представництв і персоналу; класи дипломатичних агентів; процедура вручення вірчих грамот; порядок визначення старшинства членів дипломатичного персоналу; призначення тимчасового виконувача обов'язків глави представництва; обмеження професійної та комерційної діяльності; умови припинення функцій дипломатичного агента);

3) дипломатичні привілеї та імунітети (право користування прапором та емблемою держави, що акредитує; допомога у підборі, отриманні, придбанні приміщень для представництв; охорона і захист дипломатичних представництв; податкові та митні спрощення);

4) організаційне, юридичне та інше важливе забезпечення діяльності дипломатичних представництв і їхнього персоналу (гарантії виконання функцій представництв, свободи пересування, особистої недоторканності дипломатичного персоналу; захист і недоторканість приватної резиденції дипломатичного агента, паперів, кореспонденції; імунітет від кримінальної юрисдикції; недопущення дискримінації).

У нашій роботі неодноразово цитовано норми Віденської конвенції про консульські зносини (1963), ратифікованої в Україні від 23.03.1989. Цей міжнародний документ є основним уніфікованим правовим актом у сфері консульської діяльності, що визначально вплинув на розвиток

міждержавного співробітництва, окреслив параметри функціонування дипломатичної служби, уперше закріпив правовий статус почесних консулів і механізми його ефективної реалізації. Конвенція також виокремлює дві категорії службовців: штатних консульських посадових осіб і почесних консульських посадових осіб, а також працівників консульських установ.

Уже на рівні належного закріплення загального категорійно-понятійного апарату (консульська установа, консульський округ, глава консульської установи, консульська посадова особа, консульський службовець, працівник обслуговувального персоналу, працівники консульської установи, приватний домашній працівник, консульські приміщення, консульські архіви) цей документ вніс істотні корективи у трактування та практичне виконання приписів міжнародного дипломатичного права [5]. Окрім того, на відмінну від Віденської конвенції про дипломатичні зносини (1961) аналізований юридичний акт має більш логічну і структуровану побудову, упорядковану за главами, розділами й статтями.

У першій главі визначено загальні положення щодо консульських зносин, які здійснюють дипломатичні представництва та консульські установи на основоположних міжнародних принципах добровільності, взаємної згоди між двома державами. При цьому розрив дипломатичних відносин не обов'язково спричиняє припинення консульських зносин. В аналізованому документі окреслено перелік консульських функцій і коротко їх схарактеризовано, а також зазначено, що їх можна виконувати лише за умови узгодженого відкриття консульської установи на території держави перебування. Місцезнаходження установи, її клас та консульський округ передбачають обов'язкове схвалення.

У документі окреслено й розкрито основні законодавчі організаційні та процедурні приписи та правові стандарти з низки важливих питань, зокрема щодо виконання консульських функцій за межами встановленого округу, у третіх державах і від їхнього імені; призначення і допуску глав консульських

установ; процедур отримання консульських патентів, екзекватури; індивідуальних вимог до консульських агентів і персоналу консульських установ (особисті дані, чисельність, громадянство, співробітники зі статусом *persona non grata*); забезпечення охорони приміщень та архівів; особливостей припинення консульських функцій та відбуття з країни перебування.

У другій главі представлено питання щодо переваг, привілеїв та імунітетів консульських установ, консульських посадових осіб та інших працівників. Пріоритетною об'єднавчою тезою є вимога щодо забезпечення державою перебування всіх потрібних можливостей для належного виконання ними своїх функцій. У документі більш деталізовано, ніж у Віденській конвенції про дипломатичні зносини (1961), розкрито норми щодо реалізації права на використання державних прапорів і гербів, недоторканності приміщень, архівів і кореспонденції, звільнення від податків тощо.

Окремої уваги заслуговує розкриття сфери свободи міжнародних зносин і співпраці з громадянами та органами публічної влади. У положеннях Віденської конвенції про консульські зносини (1963) наголошено, що держава перебування зобов'язана дозволяти свободу зносин консульської установи й охороняти її для здійснення всіх офіційних цілей. Під час взаємодії з органами державної влади та дипломатичними представництвами консульська установа має право користуватися відповідними засобами зв'язку, зокрема дипломатичними й консульськими кур'єрами, дипломатичними та консульськими валізами, закодованими чи шифрованими депешами тощо [5]. Консульські посадові особи в будь-який законний спосіб можуть налагоджувати контакти з громадянами держави акредитації та отримувати від місцевих органів влади інформацію про події і факти, пов'язані з ними (аварії, травми, затримання).

Третя глава містить додатковий опис правового регулювання діяльності почесних консулів, у якій витлумачено особливості їхньої ролі в міждержавних відносинах. Водночас наголошено на факультативності цієї

діяльності, оскільки держави перебування мають право самостійно визначати доречність і межі надання консульських функцій окремими індивідами в певному окрузі країни. У главі подано статті конвенції, що поширюються на діяльність таких консульських посадових осіб і установ, а також сформульовано обов'язкові вимоги до юридичного механізму регулювання в цій галузі, зокрема передбачено низку гарантій з організації належного професійного середовища з дотриманням правил безпеки, конфіденційності та поважного ставлення до приміщень і персоналу консульських установ.

У четвертій главі розтлумачено деякі алгоритми дій та правила роботи в окремих випадках. Наприклад, йдеться про заснування або допуск консульських агентів, яких не призначено главами консульських установ; виконання консульських функцій дипломатичними представництвами; загальні правила діяльності, переваги та привілеї консульських агентів, персоналу, які є громадянами країни перебування.

П'ята глава має технічний зміст і визначає умови підписання, ратифікації, набрання чинності, приєднання та автентичності тексту конвенції.

Другий із запропонованих нормативних блоків – організаційно-функціональний – закріплює з позиції законодавства сукупність норм, стандартів, процедур, правил і вимог зі здійснення дипломатичної діяльності з дотриманням принципів суверенної рівності суб'єктів міжнародного права, підтримання миру й безпеки, розвитку добросусідських відносин і співпраці, а також віддзеркалює аспекти реалізації структурних елементів правового статусу консульських установ, консульських посадових осіб і працівників.

Визначальними міжнародними нормативно-правовими актами з окресленої проблематики є Конвенція про спеціальні місії (1969), до якої Україна приєдналася відповідно до Постанови Верховної Ради України від 14.07.1993 № 3383-XII, та Віденська конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру (1975), ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від

24.07.1978 № 3650-IX. У першому документі розтлумачено поняття спеціальної місії як тимчасового представництва, що репрезентує державу. Спеціальну місію направляє одна держава в іншу за згодою останньої для розгляду певних питань або для виконання конкретного завдання [193]. Окрім того, у Конвенції визначено зміст постійного дипломатичного представництва, консульської установи, статус глави спеціальної місії, представників держави, що посилає, та членів спеціальної місії, включно з персоналом спеціальної місії і дипломатичним персоналом, адміністративно-технічним та обслуговувальним персоналом, приватним обслуговувальним персоналом.

Досить детально розкрито основні організаційно-правові аспекти діяльності дипломатів, зокрема щодо направлення і функцій спеціальної місії, можливості її відрядження до двох або кількох держав, направлення спеціальних місій двома або кількома державами для розгляду питань, що становлять для них спільний інтерес, окремо зосереджено увагу на порядку призначення членів і формуванні складу спеціальної місії. Наголошено на повноваженнях компетентних представників національної публічної адміністрації щодо погодження, затвердження складу місії та контролю за її формуванням, прибуттям та остаточним відбуттям членів місії; процедурах найму й звільнення осіб, які проживають у державі перебування, порядку призначення глави спеціальної місії; дотриманні правил, пов'язаних із розташуванням приміщень і місцеперебуванням спеціальної місії; умовах припинення функцій спеціальної місії тощо.

Повторно закріплено та схарактеризовано систему переваг і привілеїв дипломатичних і консульських установ, їхніх посадових осіб як важливу юридичну гарантію ефективної, продуктивної та паритетної діяльності спеціальних місій у різних країнах світу. Поряд із класичними законодавчими спрощеннями акцент зроблено на розширенні розуміння імунітету від юрисдикції, до чого віднесено не лише кримінальну сферу, але й цивільну та адміністративну [9, с. 77–88]. Винятковими є майнові позови,

що стосуються приватного нерухомого майна; позови зі спадкування, професійної чи комерційної діяльності, яку здійснює дипломатичний агент; позови про відшкодування збитків, завданих унаслідок нещасного випадку, спричиненого транспортним засобом, що використовують за межами функцій персоналу установ.

Вимоги законодавства про соціальне забезпечення не поширюються на представників держави, що акредитує, у спеціальній місії та членів її дипломатичного персоналу. Їх також звільняють від особистих повинностей – трудових, державних та військових (реквізиції, контрибуції, перебування військової частини). Водночас унормовано питання відмови від імунітету з юрисдикції в цивільних або адміністративних справах, однак така відмова не означає звільнення від виконання рішень, ухвалених у відповідних провадженнях. крім того, чітко визначено умови тривалості дії привілеїв та імунітетів.

Віденська конвенція про представництво держав у їхніх відносинах з універсальними міжнародними організаціями (1975) становить інтерес не стільки сферою застосування, скільки закріпленими підходами та інструментарієм дипломатії. У ній здебільшого відтворено положення проаналізованих вище документів, однак деякі новели розширюють трактування важливих міжнародно-правових стандартів. Зокрема, передбачено можливість множинної акредитації, коли члена дипломатичного представництва можна призначити головою місії одночасно від двох держав; члени сім'ї глави представництва або співробітника дипломатичного персоналу, які проживають разом із ними та не є громадянами держави перебування чи не мають у ній постійного місця проживання, користуються привілеями й імунітетами, визначеними у статтях 28–30, 32–34 Конвенції; члени обслуговувального персоналу представництва, які не є громадянами держави перебування, користуються імунітетом щодо дій, учинених під час виконання службових обов'язків, звільняються від податків, зборів і мит на

заробіток, отриманий за службою, а також мають пільги, передбачені статтею 32 Конвенції.

Окрім додаткових привілеїв та імунітетів, які може надати держава перебування, глава представництва або будь-який член дипломатичного персоналу, який є громадянином держави перебування чи постійно проживає на її території, користується лише імунітетом від юрисдикції та недоторканністю щодо офіційних дій, учинених під час виконання службових функцій [194]. Водночас дипломатичному персоналу заборонено виконувати професійну чи комерційну діяльність для особистої вигоди, за винятком випадків, коли на такі дії надала згоду держава перебування.

Третій нормативний блок – європейсько-регіональний – віддзеркалює генеральні принципи й завдання Ради Європи, її структурних підрозділів і дорадчих органів щодо організації міжнародних добросусідських відносин у європейському просторі, а також сприяє розбудові та ефективної реалізації правового механізму забезпечення міжтериторіального, транскордонного та транснаціонального співробітництва за умови оптимального застосування дипломатичного інструментарію представниками консульської сфери. Суб'єктом формування та юридичного закріплення відповідних міжнародних стандартів виступає Рада Європи, до складу якої входять 46 держав, з-поміж яких усі члени ЄС, Велика Британія, інші європейські держави та Туреччина. Значна частина нормативних положень є переважно рекомендаційною. Водночас членство в цій міжнародній організації зобов'язує національні публічні адміністрації у низці випадків чітко виконувати встановлені вимоги та реалізовувати спільні, попередньо погоджені заходи.

У Статуті Ради Європи (1949) наголошено, що метою її діяльності досягнення більшої єдності між суб'єктами міжнародного права для збереження та практичної реалізації ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння економічному та соціальному прогресу. Досягти поставленої мети можна шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, через укладання угод і здійснення заходів в економічній,

соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях [195] та у сфері охорони й реалізації прав людини відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950). Сьогодні особливості здійснення дипломатичних зносин на європейському континенті, зокрема для України, зумовлено досить складною і взаємоузгодженою системою міжнародних зобов'язань у межах членства в Раді Європи, законодавства ЄС [196], національних правових засадам і міжнародних угод у найрізноманітніших сферах реалізації спільних міждержавних інтересів.

У низці міжнародних документів, з-поміж яких визначальне місце належить Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи органами влади (1980), Європейській хартії місцевого самоврядування (1985) та Утрехтській декларації про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін (2009), закладено основи для налагодження міждержавного співробітництва між європейськими країнами. У нашому дослідженні визначено чіткі правила, орієнтири та напрями діяльності органів публічної влади, громадськості та інших зацікавлених суб'єктів соціально-економічної та політичної взаємодії, Вони також слугують підґрунтям для формування та розвитку державних регіональних політик [197], а також для розроблення приписів національних законодавств у цій сфері. Прикладом слугує перший такий національний правовий акт, який нині втратив чинність, – Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004, та чинний Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України» від 24.04.2024.

Міжнародним співробітництвом вважають комплекс спільних дій, спрямованих на істотне посилення і поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або суб'єктами владних повноважень, що перебувають під юрисдикцією двох чи кількох держав, а також на укладання із цією метою потрібних міжнародних угод або досягнення домовленостей. Інформацію про вчинення всіх юридично значущих дій без зволікань

направляють для ознайомлення Генеральному секретареві Ради Європи [51]. Також передбачено проведення консультативних та контрольних заходів, спрямованих на належне вироблення оптимальних шляхів реалізації європейських регіональних стратегій, узгоджених із правовим полем ЄС.

Важливо наголосити на впровадженні в практику узгодженої класифікації міжнародних договорів із транскордонного співробітництва, зміст і форму яких мають обов'язково враховувати національні публічні адміністрації, з-поміж яких [198]:

1) типові міждержавні угоди про розвиток міжнародного співробітництва: Типова міждержавна угода про розвиток транскордонного співробітництва; Типова міждержавна угода про транскордонні регіональні зв'язки; Типова міждержавна угода про транскордонні місцеві зв'язки; Типова міждержавна угода про транскордонне співробітництво на контрактній основі між місцевими органами влади; Типова міждержавна угода про органи транскордонного співробітництва між місцевими органами влади;

2) угоди, статuti й договори про основні принципи міжнародного співробітництва: Угода про основні принципи створення групи зв'язку між місцевими органами влади; Угода про основні принципи координації управління транскордонними місцевими державними справами; Угода про основні принципи створення транскордонних асоціацій приватного права; Договір про основні принципи поставки товарів або надання послуг між прикордонними місцевими громадами; Договір про основні принципи поставки товарів або надання послуг між прикордонними місцевими громадами; Договір про основні принципи створення органів співробітництва між громадами.

Суттєвим функціональним доповненням Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи органами влади (1980) стали три протоколи, ухвалені в подальші роки [51]. Зокрема, Додатковий протокол до Європейської рамкової

конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи органами влади (1995) роз'яснює і розширює елементи юридичного механізму реалізації співробітництва.

Найважливіші положення цього документа полягають у закріпленні імперативності рішень, спільно ухвалених у межах угоди про міжнародне співробітництво, які мають своєчасно й повною мірою виконувати всі залучені суб'єкти. Водночас реалізація таких рішень потребує дотримання національних законодавств із набуттям ними загальної юридичної сили, що поширюється на територію держав, закріплених у договірний спосіб. У Протоколі № 2 (1998) та Протоколі № 3 (2009) до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи органами влади (1980) віддзеркалено питання організації міжтериторіального співробітництва й діяльності об'єднань єврорегіонального співробітництва.

Значна кількість різних аспектів збігу національних інтересів європейських країн зумовила зростання обсягу спеціальних міжнародних правових актів, що врегульовують основні питання інтернаціональних відносин [195]. Наприклад, Європейська ландшафтна конвенція від 20.10.2000 № ETS N 176, у якій визначено сферу міждержавної взаємодії щодо належного використання, охорони, захисту природної спадщини, навколишнього середовища й територій. Рекомендація № R(2000)1 від 12.01.2000 Комітету міністрів Ради Європи про сприяння транскордонному співробітництву в галузі культури між територіальними громадами чи органами влади та Рекомендація Rec(2005)3 від 02.02.2005 Комітету міністрів РЄ щодо вивчення мов держав у прикордонних регіонах конкретизують співробітництво у відповідних галузях міжнародного права.

3.2. Основні шляхи покращення адміністративно-правових засад зі сприяння діяльності почесних консулів іноземних держав в умовах європейської інтеграції України

Суттєві глобальні виклики, що постали перед Україною, зумовлюють важливість подальшої об'єктивної постановки та всебічної реалізації довгострокової національної стратегії для інтеграції до демократичної, цивілізованої спільноти. Лише логічне завершення процесів європейської та євроатлантичної інтеграції, які нині відбуваються, дозволить українському громадянському суспільству досягти належного рівня паритетного міжнародного співробітництва. Зокрема, вступ до ЄС за умови виконання документально засвідчених і ратифікованих українського стороною міжнародно-правових зобов'язань, реформування публічної сфери з використанням людиноцентрованого підходу уможливить суверенне й незалежне державотворення.

Окреслені аспекти потрібно реалізовувати в багатьох напрямках, у яких основоположні принципи й засади міжнародного права становлять підґрунтя міждержавних відносин, а дипломатія є базовим інструментом ефективної комунікації. Як уже наголошено в нашій роботі, національне адміністративне законодавство в галузі функціонування інституту почесних консулів іноземних держав на сьогодні розвинуто недостатньо. Переважно його представлено в лаконічному Положенні про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами, затвердженому Наказом МЗС України від 17.12.2021 № 591. Зміст цього правового акта фактично дублює положення Віденської конвенції про консульські зносини (1963). Уважаємо, що накопичення неоптимального нормативно-правового масиву не забезпечує вдосконалення цієї сфери, навпаки, може спричинити негативний вплив через наявність прогалин у правовому регулюванні, двозначних трактувань у правотворчості та правозастосовній практиці тощо.

На наш погляд, є доцільним моделювання перспективних напрямів розвитку адміністративно-правового забезпечення діяльності та функціонування почесних консулів іноземних держав і відповідних консульських установ з двох позицій з урахуванням постійних змін умов і чинників європейської інтеграції України з огляду на сучасні трансформації глобального світопорядку [199]. Зокрема, напрям міжнародно-правового розвитку має доволі широкий зміст, який через системну реалізацію взаємопов'язаних державних стратегій і планів внутрішньополітичної і зовнішньополітичної діяльності спрямовано на формування уповноваженими органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства стабільного, найбільш сприятливого державно-політичного, правового, соціального, економічного, безпекового й фінансового середовища, що є важливою умовою для налагодження стійких, ефективних і партнерських дипломатичних відносин з державами – членами ЄС та Ради Європи.

Консульські посадові особи виконують свою професійну діяльність не лише з відповідно до норм міжнародного права та законодавства ЄС, а й репрезентують ціннісні орієнтири й демократичні принципи європейського співтовариства. З огляду на це Україна, яка прагне до повноправного членства в ЄС і проголошує цей курс у конституційних положеннях, має розвивати відповідний державно-суспільний устрій. Саме за таких умов можливе дієве функціонування почесних консулів іноземних держав, де національне законодавство узгоджено з нормами міжнародного права та адаптовано до права ЄС.

У короткостроковій та середньостроковій перспективі потрібно виконати міжнародно-правові зобов'язання, насамперед у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014), де окреслено стратегічні напрями наближення національної правової системи до правового надбання ЄС, а також реалізувати положення національних нормативно-правових актів, зорієнтованих на утвердження демократичних цінностей та розвиток громадянського суспільства.

Перший адміністративно-правовий блок (суспільно-гуманітарний), у якому передбачено виконання міжнародних правових зобов'язань, стосується практичної імплементації Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 рр., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 № 756-р, та Плану заходів до 2024 р. щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.02.2023 № 160-р.

Розвинене громадянське суспільство становить фундамент новітньої української державності, оскільки є ключовим чинником демократичної легітимності публічної влади та гарантією її ефективності. Саме в умовах активної взаємодії держави й громадських інституцій забезпечується реальне втілення принципів верховенства права, захист прав і свобод людини та громадянина, а також досягається належний баланс між владними повноваженнями та суспільним контролем за їх реалізацією.

Після проголошення державної незалежності в Україні невпинно відбуваються процеси реформування, однак до цього часу, на жаль, наявна значна недосконалість законодавства, надмірна бюрократизованість, окрема непрофесійність посадовців різних рівнів та інші адміністративно-правові чинники, що спричиняють формальність та нерівність у відносинах громадян із державою. Непрозорість і закритість процедур ухвалення та виконання значної частини управлінських рішень, заангажованість публічної бюджетної сфери викликають серйозне занепокоєння в європейських партнерів.

З огляду на це спостерігається обмеженість та недостатня ефективність міжнародного територіального співробітництва, трапляються численні випадки порушення й обмеження прав людини, що є не сумісним із принципами демократії та верховенства права. За таких умов ускладнюється реалізація консульських функцій, тому ці проблеми потребують невідкладного розв'язання.

За умови багатостороннього та злагодженого співробітництва уповноважених вітчизняних органів державної влади України, зокрема Секретаріату Кабінету Міністрів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства фінансів України, а також органів місцевого самоврядування із зацікавленими громадськими організаціями, іншими інститутами громадянського суспільства за підтримки міжнародних організацій (Офіс Ради Європи в Україні, Програма розвитку ООН в Україні, Програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE), інші програми міжнародної технічної допомоги) першорядного значення набувають заходи, спрямовані на втілення демократичних реформ. Саме тому важливо практично реалізовувати основні положення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., оскільки їх упровадження сприятиме посиленню інституційної спроможності органів публічної влади, підвищенню прозорості управлінських процесів і зміцненню партнерських відносин між державою і громадянським суспільством.

У межах реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 рр. додаткових зусиль мають докласти суб'єкти владних повноважень, з-поміж яких Офіс Генерального прокурора, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Національна поліція України, Координаційний центр з надання правової допомоги, Державна установа «Центр пробації», а також інші представники правоохоронної та правозахисної сфери.

У пропонованій інституційній системі подальшого стратегічного реформування і розвитку національної юридичної галузі представлено національні пріоритети та завдання в конкретних кроках організаційно-правового, процедурного й нормотворчого змісту [200; 201]. Наприклад, на

законодавчому рівні потрібно реалізувати важливі аспекти, пов'язані із забезпеченням прав людини, що можливо в результаті розроблення і подання на розгляд Кабінету Міністрів України та Парламенту проєктів нормативно-правових актів з таких питань:

1. Поліпшення превентивних і компенсаційних заходів у зв'язку з неналежними умовами тримання засуджених та осіб, узятих під варту у місцях несвободи, згідно з положеннями Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (1950). Для цього потрібно створити інститут превентивної скарги щодо фактів жорстокого або такого, що принижує людську гідність, поводження, а також ужити негайних заходів превентивного реагування для припинення подальшого тримання осіб у невідповідних умовах; підвищення державних стандартів якості надання безоплатної правової допомоги з обов'язковою фіксацією випадків нелюдського та інших форм поводження, що суперечить міжнародним стандартам; створити подвійну систему регулярних пенітенціарних інспекцій, що є механізмами контролю за дотриманням прав людини в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

2. Внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, зокрема щодо належного застосування адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту; визначення чітких строків адміністративного затримання; унормування категорій правопорушень, передбачених Законом України «Про звернення громадян».

3. Забезпечення розроблення та впровадження програм з підвищення кваліфікації для публічних службовців щодо реалізації міжнародних стандартів захисту персональних даних і доступу до публічної інформації (Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995; Регламент 2016/679 Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних

даних і про вільний рух таких даних» від 27.04.2016) передбачає організацію проведення подальших групових навчань, а також створення умов для впровадження альтернативних способів розв'язання адміністративно-правових спорів, зокрема медіації, під час надання безоплатної вторинної правової допомоги в межах КАСУ.

4. Приведення законодавства України у сфері забезпечення права на свободу мирних зібрань у відповідність із міжнародними стандартами має відбуватися шляхом затвердження службової інструкції для працівників поліції щодо гарантування безпеки під час мирних зібрань. У цій інструкції потрібно враховувати рішення Європейського суду з прав людини та Керівні принципи ОБСЄ зі свободи мирних зібрань (2010) і забезпечувати негайне припинення насильницьких дій без ізоляції мирних протестувальників.

5. Вчасну та повну імплементацію положень Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини (2011), Десяти принципів Глобального договору ООН (2002), Рекомендації CM/Rec (2016)3 Комітету Міністрів Ради Європи «Про права людини та бізнес» від 02.03.2016 важливо здійснювати в таких напрямках: перегляд державного стандарту соціального супроводу і підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, з урахуванням норм Закону України «Про соціальні послуги»; забезпечення доступу до екологічної інформації та участі громадськості в ухваленні рішень з екологічних питань виконання зобов'язань за Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998).

Уведення в Україні правового режиму воєнного стану спричинило покладення системи додаткових міжнародних зобов'язань, спрямованих на забезпечення прав людини. Їхнє швидке й продумане впровадження дає змогу певною мірою захистити українських громадян від порушень і відновити окремі правові можливості. Окрім того, доопрацьований правовий механізм спрямовує державний апарат на ефективну реалізацію владних повноважень у цій галузі.

За умови тісної систематичної взаємодії уповноважених органів державної влади зі спеціалізованими міжнародними організаціями та структурами – насамперед Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців – , потрібно послідовно вдосконалювати правотворчу та правозастосовну діяльність з урахуванням складних умов воєнного часу та виконувати приписи міжнародного права. Зокрема, питання охоплюють такі аспекти:

1) запровадження адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану, що відбулися в умовах окупації для забезпечення реінтеграції територій після їх звільнення;

2) удосконалення механізмів фіксації порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права на тимчасово окупованих територіях;

3) створення дієвого механізму надання потрібної медичної допомоги цивільному населенню, яке постраждало внаслідок воєнних конфліктів, та його психологічної реабілітації;

4) внесення законодавчих змін, що стосуються процедур відновлення статусу резидентів для українців, які проживають на тимчасово окупованій території; визначення правового статусу та забезпечення соціального захисту осіб, позбавлених свободи окупаційною адміністрацією; врегулювання питань, пов'язаних із набуттям правового статусу особами, зниклими безвісти на тимчасово окупованих територіях.

Окремо слід зазначити уповільненість процесів реалізації планових заходів Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, що спричинено об'єктивними обставинами (пандемія COVID-19 та воєнний стан), а також суб'єктивними, з-поміж яких – обмежена спроможність органів державної влади оперативно і якісно реагувати на виклики сучасності. Інститути громадянського суспільства прагнуть паритетної та ефективної взаємодії з публічною адміністрацією, проте в процесі співпраці виникає низка бар'єрів, тому потрібно виокремити

пріоритетні аспекти розвитку у цій сфері, які, на нашу думку, сприятимуть демократизації суспільства.

Для організації ефективних процедур широкої громадської участі у формуванні й реалізації державної політики України з огляду на євроінтеграційні процеси нині постає потреба в удосконаленні чинного законодавства. Зокрема йдеться про внесення змін і доповнень до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про органи самоорганізації населення», а також до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 № 61 «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів» у частині визначених сфер. Важливо створити законодавчі передумови для розширення залучення населення до розвитку форм місцевої демократії, підвищення спроможності органів влади й громадян використовувати інструменти громадської участі, а також для підвищення рівня участі інститутів громадянського суспільства у формуванні державної політики.

Окрім того, потребує унормування загальний і спеціальний порядок проведення органами влади публічних консультацій, а також удосконалення законодавства щодо регулювання механізму проведення громадської антидискримінаційної експертизи та закріплення правових гарантій реалізації свободи мирних зібрань. Оптимізація адміністративних процедур доступу до публічної інформації та порядку оприлюднення в глобальній мережі інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень сприятиме підвищенню рівня відкритості та прозорості публічного управління.

Важливо забезпечити сталий розвиток процедур підготовки й здійснення контролю за виконанням регуляторних та адміністративних актів щодо функціонування механізмів залучення громадськості й суб'єктів господарювання, зокрема через підтримку інститутів громадянського

суспільства та реалізацію проєктів, спрямованих на вдосконалення цифрової інфраструктури для доступу представників цих інститутів до навчання, комунікації, обміну ресурсами тощо, створює стійке підґрунтя для ефективної та довготривалої співпраці громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Другий адміністративно-правовий блок (зовнішньополітичний) виконання міжнародних правових зобов'язань охоплює питання практичної реалізації Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106; Плану заходів щодо забезпечення розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 рр., затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408; Плану дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 327-р [202–204].

Упродовж минулого десятиліття спостерігається суттєвий прогрес у розв'язанні Україною надзвичайно складних і багатоаспектних питань, пов'язаних з євроінтеграційним процесом. Значущим результатом стало надання Європейською радою Україні статусу кандидата на вступ до ЄС (23.06.2022) та початок офіційних переговорів із цього питання (25.06.2024). Водночас ці історичні події зумовили суттєве переформатування сфери міжнародних зносин; зміну підходів до дипломатії та практики здійснення консульських функцій. Збройна агресія лише посилила й прискорила подальший рух України на шляху інтеграції до ЄС.

З огляду на викладене потрібно докласти додаткових зусиль для досягнення відповідних цілей, закріплених у Конституції України. Важливо продовжити послідовну й своєчасну реалізацію взятих на себе юридичних зобов'язань перед європейськими партнерами, а також гармонізацію національного законодавства з нормами міжнародного права та ЄС. У межах

предмета цього наукового дослідження особливий акцент варто зробити на положеннях Угоди про асоціацію України та ЄС (2014), які стосуються з зовнішньо- та внутрішньополітичного діалогу й реформами публічної сфери, міжнародної асоціації, співробітництва та конвергенції; напрямів національної безпеки, юстиції та прав людини й громадянина.

Профільні центральні органи виконавчої влади й інші зацікавлені представники публічної адміністрації мають сприяти формуванню та утвердженню законодавчих передумов для проведення реформ і забезпечення ефективного функціонування публічного управління, правоохоронних, антикорупційних, антидискримінаційних, контрольно-наглядових органів, системи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Системне зниження корупційних ризиків, підвищення професійних і морально-етичних стандартів посадових та службових осіб створюють базу для функціонування підзвітних, інформаційно відкритих і прозорих органів публічної влади на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Міждержавний рівень потребує постійної та належної уваги від національних органів публічної влади, оскільки недоцільно зосереджуватися виключно на внутрішніх процесах реформування. Міжнародне територіальне співробітництво нині вимагає системного вдосконалення в адміністративно-правовій сфері з урахуванням перманентних змін, умов та особливостей реалізації спільної європейської регіональної політики й практик окремих держав – членів ЄС. До основних державних інституцій, відповідальних за ці питання, належать Міністерство розвитку громад та територій України, Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України, Міністерство закордонних справ України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство економіки України, обласні державні адміністрації.

Активізацію транскордонного співробітництва потрібно зосереджувати на вдосконаленні заходів для реалізації Стратегії ЄС для Дунайського регіону й Дунайської транснаціональної програми, розвитку гірських прикордонних територій Карпат, а також на впровадженні проєктів, фінансування яких здебільшого здійснюється за рахунок міжнародної технічної допомоги, програм прикордонного співробітництва в межах Європейського територіального співробітництва на 2021–2027 рр. та європейського фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI).

Напрямок національно-правового розвитку адміністративно-правових засад зі сприяння діяльності почесних консулів іноземних держав в умовах європейської інтеграції України тісно пов'язано з міжнародним складником, який запропоновано й детально описано вище. Його зорієнтовано на послідовне утвердження в суспільно-державній сфері міжнародно-правових стандартів, норм і демократичних європейських принципів, які потрібно використовувати в правотворчій та правозастосовній діяльності центральних і місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Мета напрямку полягає в систематичному забезпеченні організації діяльності та функціонування почесних консульських посадових осіб і консульських установ шляхом раціонального та дієвого вдосконалення адміністративно-правового регулювання, що передбачає гарантування реалізації їхнього правового статусу, усунення формальних і надмірних юридичних та адміністративних бар'єрів, мінімізацію суб'єктивних чинників у цій сфері.

Першу ланку адміністративно-правового розвитку зорієнтовано на концептуальне вдосконалення українського законодавства у контексті поглибленого порозуміння з провідними європейськими партнерами щодо взаємоузгодженості процесів формування і реалізації державних політик і організаційно-правових засад дипломатичної та консульської діяльності. Потрібно виробити й упровадити сучасні національні адміністративно-правові та інформаційно-комунікаційні інструменти, які відповідають праву

ЄС і корелюють з адміністративною практикою іноземних органів публічної влади. Вважаємо за доцільне зосередити увагу на таких аспектах:

1) вироблення законодавчих засад і комплексу заходів суб'єктів публічної адміністрації щодо налагодження формування й закріплення в українців та іноземців стійкого відчуття їхньої реальної дипломатичної та консульської підтримки та захисту за кордоном з боку національних публічних органів, підкріплених конкретними діями та управлінськими рішеннями;

2) організація політико-дипломатичних, міжнародно-правових та іміджевих заходів, спрямованих на позиціонування України як держави з розвиненою та ефективною міграційною системою, прозорими й зручними візовими процедурами й консульським обслуговуванням, а також розроблення на взаємних документів щодо спрощення режиму в'їзду до України, держав – членів ЄС та Ради Європи;

3) юридичне узгодження та реалізація дорожньої карти розширення мережі почесних консульських установ з окремими державами – членами ЄС, збільшення кількості консульських посадових осіб для посилення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також підвищення обсягу і якості консульських послуг;

4) удосконалення державної політики цифрового розвитку з урахуванням міжнародних стандартів і вимог законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних, кібербезпеки й інформаційної безпеки шляхом комплексної цифровізації консульської сфери, модернізації інформаційно-телекомунікаційної системи та створення захищеного кіберпростору з організаційними, криптографічними, технічними та програмними засобами;

5) модернізація та автоматизація системи надання консульських послуг громадянам і юридичним особам за кордоном, подальше впровадження електронних сервісів для спрощення процедур у консульських установах;

6) розвиток захищеної цифрової інфраструктури для доступу працівників консульських установ до внутрішніх ресурсів і систем

МЗС України, інших центральних органів виконавчої влади, задіяних у реалізації зовнішньої державної політики, із створенням віртуальних централізованих електронних офісів, які підвищать ефективність взаємодії органів публічної адміністрації з консульськими посадовими особами та персоналом їхніх установ.

У другій ланці адміністративно-правового розвитку передбачено ґрунтовний перегляд процесів гармонізації норм адміністративного законодавства України з положеннями Віденської конвенції про дипломатичні зносини (1961), Віденської конвенції про консульські зносини (1963), а також із міжнародними дипломатичними традиціями та звичаями у сфері забезпечення професійної діяльності почесних консулів іноземних держав і консульських установ за належного сприяння органів публічної влади держави перебування. Поряд із цим важливим завданням є взаємне узгодження приписів національних нормативно-правових актів, усунення юридичних колізій і неточностей, що перешкоджають формуванню цілісної та ефективної системи регулювання.

Окремо слід наголосити на взаємності в чіткому дотриманні прав і обов'язків відповідних правовідносин, за яких під час належної реалізації владних повноважень відповідно до міжнародно-правових і національних норм почесні консули не мають права зловживати своїм статусом, учиняти неправомірні та інші кроки, що може зашкодити їхній діловій репутації або завдати шкоди міждержавним відносинам. У сучасних умовах профільні адміністративно-правові акти мають зосереджувати особливу увагу передовсім на обґрунтованому посиленні взаємодії та співпраці, передбаченні додаткових заходів контролю та звітування почесних консулів перед дипломатичними представництвами в Україні держави, що акредитує. Окрім того, до Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні від 10.06.1993 потрібно ініціювати внесення змін, щоб додати до переліку почесні консульські установи.

У міжнародному праві спостерігається розлогий та описовий стиль викладу юридичних норм, що, на нашу думку, потребує детальної конкретизації в національному законодавстві для забезпечення належної правотворчої та правозастосовної діяльності. Зокрема, уточнення і роз'яснення потребують вимоги до кандидата чи вже призначеної на посаду почесної консульської посадової особи щодо «активної участі у політичному житті» (п. 5 Загальних положень Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами від 17.12.2021). Доцільно чітко унормувати межі та ступінь такої участі у суспільно-політичній та громадській сферах, визначити підстави для юридичної відповідальності в разі порушення законодавства. Окрім того, окреслити інші аспекти правомірної поведінки почесного консула, які дають змогу ефективно здійснювати його повноваження без надмірного тиску від органів публічної влади.

У законодавстві потребують змін та детального уточнення також оцінні словесні формулювання, які використовують для характеристики особистості почесних консулів. Зокрема, це такі словесні конструкції: «займають помітне становище в суспільстві», «мають необхідні особисті якості» (ст. 92 Консульського статуту України від 02.04.1994), а також «бездоганна репутація», «добре знають особливості державного й суспільного устрою держави перебування», «мають вагомий суспільний статус та сталі контакти з представниками держави», «орієнтуються в законодавстві» (п. 2 Положення про нештатних (почесних) консулів України від 17.02.1997 № 150/97).

Низку інших законодавчих положень і наукових позицій в аналізованій сфері можна в подальшому додатково розглянути для визначення ефективних шляхів їхнього розвитку, оскільки сьогодні правове регулювання діяльності почесних консулів іноземних держав є важливим складником державної політики у сфері зовнішньополітичної діяльності України. Актуальним завданням є розроблення концепції вдосконалення адміністративно-правового механізму регулювання цієї сфери, що

передбачає вдосконалення нормативно-правової бази з чітким визначенням процедури та структурних елементів адміністративно-правового статусу почесного консула, що сприятиме підвищенню правової визначеності, прозорості та ефективності його діяльності в Україні; ухвалення спеціального підзаконного акта про організацію взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування із почесними консулами та консульськими установами; чітке визначення і юридичне закріплення адміністративних процедур акредитації, контролю і припинення діяльності почесних консулів; удосконалення відкритого реєстру почесних консулів із розширеним інформативним наповненням, що міститиме базові відомості та консульський функціонал, доступний для громадян.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. У представленому розділі здійснено комплексне дослідження міжнародно-правових стандартів та адміністративно-правових засад організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні, що дало змогу окреслити основні напрями його подальшого вдосконалення відповідно до викликів сучасності. У процесі аналізу з'ясовано, що підґрунтям для правового регулювання є багаторівнева система міжнародних норм і стандартів, яку сформовано на підставі універсальних (ООН, Віденські конвенції 1961, 1963 рр.); спеціалізованих (Конвенція про спеціальні місії 1969 р., Віденська конвенція 1975 р.); регіональних (документи Ради Європи та ЄС) актів. Їхня імплементація в національне законодавство є невіддільною умовою ефективного функціонування інституту почесних консулів, дотримання прав людини, зміцнення національної безпеки та міжнародного співробітництва України.

Доведено, що інститут почесних консулів вирізняється особливою гнучкістю та факультативністю, що дозволяє державам ефективно враховувати власні інтереси, адаптуючись до конкретних зовнішньополітичних і внутрішньодержавних умов. Попри обмеженість у

сфері привілеїв та імунітетів порівняно зі штатними консульськими посадовими особами почесні консули є важливим каналом дипломатичної взаємодії, інструментом захисту інтересів громадян та чинником формування сприятливого міжнародного іміджу України.

2. Міжнародно-правові акти, зокрема Віденська конвенція про консульські зносини (1963), чітко визначають категорії консульських посадових осіб, установлюють правові механізми їхнього призначення, порядок надання екзекватури, регламентують функції, права й обов'язки, а також умови припинення їхньої діяльності. Важливим є закріплення на міжнародному рівні гарантій безпеки, недоторканності приміщень консульських установ, дотримання конфіденційності й процедурних правил взаємодії з органами влади держави перебування. Сучасний розвиток міжнародного права вимагає врахування новітніх викликів та тенденцій у сфері транскордонного, міжтериторіального і єврорегіонального співробітництва, що особливо актуально для України як держави з високим рівнем залучення до європейських інтеграційних процесів. Аналіз документів Ради Європи, ЄС та чинного національного законодавства засвідчує потребу у формуванні ефективної моделі взаємодії почесних консулів з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадянами.

3. Упровадження адміністративно-правових реформ у зазначеній сфері має ґрунтуватися на поєднанні принципів міжнародного права, національних традицій і сучасних європейських стандартів публічної адміністрації. Особливого значення набуває гармонізація українського законодавства з положеннями міжнародних актів, розвиток інституційної спроможності державних органів у забезпеченні діяльності почесних консулів, створення ефективних механізмів контролю та моніторингу їхньої роботи.

Наголошено, що реалізація сформульованих завдань сприятиме зміцненню позицій України на міжнародній арені, підвищенню рівня захисту прав громадян та інтересів держави за кордоном, активізації міжнародного

економічного, гуманітарного та культурного співробітництва та формуванню позитивного міжнародного іміджу України. Подальший науковий і практичний розвиток інституту почесних консулів потрібно здійснювати з урахуванням змін у міжнародно-правових підходах, інноваційних практик європейських країн та адаптації до потреб національної правової системи, тобто формування ефективної моделі адміністративно-правового регулювання інституту почесних консулів в Україні є першорядним чинником поглиблення європейської інтеграції, посилення публічної дипломатії та забезпечення сталого розвитку в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій.

4. Визначено, що ефективне функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в умовах європейської інтеграції України залежить від комплексного вдосконалення адміністративно-правових засад, зокрема через системне реформування нормативно-правової бази й усунення її недоліків, з-поміж яких неоптимальність, наявність правових колізій і двозначність у тлумаченні законодавчих норм. Установлено, що гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з положеннями Віденських конвенцій про дипломатичні та консульські зносини, є важливою передумовою для забезпечення належного функціонування почесних консулів. Обґрунтовано потребу в чіткому нормативному врегулюванні критеріїв для кандидатів на посаду почесних консулів, передусім у деталізації таких понять, як «бездоганна репутація», «активна участь у політичному житті», «вагомий суспільний статус».

5. Запропоновано подальший розвиток адміністративно-правових засад діяльності почесних консулів у двох основних напрямках: міжнародно-правовому та національно-правовому.

У міжнародно-правовому контексті наголошено на важливості реалізації міжнародних правових зобов'язань України в межах угод із ЄС, що передбачає трансформацію національних механізмів відповідно до стандартів

у сфері прав людини, розвитку громадянського суспільства, транскордонного співробітництва й консульського обслуговування.

Національно-правовий напрям розвитку важливо зорієнтувати на вдосконалення українського законодавства щодо організації діяльності почесних консулів через упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізацію консульських послуг і створення прозорих механізмів взаємодії між консульськими установами й органами державної влади. Особливу увагу слід зосередити на розробленні чітких процедур акредитації, контролю та припинення діяльності почесних консулів, а також на вдосконаленні відкритого реєстру почесних консулів, що має забезпечувати максимальну прозорість для суспільства.

Отже, реалізація пропонованих адміністративно-правових заходів сприятиме підвищенню ефективності діяльності інституту почесних консулів, зміцненню міжнародного іміджу України та прискоренню її інтеграції до європейської спільноти.

ВИСНОВКИ

1. У процесі дослідження здійснено теоретико-правовий аналіз інституту почесних консулів іноземних держав як особливого та важливого елемента міжнародних відносин і публічного управління. З'ясовано, що почесні консули не є штатними працівниками дипломатичної служби, однак виконують суттєву роль у розвитку політичних, економічних, культурних, гуманітарних й інших контактів між Україною та іноземними державами. Зокрема, вони забезпечують офіційне представництво іноземних держав, сприяють захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб, організовують інформаційний обмін, налагоджують співпрацю між органами публічної влади різних країн, а також виконують важливу комунікаційну та сервісну функцію в кризових ситуаціях. У цій розвідці особливу увагу зосереджено на багатоаспектності їхніх завдань – від участі в дипломатичних та гуманітарних місіях до реалізації спільних освітніх і бізнесових проєктів. Такий підхід дає змогу вважати почесних консулів універсальними посередниками в системі сучасних міжнародних відносин, що сприяють підвищенню авторитету та іміджу України на міжнародній арені.

2. Системно проаналізовано й класифіковано чинну нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність почесних консулів іноземних держав в Україні. Установлено, що національне законодавство та підзаконні акти щодо організації і функціонування інституту почесних консулів мають низку прогалин, у них не завжди враховано сучасні міжнародні стандарти та динаміку глобальних трансформацій. З'ясовано, що питання процедур призначення, звільнення, делегування повноважень, юридичних гарантій, а також порядку здійснення контролю й відповідальності почесних консулів урегульовано неповною мірою – це спричиняє правову невизначеність. З огляду на це доведено, що відсутність єдиного кодифікованого нормативного акта знижує ефективність правового регулювання, гальмує інтеграційні процеси та створює перепони для якісної взаємодії з іноземними партнерами. Наведено низку аргументів стосовно важливості гармонізації національного

законодавства з положеннями Віденської конвенції про консульські зносини, європейськими директивами та іншими міжнародними актами, тобто це має стати одним з пріоритетів у державній політиці та публічному управлінні.

3. Досліджено сучасний стан формування і реалізації державної політики України щодо інституту почесних консулів іноземних держав з позиції європейської інтеграції та безпекових викликів. Виявлено, що нині Україна перебуває на етапі глибоких змін і реформ у сфері зовнішньої політики, публічного управління та інтеграції до європейського простору. Аргументовано, що діяльність почесних консулів слід уважати стратегічним напрямом розвитку публічно-правових інститутів для сприяння реалізації зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів держави. Також обґрунтовано важливість підвищення прозорості, підзвітності й ефективності у формуванні політики щодо призначення, контролю та взаємодії з почесними консулами, оскільки це відповідає міжнародним зобов'язанням України. Зокрема наголошено на актуальних безпекових ризиках, спричинених військовою агресією проти України, та потребі залучення почесних консулів до розбудови системи національної безпеки, захисту прав громадян і протидії зовнішнім загрозам.

4. Окреслено й обґрунтовано особливості набуття і реалізації адміністративно-правового статусу почесних консулів іноземних держав в Україні. Доведено, що адміністративно-правовий статус почесних консулів поєднує низку специфічних рис: вони діють від імені держав, що їх акредитували, проте мають певні обмеження щодо обсягу повноважень і не належать до категорії державних службовців країни перебування. Автор запропонував чітку структуризацію статусу почесного консула, у якій ураховано правовий, організаційний, гарантійний і відповідальний компоненти. Окремо наголошено на важливості розроблення прозорих та ефективних адміністративних процедур, які забезпечуватимуть належне призначення, підготовку, контроль і відкликання почесних консулів, їхню професійну підготовку та підвищення кваліфікації. Проаналізовано питання

захисту їхніх прав у межах службових повноважень і врегулювання конфліктних ситуацій.

5. Деталізовано адміністративно-правові механізми сприяння розвитку міжнародного територіального співробітництва, у яких почесні консули іноземних держав виконують першорядну функцію. Засвідчено, що консули суттєво впливають на розвиток транскордонного, міжрегіонального, муніципального співробітництва, особливо в галузях економіки, культури, освіти, науки, охорони здоров'я. Також проаналізовано форми й методи реалізації спільних проєктів, інформаційного обміну, проведення культурних та освітніх заходів, організації міжнародних форумів і конференцій. Доведено, що розвиток міжнародного співробітництва на місцевому рівні сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, створенню нових можливостей для територіальних громад, формує додатковий потенціал для інтеграції України у світове співтовариство.

6. Проаналізовано адміністративно-правові аспекти взаємодії органів публічної влади та місцевого самоврядування з почесними консулами іноземних держав. Доведено, що взаємодія органів публічної адміністрації з почесними консулами потребує впровадження ефективних процедур, які забезпечують прозорість, своєчасність і результативність комунікації. З'ясовано, що впровадження чітких регламентів, кризових механізмів комунікації, електронних платформ для обміну інформацією та створення спільних робочих груп дозволяє забезпечити оперативне розв'язання проблемних питань, захист прав громадян, підтримку у надзвичайних ситуаціях. Указано на важливість розвитку партнерських відносин, удосконалення взаємодії з органами МЗС України, органами публічної влади, що сприятиме підвищенню авторитету України в міжнародному середовищі.

7. Обґрунтовано потребу в імплементації міжнародно-правових стандартів в організацію роботи почесних консулів в Україні. На основі аналізу Віденської конвенції про консульські зносини, низки актів ООН, РЄ, ЄС визначено пріоритетні міжнародні стандарти, принципи й вимоги до

діяльності почесних консулів, обов'язкові для впровадження в Україні. Визначено, що адаптація національного законодавства до міжнародних норм забезпечить підвищення рівня правової визначеності, створить сприятливі умови для розвитку дипломатичних і консульських інституцій, сприятиме формуванню єдиного європейського простору зовнішніх відносин, посилить захист прав громадян. Окремо наголошено на важливості системного перегляду адміністративних процедур з урахуванням динаміки міжнародного права, а також регулярного професійного навчання працівників МЗС та почесних консулів.

8. Запропоновано шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності інституту почесних консулів іноземних держав в Україні в умовах європейської інтеграції. На підставі комплексного дослідження розроблено практичні рекомендації щодо модернізації адміністративно-правового забезпечення, процедури призначення, контролю, звітності та підвищення прозорості діяльності почесних консулів. Зокрема, запропоновано впровадити електронний документообіг, створити систему індикаторів ефективності діяльності, запровадити сучасні форми підготовки та підвищення кваліфікації консулів, удосконалити систему державного контролю і моніторингу їхньої роботи, посилити персональну відповідальність та підзвітність почесних консулів. Наголошено на важливості підтримки реформування дипломатичної та консульської служби відповідно до стандартів ЄС і НАТО, забезпечення сталого розвитку інституту почесних консулів як ефективного інструмента публічної дипломатії, сприяння активній участі України в міжнародних інтеграційних процесах, розширенні контактів із країнами-партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 4. Предметно-тематична частина: П–Я / Відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2013. 357 с.
2. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 6. Біографічна частина: Н–Я / Відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2016. 370 с.
3. Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй від 13.02.1946. URL : https://zakon.cc/law/document/read/995_150.
4. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961. URL : <http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/08.htm>.
5. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963. URL : <http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/09.htm>.
6. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
7. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін.; за ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т.1 : Основи теорії. 416 с.
8. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с.
9. Міжнародне публічне право : основи теорії : навчально-методичний посібник / Х. Н. Бехруз, С. С. Андрейченко, М. В. Грушко та ін. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 252 с.
10. Сучасні проблеми міжнародного права : монографія / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
11. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

- 12.Задорожна С. М. Загальні принципи міжнародного права : еволюція та сучасність : монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 360 с.
- 13.Задорожній О. В. Поняття та нормативні вимоги основних принципів міжнародного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 242–255.
- 14.Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL : <http://surl.li/dndtn>.
- 15.Історія міжнародних відносин : підручник / І. В. Алексеєнко, А. Х. Маргулов, І. А. Єремєєва, М. В. Несправа. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.
- 16.Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин : навчальний посібник. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.
- 17.Технології сучасних міжнародних відносин : колективна монографія / І. В. Іщенко, О. Ю. Висоцький, В. О. Пермінов та ін.; за заг. ред. І. В. Іщенка. Дніпро : ТОВ «Акцент ПП», 2021. 292 с.
- 18.Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / За заг. ред. О. М. Кузя. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с.
- 19.Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / М. Требін, Л. Герасіна, В. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2016. 540 с.
- 20.Лісовський П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація : навчальний посібник. Київ : Кондор-Видавництво, 2019. 156 с.
- 21.Степаненко К. В. Перспективні напрями наукових досліджень сучасних міжнародних відносин. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2(2). С. 159–164.
- 22.Васильковська К. О., Гончаренко І. М. Сутність і основні форми міжнародних відносин. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку*

- кластерного підприємництва в Україні* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2020 р.). Київ : КНУТД, 2020. С. 135–138.
23. Словник міжнародно-правових термінів / Укладач О. О. Грін. Ужгород : ПП Данило С. І., 2010. 500 с. (Серія «Бібліотека юриста-міжнародника»).
 24. Панов А. В. Дипломатична і консульська служба : підручник. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 270 с.
 25. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба : підручник. Донецьк, 2012. 444 с.
 26. Консульський статут України, затверджений указом Президента України від 02.04.1994 № 127/94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>.
 27. Путрова А. А. Адміністративно-правове регулювання консульської діяльності в Україні : дис. ... докт. філос. : 081 Право; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2022. 216 с.
 28. Енциклопедія Сучасної України. Т. 14 : «Кол» – «Кос» / Гол. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. 767 с.
 29. Биркович Т. І. Правове регулювання дипломатичної служби в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 187 с.
 30. Гріненко О. О. Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції : міжнародно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 208 с.
 31. Лозінська С. В. Інститут почесних консулів в міжнародному праві та практиці України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. 186 с.

32. Долинська М. Консульські установи як учасники українського нотаріального процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 41–45.
33. Крупеня І. М. Дипломатична та консульська служба. Київ : КиМУ, 2019. 336 с.
34. Процаєв В. В. Поняття території дипломатичного представництва та консульської установи України за кордоном. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 37–45.
35. Пуртова А. А. Міжнародні договори у системі джерел правового регулювання консульської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 69. С. 456–460.
36. Руденко І. І. Митні пільги щодо дипломатичних представництв, консульських установ, їх офіційних осіб: генеза наукової думки та національного законодавства. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 1. С. 100–111.
37. Турчин Я. Б. Дипломатична та консульська служба : підручник; Нац. ун-т «Львів. політ-ка». Львів : Вид-во Львів. політ., 2018. 329 с.
38. Фелонюк Д. Консульський захист прав та свобод громадян України за кордоном. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1. С. 131–137.
39. Фурса Є. Є. Теоретичні підходи до посвідчення консулом заповітів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 72. Т. 1. С. 171–176.
40. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Інститут почесних (нештатних) консулів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105. Ч. 1. С. 9–14.
41. Матяш І. Б. Заснування інституту почесних консулів України в 1918–1923 рр. : правові засади та ключові особи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 127. Ч. 1. С. 4–12.

42. Мірошніченко О. А. Почесний консул: міжнародне право та національне законодавство України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 303–307.
43. Лозінська С. В. Зародження і становлення правового інституту консульства в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 3. С. 157–161.
44. Чучкова Н. О. Консул як суб'єкт захисту прав, свобод та інтересів іноземних осіб у цивільному процесі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Вип. 3 (25). С. 53–59.
45. Грачевська Т. О. Почесні консульства у двосторонньому співробітництві держав: функціональний вимір. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2018. С. 113–118.
46. Окладна М. Г., Тараніченко Ю. І., Чуйко В. О. Правові проблеми функціонування інституту почесного консула в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 2 (17). С. 15–21.
47. Тертична А. Штатні і позаштатні консульські установи України в Болгарії: внесок у розвиток публічної дипломатії. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 147–169.
48. Хачатрян А. А. Інститут почесних консулів іноземних держав в Україні та особливості їхнього правового статусу. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 105–107.
49. Про затвердження Положення про почесних консулів іноземних держав в Україні та консульські установи, що очолюються такими консулами : наказ МЗС України від 17.12.2021 № 591. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-21#Text>.
50. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Інститут почесних (нештатних) консулів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 105. Ч. 1. С. 9–4.

51. Законодавство України. Універсальний пошук / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
52. Хачатрян А. А. Ретроспективний аналіз адміністративного-правового регулювання інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 273–281.
53. Дипломатичні установи / Міністерство закордонних справ України. URL : <https://salo.li/4e1C894>.
54. Хачатрян А. А. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння сутності та змісту інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 167–171.
55. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
56. Договірно-правова база у консульській сфері. МЗС України. URL : <http://surl.li/hjfrb>.
57. Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею від 08.09.1991. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_008#Text.
58. Консульська конвенція між Україною та Китайською Народною Республікою від 31.10.1992. URL : <https://salo.li/58E58A2>.
59. Консульська Конвенція між Україною і Литовською Республікою від 28.03.1995. URL : <https://salo.li/0562974>.
60. Консульська Конвенція між Україною і Грузією від 14.02.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_033#Text.
61. Консульська конвенція між Україною і Республікою Куба від 23.09.2002. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192_016#Text.
62. Угода про консульські відносини між Україною і Австралією від 09.03.1992. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/036_001#Text.

63. Консульська конвенція між Україною та Італійською Республікою від 23.12.2003. URL : <http://surl.li/hjdfi>.
64. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 №2411-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
65. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 (Введено в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021). URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.
66. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
67. Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями : постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 № 306. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2016-п#Text>.
68. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>.
69. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-п#Text>.
70. Про затвердження Положення про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України : постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 № 1050. URL : <https://salo.li/0F9ab0A>.
71. Питання координації зовнішньополітичної діяльності держави : указ Президента України від 22.12.2021 № 671/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/2021#Text>.

72. Про Положення про закордонні дипломатичні установи України : указ Президента України від 15.03.2021 № 99/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>.
73. Про Консульський статут України : указ Президента України від 02.04.1994 № 127/94. URL : <https://surli.cc/fizulz>.
74. Про затвердження Положення про працівників, які виконують функції з обслуговування в органах дипломатичної служби : наказ МЗС України від 11.01.2019 № 9. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0134-19#Text>.
75. Про затвердження Порядку надання відпусток, здійснення відряджень та погодження приватних поїздок працівників дипломатичної служби, направлених у довготермінове відрядження до закордонних дипломатичних установ України : наказ МЗС України від 16.07.2021 № 293. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1157-21#Text>.
76. Про стажування працівників дипломатичної служби, які направляються до закордонних дипломатичних установ України : наказ МЗС України від 03.10.2017 № 415. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1313-17#Text>.
77. Про затвердження Порядку надання відпусток, здійснення відряджень та погодження приватних поїздок працівників дипломатичної служби, направлених у довготермінове відрядження до закордонних дипломатичних установ України : постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2020 № 1288. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1157-21#Text>.
78. Про затвердження Порядку оплати витрат, пов'язаних із здобуттям дітьми працівників дипломатичної служби, направлених у довготермінове відрядження, дошкільної та загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2021-п#Text>.

79. Про Положення про дипломатичного радника державного органу : Указ Президента України від 31.12.2005 № 1901/2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1901/2005#Text>.
80. Деякі питання оплати праці, організаційного та матеріально-технічного забезпечення дипломатичного радника центрального органу виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 № 1528. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1528-2006-п#>.
81. Про затвердження Порядку оформлення тимчасового відрядження дипломатичних працівників для призначення на посади дипломатичних радників у центральних органах виконавчої влади : Наказ МЗС України від 05.02.2007 № 15. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-07#Text>.
82. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
83. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
84. Про затвердження Інструкції про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства : наказ Міністерства юстиції України, МЗС України від 21.09.2015 № 1786/5/272. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1117-15#Text>.
85. Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України : наказ МЗС України від 23.04.2018 № 182. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18#Text>.
86. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України : наказ Міністерства юстиції України, МЗС України від

- 27.12.2004 № 142/5/310. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04#Text>.
87. Консульська легалізація офіційних документів : роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.01.2011. URL : <https://salo.li/b34BF77>.
88. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
89. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
90. Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України : наказ МЗС України від 23.05.2001 № 32/5/101. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0473-01#Text>.
91. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання : наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text>.
92. Деякі питання обліку громадян України, які проживають за межами України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.2020 № 85. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2020-п#Text>.
93. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
94. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» : указ Президента України від 27.03.2001 № 215/2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>.
95. Про затвердження зразків документів, які подаються за кордоном для встановлення належності до громадянства України, перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення

- громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України : наказ МЗС України від 23.11.2022 № 389. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1559-22#Text>.
96. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
97. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>.
98. Про затвердження Порядку розгляду звернень громадян у Міністерстві закордонних справ України, його представництвах на території України та закордонних дипломатичних установах України : наказ МЗС України від 24.12.2019 № 605. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0061-20#Text>.
99. Про затвердження Порядку проведення виїзних консульських обслуговувань громадян України консульськими посадовими особами закордонних дипломатичних установ України : наказ МЗС України від 14.06.2011 № 148. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0803-11#Text>.
100. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21.01.1994 № 3857-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>.
101. Про затвердження Порядку провадження в закордонних дипломатичних установах України за заявами про оформлення документів для залишення на постійне проживання за кордоном громадян України, які виїхали за кордон тимчасово : наказ МЗС України від 22.12.2017 № 573. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0077-18#Text>.
102. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

103. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 №118. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-п#Text>.
104. Про затвердження Вимог до організації роботи з оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : наказ МЗС України, МВС України, Служби безпеки України від 30.10.2017 № 469/897/605. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1432-17#Text>.
105. Питання спрощення набуття громадянства України іноземцями та особами без громадянства, які брали (беруть) участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони України, та громадянами Російської Федерації, які зазнали переслідувань через політичні переконання : указ Президента України від 13.08.2019 № 594. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594/2019#Text>.
106. Питання організації оформлення та видачі Міністерством закордонних справ, дипломатичним представництвом чи консульською установою України довідки, що підтверджує переслідування через політичні переконання громадянина Російської Федерації у країні своєї громадянської належності : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2019-п#Text>.
107. Хачатрян А. А. Систематизація законодавства України зі здійснення консульських функцій щодо забезпечення прав людини і громадянина. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, НУ «Одеська юридична академія», 3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 74–80.
108. Політична енциклопедія / ред. кол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

109. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
110. Політологічний енциклопедичний словник / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, Харків. асоціація політологів; за ред. М. П. Требін. Харків : Право, 2015. 814 с.
111. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
112. Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні : монографія / авт. кол. : Т. Л. Нагорняк, М. В. Примуш та ін. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 228 с.
113. Хачатрян А. А. Правові засади державної політики України у сфері міжнародного співробітництва й консульських відносин. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 98–103.
114. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
115. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України : теорія, методологія, механізми : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 392 с.
116. Сіренко К. Ю. Євроінтеграційна політика України : позитивні та негативні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22. Ч. 3. С. 65–68.
117. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека : навчально-методичний посібник. Одеса : Фенікс, 2020. 60 с.
118. Костенко А. М. Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2018. 411 с.

119. Дудкевич В. І. Євроінтеграційні практики України: політологічний вимір : дис. ... докт. філос. : 052 Політологія / Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 264 с.
120. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3–4. С. 254–263.
121. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 07.02.1992, 25.03.1957. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
122. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
123. Про Заяву Верховної Ради України щодо пріоритетних питань інтеграції України до Європейського Союзу : Постанова Верховної Ради України від 08.10.2021 № 1806-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1806-IX#Text>.
124. Про Положення про Офіс Президента України : Указ Президента України; Положення від 25.06.2019 № 436/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#Text>.
125. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#>.
126. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=116%2F95-%E2%F0#Text>.
127. Комітет Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва : Верховна Рада України. URL : https://komzak.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73009.html.

128. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
129. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
130. План дій «Україна–Європейський Союз». Європейська політика сусідства від 12.02.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693.
131. План дій Україна-ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки від 18.06.2007 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_956#Text.
132. Порядок денний асоціації Україна–ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990.
133. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 №2483-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text>.
134. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 779-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2017-p#n10>.
135. Транскордонне співробітництво України : стан, проблеми, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. І. В. Артьомова. Ужгород : Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень, 2012. 520 с.
136. Стрижакова А. Ю. Механізми державного управління розвитком транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Донецький державний університет управління. Маріуполь, 2017. 248 с.

137. Рівас М. М. Публічне адміністрування транскордонного співробітництва України та країн-учасниць ЄС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 217 с.
138. Коваленко Є. О. Передумови становлення та розвитку транскордонного співробітництва в європейських країнах та Україні. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2015. № 1. С. 16–20.
139. Сілічєва Н. Є. Напрями активізації транскордонної співпраці у регіональному розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 1(2). С. 160–165.
140. Сприяння євроінтеграційним процесам у країнах Східного партнерства : інструменти національної та регіональної політики : монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; за ред. Х. Притули та І. Хорги. Львів, 2022. 224 с. (Серія «Транскордонне співробітництво»).
141. Фетько Ю. І. Правові засади транскордонного співробітництва місцевих органів влади України : монографія. Ужгород : Редакційно-видавничий відділ видавництва УжНУ «Говерла», 2022. 176 с.
142. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень : монографія / Н. Павліха, О. Корнелюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 212 с.
143. Меморандум про взаєморозуміння для започаткування Діалогу про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва між Міністерством регіонального розвитку та будівництва України і Європейською Комісією від 22.07.2009. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_935#Text.
144. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#Text>.

145. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-п#Text>.
146. Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України. URL : <https://salo.li/3AFBe4a>.
147. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025. URL : <https://salo.li/ab49163>.
148. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
149. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
150. Кондратенко В. М. Теорія і практика адміністративно-правових засобів забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю : монографія. Харків : Мачулін, 2018. 435 с.
151. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська та ін. Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса, 2021. 193 с.
152. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред. : Л. Білої-Тіунової; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.
153. Адміністративне право : навчальний посібник / за заг. редакцією В. М. Гаращука та Р. В. Шаповала. Харків : Право, 2023. 255с.
154. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. О. Правоторової. Вид. четв. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
155. Хачатрян А. А. Адміністративно-правові засади діяльності почесних консулів іноземних держав і консульських установ, що очолюються такими консулами в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 110–115.

156. Дипломатія : навчальний посібник / Корольчук Л. В., Баула О. В., Галазюк Н. М. та ін. Луцьк : ПП «Волинська друкарня» 2024, 340 с.
157. Про затвердження Порядку призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України : Наказ МЗС України від 04.08.2014 № 332. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-14#Text>.
158. Про нештатних (почесних) консулів України : Указ Президента України від 17.02.1997 № 150/97. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/97#Text>.
159. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / ред. кол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
160. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
161. Податковий кодекс України від 02.12.2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
162. Господарський кодекс України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
163. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII.
164. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
165. Про затвердження Типової угоди про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 № 1331. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1331-2011-п#Text>.

166. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : Указ Президента України від 10.06.1993 № 198/93. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#Text>.
167. Про затвердження Положення про акредитацію та реєстрацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та представництв міжнародних організацій, інших іноземних організацій : Наказ МЗС України від 17.12.2020 № 506. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-21#Text>.
168. Про міжнародне територіальне співробітництво України : Закон України від 24.04.2024 № 3668-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text>.
169. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
170. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.
171. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації та державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-п#n38>.
172. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>.
173. Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 № 305. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2024-п#Text>.

174. Про затвердження Порядку функціонування єдиної геоінформаційної системи здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2023 № 522. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522-2023-п#n9>.
175. Деякі питання діяльності місцевих органів виконавчої влади з питань європейської інтеграції, міжнародного співробітництва та координації міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2024 № 985. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-2024-п#Text>.
176. Про затвердження Примірної угоди про утворення об'єднання єврорегіонального співробітництва та Примірного статуту об'єднання єврорегіонального співробітництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1354. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1354-2024-п#Text>.
177. Хачатрян А. А. Адміністративно-правові механізми і принципи взаємодії почесних консулів іноземних держав із органами публічної влади в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2025. № 3 (26). С. 70-80.
178. Міністерство закордонних справ України: офіційний вебсайт. URL : <https://mfa.gov.ua>.
179. Довідник з протокольних питань / Департамент державного протоколу МЗС України. 2021. 66 с. URL : https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/protokol/UA_Protocol_Guide_20190313.pdf.
180. Про затвердження Положення про працівників, які виконують функції з обслуговування в органах дипломатичної служби: Наказ МЗС України від 11.01.2019 № 9. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0134-19#n19>.

181. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 563. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-п#Text>.
182. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
183. Про затвердження Порядку забезпечення охорони об'єктів органами поліції охорони на договірних засадах : Наказ МВС України від 14.12.2022 № 816. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-23#Text>.
184. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
185. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
186. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / укл.: Бабка В. Л., Шумило М. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
187. Ляхівненко С. М. Міжнародні правові стандарти : до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 666–672.
188. Хачатрян А. А. Публічно-правовий вимір реалізації міжнародної стратегії у сфері діяльності почесних консулів іноземних держав в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 131–133.
189. Право зовнішніх зносин. Збірник документів / упоряд. : Ю. В. Алданов, І. М. Забара, В. І. Резніченко. Київ, 2017. 784 с.

190. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право : підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ, 2006. 372 с.
191. Право зовнішніх зносин : навчально-методичний посібник / за ред. О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 90 с.
192. Бевза Ю. П., Демчик Н. П., Мота А. Ф. Міжнародне право (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. 138 с.
193. Конвенція про спеціальні місії від 08.12.1969. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text.
194. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру від 14.03.75. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU75K12U>.
195. Офіс Ради Європи в Україні / Council of Europe. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/home>.
196. Європейське право: право Європейського Союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Київ : Ін Юре, 2015. Кн. третя : *Право зовнішніх зносин Європейського союзу* / В. І. Муравйов, М. М. Микієвич, І. Г. Білас та ін. Київ : Ін Юре, 2015. 408 с.
197. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
198. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 21.05.1980. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text.
199. Хачатрян А. А. Гармонізація міжнародно-правових стандартів і модернізація адміністративно-правового регулювання діяльності почесних консулів в умовах європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 86-91.
200. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки : Розпорядження Кабінету

- Міністрів України; План від 23.06.2021 № 756-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-p#Text>.
201. Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.2023 № 160-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2023-p#Text>.
202. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-p#Text>.
203. План заходів щодо забезпечення розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 408. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-p#Text>.
204. План дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.04.2023. №327-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2023-p#Text>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

1. Хачатрян А. А. Правові засади державної політики України у сфері міжнародного співробітництва й консульських відносин. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 98–103.
2. Хачатрян А. А. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння сутності та змісту інституту почесних консулів іноземних держав в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 167–171.
3. Хачатрян А. А. Адміністративно-правові засади діяльності почесних консулів іноземних держав і консульських установ, що очолюються такими консулами в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 110–115.
4. Хачатрян А. А. Адміністративно-правові механізми і принципи взаємодії почесних консулів іноземних держав із органами публічної влади в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2025. № 3 (26). С. 70–80.
5. Хачатрян А. А. Гармонізація міжнародно-правових стандартів і модернізація адміністративно-правового регулювання діяльності почесних консулів в умовах європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 86–91.
6. Хачатрян А. А. Інститут почесних консулів іноземних держав в Україні та особливості їхнього правового статусу. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 105–107.
7. Хачатрян А. А. Ретроспективний аналіз адміністративно-правового регулювання інституту почесних консулів іноземних держав в Україні.

- Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 273–281.
8. Хачатрян А. А. Систематизація законодавства України зі здійснення консульських функцій щодо забезпечення прав людини і громадянина. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, НУ «Одеська юридична академія», 3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 74–80.
 9. Хачатрян А. А. Публічно-правовий вимір реалізації міжнародної стратегії у сфері діяльності почесних консулів іноземних держав в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 131–133.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

24 травня 2025/ № 36-н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукового дослідження
здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Центральноукраїнського державного університету імені
Володимира Винниченка Хачатряна Артура Арменовича
«Адміністративно-правові засади організації та
функціонування інституту почесних консулів іноземних держав
в Україні» в освітній процес Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка**

Матеріали дисертації Хачатряна Артура Арменовича на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні» впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка протягом 2024–2025 навчального року.

Теоретичні положення дисертації є актуальними, мають значний науковий і практичний інтерес, що зумовило їх використання у викладанні лекційного та семінарського матеріалу з навчальних дисциплін «Сучасні аспекти міжнародного публічного права», «Актуальні проблеми адміністративного права України», «Сучасні проблеми міжнародного приватного права», для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність».

Практичне застосування результатів дисертаційної роботи в освітньому процесі забезпечило значне підвищення якості підготовки здобувачів вищої освіти. Зокрема, результати були використані при підготовці та проведенні тематичних лекцій, розробці практичних і семінарських занять, написанні методичних рекомендацій та тестових завдань для студентів. Вивчення основних положень і висновків дисертації дозволило забезпечити системний аналіз актуальних проблем функціонування інституту почесних консулів, надати студентам сучасне бачення ролі почесних консулів у механізмах міжнародної співпраці, а також сформулювати у них здатність комплексно вирішувати практичні завдання щодо адміністративно-правового регулювання цієї сфери.

Результати дослідження були впроваджені під час організації студентських наукових гуртків, проведення круглих столів і науково-практичних конференцій на факультеті. Особливу увагу було приділено впровадженню результатів дослідження під час викладання розділів, пов'язаних із міждисциплінарним підходом до аналізу міжнародних відносин, організації міждержавної співпраці, практики взаємодії органів державної влади з іноземними представництвами. Це сприяло не лише підвищенню теоретичної підготовки, а й формуванню у студентів практичних компетентностей з вирішення складних завдань.

З урахуванням зазначеного, впровадження результатів дисертації Хачатряна Артура Арменовича в освітній процес сприяло розширенню професійних знань і навичок здобувачів, формуванню їхнього сучасного правового світогляду, підвищенню рівня підготовки фахівців у галузі адміністративного та міжнародного права.

Довідку обговорено на засіданні кафедри права та правоохоронної діяльності (протокол № 9 від 10 квітня 2025 року).

**Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
доктор психологічних наук, професор**

Лілія КЛОЧЕК

ДОДАТОК 3

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента

Науково-дослідного інституту

публічного права

доктор юридичних наук, професор

С. О. Корсд

«14» 7 2025 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації Хачатряна Артура Арменовича на тему
«Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту
почесних консулів іноземних держав в Україні» у науково-дослідну діяльність
Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія в складі: заступника директора Інституту з наукової роботи, доктора юридичних наук, професора (голова комісії) Гаруста Юрія Віталійовича (голова комісії), завідувача відділу докторантури і аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації Хачатряна Артура Арменовича на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні» мають високий теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість. Вказані матеріали використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на розв'язання теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права, а також в межах реалізації науково-дослідної теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390).

Використання результатів дисертації сприяє активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності працівників Науково-дослідного інституту публічного права, а також розробці практичних рекомендацій для органів публічної влади, оптимізації адміністративно-правового регулювання діяльності інституту почесних консулів, розвитку сучасних підходів до гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Хачатряна Артура Арменовича на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні» вважати впровадженими у наукову діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних проблем науки адміністративного права.

Голова комісії:

Члени комісії:

Юрій ГАРУСТ

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел. 044 228-1031
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel. 044 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

№ _____

На № _____ від _____

Довідка
про використання результатів дисертації Хачатряна Артура
Арменовича на тему «Адміністративно-правові засади організації та
функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні»
в науково-дослідній діяльності Науково-дослідного
інституту публічного права

Інформуємо, що наукові положення дисертації Хачатряна Артура Арменовича на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування інституту почесних консулів іноземних держав в Україні» присвячені дослідженню актуальних теоретичних і практичних проблем адміністративно-правового регулювання діяльності інституту почесних консулів в Україні. У роботі визначено основні тенденції розвитку цього інституту, проаналізовано сучасну нормативно-правову базу, виявлено ключові проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів.

Результати дисертації активно використовуються у науково-дослідній роботі відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема під час реалізації науково-дослідної теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390). Окрему увагу приділено рекомендаціям щодо удосконалення законодавчого регулювання правового статусу почесних консулів, які впроваджуються у розробці наукових висновків, експертних матеріалів, а також при підготовці аналітичних записок та консультацій для органів державної влади.

В.о. Президента Інституту,
доктор юридичних наук, професор

С. О. Короса